

1957. g.

1500 em

1957. g.

P. SOROKINS

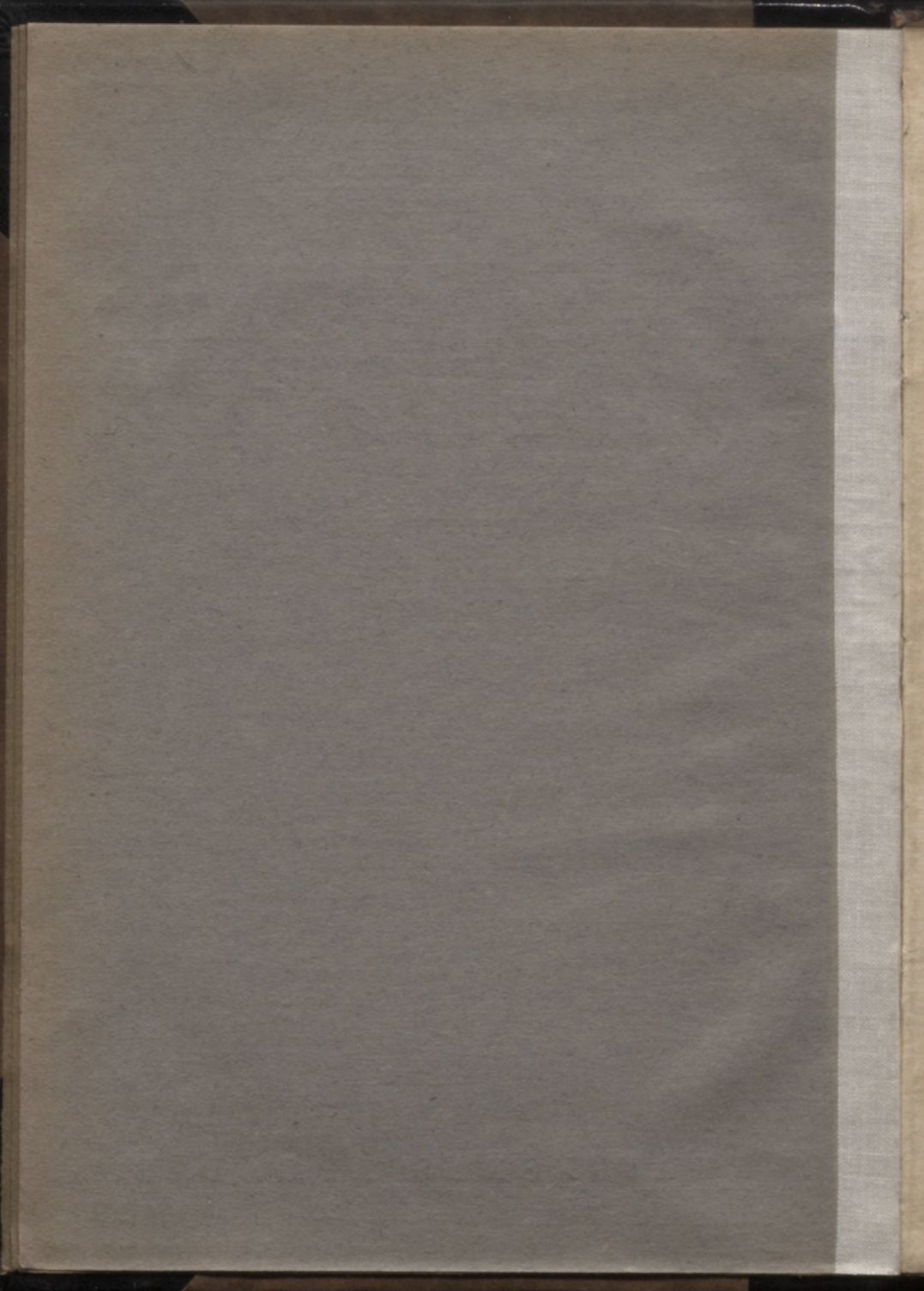
Minnesotas (Ziem. Am. Sav. Valstis)
universitātes socioloģijas profesors

REVOLUCIJAS SOCIOLOĢIJA

I. un II. daļa

„V A R A V I K S N A S” A P G Ā D Ī B Ā

1 9 2 9

0306117857

L. V. B.
In. 225403

~~Sf 11966к~~ ^v П

7

Iespiests
„GRĀMATU DRAUGS,
spiestuvē
Pēterbaznīcas laukumā
25-27

Priekšvārds latviskam izdevumam.

Latvijā revolūcija bijusi romantiskas atsvabināšanās un brīvības cerība, bet arī mūsu dzīves iekārtas, ieradumu, tikumu, uzskatu un labklājības ārdītāja. Un revolūcijas jautājums mūsu zemē arvien vēl paliek akuts, jo revolūcijas īstā daba vēl mums sveša, nepazīta, vēl latviešu tauta likumdošanas iestādē — Saeimā — sūta trešo daļu pārstāvju, kuŗu mērķis revolūcija, šis nebeidzamais karš valsts iekšienē, kas, līdz ar to, valsti padara nespēcīgu arī aizsardzībai ārēja kaŗa gadījumā.

Mēs bieži runājam par darba ražības krišanu, par tikumu sabrukumu, pašnāvībām, izvirtību, slinkumu, bet neesam centušies līdz galam domāt par šo parādību cēloņiem.

Tādēļ sniedzam latviešu lasītājiem šo grāmatu, kuŗa palīdzēs saprast daudzus līdz šim neizprastus jautājumus.

Grāmatas autors, Pitirims Sorokins, piedzīvojis abas Krievijas revolūcijas un, viņu ierosināts, pētījis agrākās revolūcijas Francijā, Vācijā, Anglijā u. c. Uz plašo pētījumu pamata radušies zinātniski pierādīti slēdzieni, bez kuŗiem revolūcijas īstā daba nemaz nav saprotama.

Pirms Krievijas revolūcijas Sorokins bija mērens socialistis (viņš piederēja pie nemarksistiskiem „tautas socialistiem“) un revolūcijas laikā redīgēja tautas socialistu avīzi „Tautas Griba“. Tai pašā laikā viņš bija Pēterpils universitātes profesors. Ar savu darbību iekļuva pašā revolūcijas mutulī, bija arī Viskrievijas zemnieku padomes un Krievijas satversmes sapulces loceklis. Bet, vērodams revolūcijas gaitu un viņas parādības kritizēdams, sevišķi pēc lielnieku apvērsuma, Sorokins drīzi iegūst „reakcionāra“ slāvu, jo viņš ar pilsonisku drosmi klāji izsaka patiesību, kas revolūcijai neglaimo. Pats no sīkzemnieku

vidus nācis, viņš nezaudē sakarus ar tautu, redz un saprot viņas dzīvi, blakus darbībai universitatē cenšas pacelt zemiņu kultūras un tūkumības līmeni. Par skarbu un nesaudzīgu marksisma kritiku lielinieki viņu trīs reizes ieslodza cietumā un notiesā uz nāvi, no kuŗas viņu glābj viņa bijušo studentu kategoriska prasība — Sorokinu nenošaut. Un viņu — „tikai“ izsūta no Krievijas.

Jau tādēļ vien viņa spriedumi par revolūciju ir vērtīgi, jo tie no pašiem pirmavotiem smelti. Un viņa „Revolūcijas socioloģiju“ patlaban tulko gandrīz visās kulturtautu valodās, jo Eiropas nopietnā zinātniskā kritiķa vienbalsīgi grāmatu atzīst par spīdoši argumentētu revolūcijas pētījumu, un Sorokina slēdzieni dibināti uz vērojumiem un faktiem, kādus neviens Eiropas zinātnieks nekad nevar iegūt.

Zināšanu trūkums par sociāliem jautājumiem ir liels posts, jo tad sāk valdīt skaļie, bezgala daudzzinātie vārdi, kuŗi tautu aizrauj pa maldu ceļiem. Un sevišķi Latvijā, kur revolūcijas partijām tik liels iespaids mūsu likumdošanā un valsts vadībā, — revolūcijas saprašanai ir ļoti liela praktiska nozīme.

Tādēļ ceram, ka mūsu darbs būs attaisnots un šajā cerībā taisni ar Sorokina „Revolūcijas socioloģiju“ šēsam sabiedrisko zinātņu grāmatu virkni.

Rīgā, 1929. g. janvarī.

Izdevēji.

Autora priekšvārds.

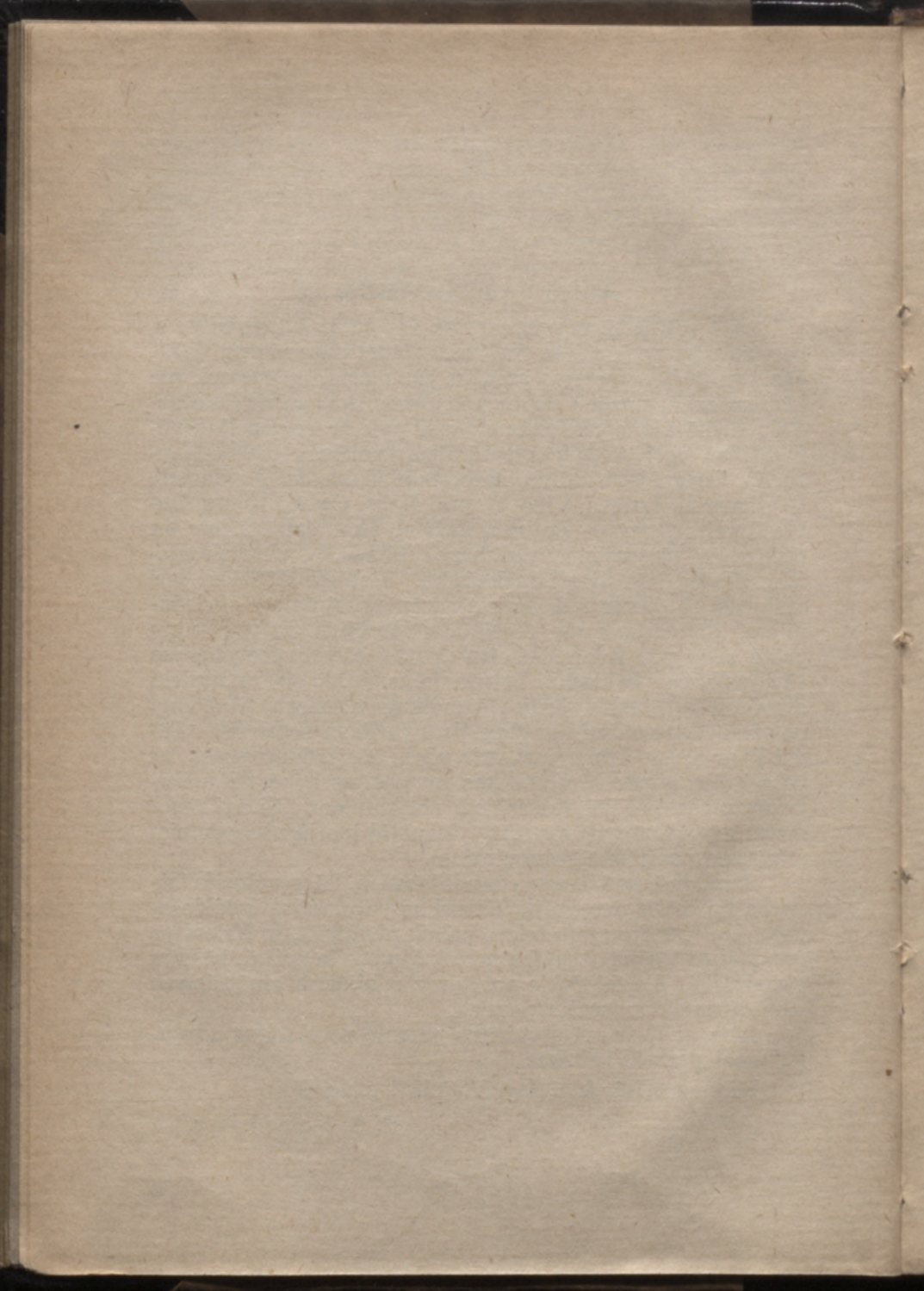
Šajā grāmatā nav apcerētas revolūcijas teorijas, bet iztirzāti revolūcijas fakti. Tādēļ daudzās un dažādās revolūcijas teorijas atstāju pie malas. Slēdzieni, pie kādiem esmu nonācis savos pētījumos, saskan ar lielo sociālo domātāju spriedumiem, kuŗi paši ir revolūcijas vērojuši un revolucionārās parādības pētījuši, piem., Konfucijs, Teognids, Platons, Aristotels, Tukidīds, Makiavelli, Džuikardini, Luters, Viko, Dante, Hobs, Ogists Konts, Leple, Ipolits Tens, — tie tikai daži no šiem domātājiem un revolūciju vērotājiem. Salīdzinot manus un viņu slēdzienus, līdzība būs viegli saskatama. Bet šie slēdzieni ļoti atšķiras no diezgan daudzu paviršu rakstnieku spriedumiem, kuŗi nekad nav revolūciju redzējuši un par viņu prāto tikai pēc izdaudzīnātām „patiesībām“. Revolūcijas vārdu plūsma ir tiešām apbrīnojama. Bet šie rakstnieki aizmirst, ka Tartifa vārdu plūsma ir gan lieliska, tikai viņa ne visai cildenie darbi ar skaistiem vārdiem nesaskan. Tāpat ir ar revolūciju. Kuŗš grib viņas īsto dabu saprast, lai pēta to nevis pēc vārdiem, kas revolūcijas laikā tik nebeidzami plūst, bet pēc faktiskiem notikumiem. Citādi revolūciju nav iespējams saprast. Visnotāl tas jāsaka par pieņētiem paviršiem rakstniekiem.

Savā grāmatā esmu centies attēlot, kā revolūcija attīstas un esmu paredzējis Krievijas revolūcijas izveidošanos. Un viss, ko esmu teicis, paliek negrozīts, jo Krievijas revolūcijas tālākā attīstība norisinājusies taisni tā, kā biju paredzējis. Šie faktiskie notikumi ir labākais zinātniskais pierādījums, ka teorija pareiza.

Līdz ar to ir arī atvairītas paviršo revolūcijas „draugu“ spekulatīvās kritikas.

Minneapolisā, Am. Sav. V., 1927. g. aprīlī.

P. A. Sorokins.

Pirmā daļa.

I. Cilvēku izturēšanās izviršana revolūcijas laikā.

Pēc ilgiem mierīgas, „organiskas“ attīstības gadiem cilvēces vēsture atkal ievirzījies „kritiskā“ laikmetā. Revolūcija ir atnākusi: vieni to ienīst, citi cildina un ilgojas viņas. Dažas tautas jau ierautas viņas liesmās, citām šīs briesmas tuvojas. Kurš gan spēj paredzēt, cik tālu sniegsies revolūcijas ugunsliesmas? Vai var kāds būt drošs, ka šīs viesulis, agri vai vēlu, nesagrauj un neizposta arī viņa paša māju? Neviens. Bet ja nespējam to paredzēt, vismaz tad varam censties saprast, kas revolūcija ir. Mēs dzīvojam revolūcijas laikā. Varam viņu vērot, pētīt, un mēģināt saprast, gluži kā dabas pētnieks vēro dabas parādības.

Piecus gadus šīs grāmatas autors nodzīvojis pašā Krievijas revolūcijas vērsnē. Ikkatru dienu viņš vērīgi sekojis revolūcijas parādībām. Šī grāmata ir viņa vērojumu un pieredzējumu rezultāts. Tas nav Krievijas revolūcijas ideju vēstures apcerējums, bet mēģinājums socioloģiski pētīt parādības, kurās ir tipiskas visās nopietnās un lielās revolūcijās. Vēsturnieka uzdevums ir skaidri un noteikti attēlot konkrētus vēsturiskus notikumus, viņu īpatnības un neatkārtojošos savdabīgumu pareizi izteicot. Bet sociologa uzdevums ir pavisam citāds: no visām socialām parādībām tikai tiem parādību veidiem ir nozīme priekš viņa, kas ir vispārīgi visos līdzīgos gadījumos, lai tie norisinātos kur un kad vien norisinādamies. Gluži pareizi saka Zombarts: „Kauja pie Tanenbergas ir vēstur-

nieka pētījumu objekts, bet kauju pie Tanenbergas pēta sociologs. Berlīnes universitāti pētīs vēsturnieks, bet Berlīnes universitāte piederas sociologam^{*)}. Tāpat arī Krievijas revolūcija, ar visām viņas atsevišķām parādībām, ir vēsturnieka pētīšanas objekts. Bet Krievijas revolūcija, kā revolūcijas pirmtēls, ir sociologa interese.

Ļoti bieži mēdz sacīt: „Cilvēces vēsture neatkārtojas“. Bet vai zemes un saules sistēmas vēsture atkārtojas? Savā pilnīgā tāpatībā neatkārtojas ne organismi, ne šūniņas, ne viņu elementi. Bet vai šai neatkārtojošos parādību norisā tomēr neatkārtojas daudzi fizikas, ķīmijas un bioloģijas likumi? Vai H_2O nav neskaitamas reizes bijis ūdenis, kaut zemes vēsture neatkārtojas? Vai neskaitamas reizes nav atkārtojušās parādības, kas izteiktas Ņutona, Mendeleja, Avogadro un Žerāra likumos? Es gribu sacīt, ka vēstures gaita sastāv no elementiem, kas allaž atkārtojas, kaut viss vēstures parādību kopums neatkārtojas. Tas attiecas uz cilvēces vēsturi tāpat, kā uz organiskās un neorganiskās dabas vēsturi. Arī tur līdzīgi cēloņi pie līdzīgiem apstākļiem rada līdzīgas sekas. Kāŗš un miers, bads un labklājība, iekarošana un atsvabināšanās, reliģijas uzplaukums un panīkums, mazākuma un vairākuma valdīšana u. t. t., — visas šīs parādības, kā cēloņi uztvertas, dažādos laika un telpas apstākļos, ir bieži atkārtojušās. Lai dažādi bijuši apstākļi, šīm parādībām norisinoties, tomēr viņu pamatā esošo līdzību nevar iznīcināt blakus apstākļu dažādība, piemēram, kāŗš ir līdzīga veida parādība, lai viņš notiktu kad un kur vien notikdams. Tādēļ šo līdzīgo cēloņu rezultātam ir jāatkārtojas lielākā vai mazākā mērā pilnīgi. Ekzeziasta grāmatas teorija centās patiesību pierādīt. Daudzu vēstures filosofijas teoretiku pamatklūda bijusi tikai tā, ka viņi parādību atkārtošanos nav meklējuši, kur to vajadzēja meklēt. To nevar meklēt sarežģītos un lielos vēstures notikumos, bet elementāros, parastos, ikdienišķos faktos, no kuriem rodas lielie notikumi un kuŗos tie, savukārt, atkal sadalās.

No šī viedokļa vēstures gaitas nepārtrauktība vairs

^{*)} W. Sombart, Soziologie, 1923. 7. lapp.

nav tīk jauna un neizsmejama, kā dažam labam liekas. Vēsture līdzīga cilvēkam, kurš visu laiku raksta dramas, traģēdijas un komēdijas, radīdams allaž jaunus varoņus un raksturus, jaunu apkārtni un lugas uzbūvi, bet... viela tā pati vecā, kas jau daudzreiz atkārtojusies nenogurstošā rakstnieka darbos. Tāpat, kā rakstnieks var visu izteikt, kas viņam sakāms, tā arī vēsturei jāatkārtojas, kaut milzīgs ir viņas radīšanas spēks*).

Visu to var sacīt arī par lielo traģēdiju, ko sauc par „revolūciju“. Ļoti bieži viņa redzēta uz vēstures skatuves, tomēr katrā „izrādē“ bijis kas jauns. Laika un telpas apstākļi, scenarijs un aktieri, viņu tērpi, darbības un dialogu principi, ļaužu skati, cēlienu un valdzinošo ainu skaits, — tas viss mainas. Kaut dažādība ir neapšaubāma, tomēr visos šāīs uzvedumos ir kāda līdzība. Jo visi dažādie aktieri, tik dažādos skatuves iekārtojumos, tēlojuši vienā un tai pašā lugā, ko sauc — par „revolūciju.“

Nu vaicāsim: Kas ir revolūcija?

Ir ļoti daudzi šī jēdziena definējumi. Bet lielāko tiesu viņos nepareizi uztverta parādības būtība. Pie tiem pieder, no vienas puses, „mērenie“, no otras — „stingrie“. Es domāju tos, kuri prāto par iedomātu revolūcijas tēlu, bet nerunā par revolūcijām, kādas viņas norisīnas vēstures tiešāmībā.

E. Bernšteins**) saka: „Tagad varam par revolūcijām saukt tikai tādus periodus, kuŗos brīvību apmērs lielāks kļuvis.“ Cits rakstnieks spriež: „Krievijas oktobra apvērsumu parasti mēdz saukt par revolūciju; bet ciešanas ar revolūciju nav savienojamas. Padomju Krievijā, kur moka ir ikdienas parādība, ir tīkai reakcija, bet nav tur nekādas revolūcijas“***).

Šādus spriedumus varam pieminēt kā sadzējotus „mēreno“ jēdzienu piemērus. Jo, kā lasītājs vēlāk redzēs, ne-

*) Par šo atkārtotānās principu — II. *Сорокин—Система социологии*. Ari Tarde — *Les lois sociales*; A. Bauer — *Essai sur la révolution* 1—8; E. Hayes — *Introduction to the study of sociology*; E. Ross — *Foundations of sociology*.

**) „Дни“, № 17.

***) „Дни“, № 117.

viena revolūcija, — ne pašā revolūcijas laikā, ne arī pēc revolūcijas periodā, — nav tautu brīvības apmēru vairojusi, bet ir gan to parasti sašaurinājusi. Vai no tam iristu slēdziens, ka daudzās senlaiku un viduslaiku revolūcijas, tāpat arī lielā franču revolūcija, nav bijušas nekādas revolūcijas? Revolūcija un ciešanas, mokas nevien nav nesavienojamas parādības, bet, gluži otrādi, patiesībā ikvienā revolūcijas laikmetā raksturīga ir sīpkavību, sadisma, nežēlības, moku un rupjību vairošanās. Vai no nežēlības vairošanās būtu jānāk pie slēdziena, ka Krievijas, Francijas, Anglijas un husītu revolūcijas nav bijušas nekādas revolūcijas?

Šie piemēri rāda, cik nepareizi un subjektīvi ir tādi revolūcijas definējumi. Un šo definējumu autori ir revolūcijas Don-Kichoti, kuŗi nespēj skaidri saredzēt prozaisko Tobozo meiteni un bārdzīņa putu trauku, bet iedomājas tos par brīnumdaiļo Dulcineju un par bruņinieka lielisko ķiveri. Daži no šiem „iluzionistiem“ meklē izeju no pret-runām, sacīdami, ka visas šīs revolūciju negatīvās parādības neesot revolūcijas būtība, bet „nejauši elementi“ vai arī „reakcijas“ iespaids, ne revolūcija pati. Bet tādi spriedumi ir tikpat iluzoriski. Ja gandrīz visām revolūcijām allaž līdz iet šīs negatīvās parādības (ciešanas, brīvību ierobežošana, nabadzības vairošanās, rupjības pieaugums u. t. t.), kāds tad mums pamats sacīt, ka tie tikai „nejauši blakus apstākļi“? Tas ir tikpat neiespējami, kā dzīvsudraba krišanos termometrā saukt par „nejaušu blakus apstākli“ pie temperatūras krišanas. „Iluzionisti“ pūlas saukt palīgā „reakciju“, kuŗa būtu visu ar revolūciju saistīto negatīvo parādību avots. Bet grūti viņiem izdodas rast piemērotu saturu, kas tādu jēdzienu attaisnotu.

Varbūt viņus pārsteigs tāda doma, ka ikviens revolūcijas laikmets, kā viens noslēgts, vesels periods, nenovērsami sastāv no divām nešķiramām, savstarpēji saistītām daļām. „Reakcija“ nebūt nav parādība ārpus revolūcijas robežām, bet gan ir pašas revolūcijas nešķirama daļa, viņas otra puse. Robespjēra vai Leņina, Kromvela vai Žižko diktatura nav vis revolūcijas gals, bet viņas degpunkts. Tā tikai izteic revolūcijas pāriešanu „reakcijas“ vai „spaidu“ stāvoklī, bet nav viņas gals. Tikai kad reakcija

ir beigusies, kad sabiedrība ieiet normalas attīstības posmā, tikai tad var sacīt, ka revolūcija beigusies. Un „iluzionisti“, kuri „reakciju“ nosoda, nesaprot, ka, līdz ar to, viņi nopeļ arī pašu revolūciju, viņas attīstības turpinājumā. Šīs domas var paskaidrot ar šemu:

Ko sacījām par „mēreniem“ iluzionistiem, to pašu var sacīt arī par „stingriem“.

Ja viņi revolūciju apskata tikai kā „sātana radījumu“, tad viņi no patiesības ir tikpat tālu, kā pirmie. Ja viņi cildina reakciju, tad paši nemana, ka cildina arī revolūciju, kaut ienīst to; tikai cildina ne revolūcijas pirmo, bet otro stadiju.

Daži citi revolūcijas definējumi ir zinātniskāki. „Revolūcija ir zināmas sabiedrības iekārtas maiņa, ar varu piepildīta“*). Revolūcijas būtība meklējama pēkšņā, nepastāvīgā pārejā no viena politiska stāvokļa uz otru, sevišķi no sabiedriskās dzīves vienas tiesiskās iekārtas uz otru... pēkšņi pārgrozot varas attiecības“**).

Pret šādiem „definējumiem“ nav nekā ko iebilst, tikai viņi ir pārāk formāli un nesniedz nekādu nojēgumu par revolūciju; nav mans nodoms vēl kādus definējumus minēt. Sabiedriskās zinātnēs šādus definējumus, kas aprobežojas tikai ar formālām starpībām, ļoti bieži lieto nepareizi un nevietā. Es gribu iet citu ceļu, kādu izraudzītos arī dabaspētnieks. Es gribu izpētīt vairākas, dažādu laikmetu un tautu, revolūcijas: 1905. un 1917. g. un arī septiņpadsmitā

*) A. Bauer — Essai sur la révolution. Paris, 1908. II, 16.

**) A. Vierkandt — Zur Theorie der Revolution. Schmollers Jahrbücher für Gesetzgebung, 46. Jahrgang. 2. H., 1922. 19—20.

gadsimta Krievijas revolūcijas; 1789., 1848., 1870.-71. g. franču revolūcijas; 1848. g. vācu revolūciju; septiņpadsmitā gadsimta angļu revolūciju; dažus viduslaiku un senlaiku revolucionāros laikmetus; Ēģiptes, Persijas un citas lielās revolūcijas.

Šiem pētījumiem tad vajadzēs dot visus „revolūcijas” jēdziena pamatojumus.

No saviem pētījumiem es izslēdzu tikai tādas revolūcijas (kā čeķu revolūcija 1918. gadā un amerikāņu — astoņpadsmitā gadsimtā), kuŗas nav bijušas vienas un tās pašas sabiedrības vienas daļas cīņas pret otru, bet daudz vairāk vienas sabiedrības cīņas pret otru sabiedrību. Tādas revolūcijas lielā mērā ir kara notikums, un noteikti atšķiras no revolūcijām, kas norisinās vienas un tās pašas sabiedrības vidū.

Mūsu sevišķu vērību saista lielās revolūcijas, kas atstāj dziļas pēdas, jo viņas skaidri rāda visas tipiskās revolūcijas iezīmes. No viņām ar lielāko rūpību es pētī Krievijas revolūciju, kas norisinās mūsu acu priekšā. Viņa ir šīs vērības un rūpības cienīga. Viņa ir viena no lielākām revolūcijām. Man bija iespējamība to pētīt tieši, un viņa noskaidro arī daudzas citu revolūciju parādības.

No mana viedokļa abiem pēdējiem apstākļiem ir sevišķi svarīga nozīme. Kaut parasti mēdz par „vēstures spriedumu” sacīt, ka „iztālim notikumi daudz labāk saredzami”; „vēsturisko notikumu novērtēšana ir labāk iespējama pēc vairākām paaudzēm”; „pagātni nevajaga izskaidrot ar tagadnes skatu, bet — otrādi”, — kaut parasti tā mēdz sacīt, tomēr man šķiet pareizs gluži pretējais viedoklis.

Nevis pēcnācēji, bet laika biedri ir vēstures notikumu labākie vērotāji un novērtētāji. Zināšanas, kas d'binātas tikai uz drošiem avotiem, nekad nevar būt tik stingras un pareizas, kā tiešie pieredzējumi. Ko laika biedri zin par notikumiem, to viņi ikdienas paši piedzīvojuši, bet pēcnācēju zināšanas ir netiešas, nejaušas, nepilnīgas un sagrozītas. Bet to var sacīt vienīgi par tiem laika biedriem, kuŗi savu personīgo pieredzējumu kopumu paplašina un papildina, pārbauda ar citu pieredzējumiem, ar statistiskiem novērojumiem un zinātniskām metodēm. Ja laikmeta pa-

audze šos līdzekļus izlietojusi, viņa ir daudz labāk nodrošināta pret maldiem un nepareizībām, kā vēstures pētnieks, kurš notikumus pēta tikai dažas cilvēku paaudzes vēlāk; šī paaudze tad spēj novērst arī ārzemnieku aplamos slēdzienus, jo ārzemnieki notikumus var tikai no tāluma vērot un par viņiem spriest pēc nejauši gūtiem faktiem.

Dabas zinātnēs jau sen tiešos pieredzējumus atzīst par labākiem, kā netiešos. Še mēdz bijušo izskaidrot ar tagadnes novērojumiem vai izmēģinājumiem. Socialās zinātnēs vēl nav pietiekoši atzīts, cik ļoti no svara pagātnei izskaidrot ar tagādnes slēdzieniem un mēģināt noslēgtus vēsturiskus notikumus izprast tieši vērojot un pētot ap mums notiekošās parādības.

Ar to arī kļūst saprotams, kādēļ es tik lielu vērību piegriežu Krievijas revolūcijai. Tieša viņas notikumu novērošana palīdz izskaidrot arī citu revolūciju parādības un daudzējādā ziņā tās pareizāk saprast. Ja pētām vairākas šādas revolūcijas, atrodam daudzas līdzīgas, atkārtotošās parādības, no kuŗu kopuma sastādas tipiska kopaina, kuŗu varam nosaukt par revolūciju. Kur šī līdzība saskatāma, to lasītājs vēlāk redzēs. Šai vietā gribu tikai aizrādīt, ka kritizētie definējumi nevien nespēj noteikt revolūcijas raksturīgākās īpatnības, bet bieži nevar nosacīt arī pašas viņas pamat pazīmes.

Pirmā kārtā revolūcija ir cilvēku izturēšanās pārmaiņa un viņu psiholoģijas, ideoloģijas ticības un vērtību mēroga pārgrozība. Šai problēmai veltīta grāmatas pirmā daļa.

Otrā kārtā revolūcija ir iedzīvotāju bioloģiskā sastāva un viņu dzimumattiecību un izlases pārgrozības. Šis jautājums apcerēts grāmatas otrā daļā.

Trešā kārtā revolūcija ir sabiedrības socialās iekārtas izviršana. Par to es runāju trešā daļā.

Beidzot revolūcija ir socialo attiecību pamatnoteikumu pārgrozība. Šie fakti apcerēti grāmatas ceturtnā daļā.

Piektā nodalījumā es runāju par revolūcijas cēloņiem.

Revolūcijas novērtējums mēdz būt ļoti subjektīvs, tādēļ viņas zinātniskai pētīšanai jābūt sevišķi objektīvai.

Revolūcijas parādības ir ļoti neparastas un roman-

tiskas; tādēļ pētniekam jābūt sevišķi prozaiskam; viņam jāstrādā ar dabaspētnieka metodēm un līdzekļiem. Šīs grāmatas mērķis nav nopelt vai cildināt, dievināt vai nosodīt, bet vienīgi pētīt revolūcijas faktu kopumu.

Tādēļ ikvienu spriedumu mēģināšu pierādīt ar faktiem. Lai grāmata nekļūtu pārāk plaša, varēšu pievest tikai daļu no pierādījumiem. Bet bagātīgus pierādījumus lasītājs varēs smelties daudzās pieminētās grāmatās.

Tikai izņēmuma gadījumos es no šī noteikuma atkāpjos un atļaujos izteikt dažus moraliskus aizrādījumus. Bet tie no zinātniskiem pētījumiem tik ļoti atšķiras, ka neviens nevarētu mani pārprast. Tādi ir manas grāmatas metodiskie pamati.

Revolūcijas patiesā daba ļoti atšķiras no romantiskām iedomām, kādās parasti mēdz dzīvot revolūcijas aizstāvji. Šajā grāmatā esmu aizrādījis daudzas no revolūcijas rakstura pazīmēm, kas viņas aizstāvjiem varētu likties kā kļaja apvainošana, kā „revolūcijas daļā vaiga“ zaimošana. Un viņi manā grāmatā atradīs diezgan daudz „reakcionārā gara“.

Es labprāt pieņemu šādu apsūdzību un esmu ar mieru, ka mani sauc par „reakcionāru“, bet tikai par... ļoti ne-parasta veida reakcionāru.

No šīs grāmatas lasītājs sapratīs, ka revolūcija ir vāja metode tautas materialā un garīgā stāvokļa labošanai. Kaut viņa vārdos apsola piepildīt daudzas no lielām un mūžīgām vērtībām, bet patiesībā ļoti bieži un droši noved tautu pie gluži pretēja iznākuma. Revolūcija tik daudz necenšas tautu audzināt socialai domāšanai, kā viņu barbarizēt; viņa brīvību plašumu nevairo, bet sašaurina; viņa neuzlabo, bet padara ļaunākus strādnieku saimnieciskos un garīgās dzīves apstākļus. Ja arī viņa sniedz kādus ieguvumus, tie panākti par dārgu un nesalīdzināmi augstu maksu. Viņa nesoda aristokrātus vien, kuŗi pelnījuši ja ne sodu, tad vismaz to, ka viņiem vairs neuztic augstos amatus, jo viņi dzīvojuši kā parazīti, izlaidīgi un slinkodami, bijuši nespējīgi un nevērīgi savu socialo pienākumu pildīšanā, bet revolūcija soda arī miljoniem nabaga ļaudis un strādniekus, kuŗi izmisumā lāvās ticībai, ka revolūcija darīs galu viņu nabadzībai. Ja tāds

ir revolūcijas faktiskais iznākums, tad cilvēības, cilvēka labklājības un tiesību, viņa brīvības un strādnieku materiālā un garīgā progresā vārdā man ir nevienas tiesības, bet pienākums atsacīties no revolūcijas dievināšanas. Starp daudziem Bekona elku dieviem ir arī „revolūcijas elku dievs.“ Starp daudziem elku kalpiem un dogmatiķiem, kuri upurē cilvēku labklājību dažādiem elkiem, ir arī revolūcijas elka kalpi. Kaut daudzi miljoni cilvēku jau šim elkam upurēti, bet viņa kalpi vēl negrib atsacīties un prasa pēc jaunām, vienmēr jaunām hekatombām. Vai nav jau laiks atteikties un beigt cilvēku upurēšanu? Kā ikvienai bīstamai slimībai, tā arī revolūcijai ir daudzi cēloņi. Bet, ja kāda slimība ir nenovēršama, tādēļ viņa nav jāapsveic un jācildina. Ja tādas domas ir „reakcija“, tad labprāt esmu ar mieru, ka mani par „reakcionāru“ sauc.

Sociālās attīstības vēsture mums māca, ka visi svarīgie un patiesi progresīvie sasniegumi ir zīrāšanu, miera, solidaritātes, kopdarbības un mīlestības panākums; bet ne naida, mežonīgu cīņu un varmācības rezultāts, kas nenovēršami saistās ar katru lielu revolūciju. Tā kļūst saprotams, kādēļ aicinājumam uz revolūciju es gribu pretim saukt: „Mans Tēvs, liec, lai šis bikēris man secen iet.“ Protams, visas šīs bažas nav tik lielas, kad runājam par „mazām“ revolūcijām, kurām neseko pilsoņu kaņš. Sākumā lietas ļoti pieņemami, ja var bez asinsizliešanas gāst nespējīgu valdību vai atņemt varu izvirstošai aristokrātijai, kad viņas aizkavē sociālo attīstību. Ja tādi būtu apstākļi, es neviena vārda pret revolūciju neiebildstu. Es nesmu nekāds parazitiskas, neapdāvinātas un izvirtušas aristokrātijas aizstāvis. Bet revolūcija, lietojot medicīnisku izteicienu, līdzinās „atipiskai slimībai“, kurās attīstīšanās nav iespējams paredzēt. Dažreiz viņa iesākas ar ne visai bīstamām pazīmēm, bet pēkšņi sarežģas un beidzas ar nāvi. To pašu var sacīt par revolūciju. Kurš gan var būt drošs, līdzdams uguni pie revolucionāro degvielu neielā krājuma, ka viņš nav sacēlis milzīgu ugunsgrēku, kas iznīcinās nevienam tiranus, bet arī pašus uguns pieliecējus, līdz daudziem tūkstošiem nevainīgu cilvēku? Tādēļ, šādas problēmas izšķirot, vajaga daudzreiz pārdomāt, pirms grib sākt ko darīt.

Tas jāievēro sevišķi mūsu laikos, kad gaiss ir degošu vielu pilns, kad kārtība, — šis katra progresā nepieciešamais noteikums, — satricināta un briesmīgas revolūcijas viesuļi draud brāsties pāri daudzām valstīm.

Mūsu laikos cilvēcei ir kārtība vajadzīga vairāk, kā jebkad. Pat nepilnīga kārtība tagad ir labāka par nekārtību, kā mēdz sacīt, — „slikts miers ir labāks, kā labs karš.“

Revolucionāro eksperimentu vietā ir citas metodes sociālās organizācijas uzlabošanai un izveidošanai. Šajā ziņā varētu minēt sekošas galvenās virziena līnijas:

1. Neviena reforma nedrīkst pārkāpt cilvēka dabu, ne arī runāt pretīm viņas pamatprasībām. Krievijas revolūcijas eksperiments, tāpat, kā daudzas citas revolūcijas, sniedz mums daudzus faktus, kas liecina taisni pretējo.

2. Ikvienas reformas praktiska papildīšana jādibina uz noteiktu sociālo attiecību rūpīgiem zinātniskiem pētījumiem. Lielākā daļa revolucionārās darbības nesaškan ar šo nosacījumu.

3. Ikviens sociālās organizācijas izveidošanas mēģinājums vispirms jāpārbauda šaurākā mērogā; un tikai tad, ja gūti pozitīvi panākumi, var mēģinājumu papildīt plašākā apmērā. Revolūcijas šo noteikumu neievēro.

4. Reformas izvedamas tikai likumības un satvermes līdzekļiem. Revolūcijas ar šiem ierobežojumiem nekad nerēķinās*).

Ja šos noteikumus neievēro, ikviens sociālās organizācijas mēģinājums sabruks. Kāda tilta būvei vai liellopu audzēšanai izdod likumus un noteikumus, kurus ievēro un izpilda. Bet tādus pašus noteikumus cilvēku sabiedrības organizācijai bieži iedomājas liekus un nevajadzīgus. Tikpat bieži notiek, ka dažādus revolucionārus projektus un domas izplata neizglītoti ļaudis; patieso attiecību ievērošana ne vienu reizi vien nosodīta kā „pilsonisks aizspriedums“; prasību pēc kāda nodoma pārbaudīšanas sauc par

*)E. Hayes — Introduction to the study of sociology (chap. of social control); arī viņa „Sociology and ethics“. Vēl: E. Ross — The principles of sociology, ch. XLV.

„glēvullību“ vai „pilsonisku negodu“; mierīgu un likumīgu metodu aizstāvēšana ir — reakcija; „iznīcināšanas garu“ eo ipso cildina kā „radošu garu“. Vērojot revolucionāro metodu darbību, kļūst saprotams, kādēļ revolucionārie uzņēmības projekti sabrūk, kādēļ tik daudzi upuri kļūst velti. Citas planetas radījums, ja viņš visus šos faktus varētu vērot, nāktu pie slēdziena, ka zemes virsū liellopus un tiltus augstāk vērtē par cilvēkiem, par kuņiem ļoti bieži mēdz spriest daudz paviršāk, kā par tiltiem un lopiem, jo tos tik viegli un tik lielā skaitā vis neupurē, kā cilvēkus ad majorem gloriam revolūcijai mēdz upurēt.

Ir grūti pateikt, vai cilvēkam, kuŗš šos faktus redz un vēro, jāraud vai jāsmējas.

Lai nu kā, bet nemaz tik netaisni nebūtu, ja cilvēku tiesības šai ziņā pielīdzinātu tilta vai liellopa priekšrocībām. Šī prasība, bez šaubām, ir vieglāk piepildama, nekā prasības, kas ietvertas daudzās „cilvēku un pilsoņu tiesību deklarācijās.“

II. Cilvēka izturēšanās daba un darbība.

Jo ilgāk pētām cilvēku, sakarā ar viņa attiecībām pret līdzcilvēkiem, un viņa psiholoģiju, jo ciešāka paliek pārliecība, ka viņš nebūt nav „labais, mazais puisēns,“ kā mīl viņu tēlot astoppadsmītais gadsimts un mūsdienu racionalisti.

„Cilvēks ir saprāta vadīta būtne, no dabas tikla, tikumīga; viņš mīl mieru un nav viņā ļauna; allaž nesavtīgs, domās un darbos viņu vienmēr vada loģika un sapratne“. Tā spriež racionalisti. „Ja arī viņam ir zināmas kļūdas“, viņi piebilst, „tām par iemeslu ir tikai kultūras trūkums. Vajaga novērst nezināšanu un aizspriedumus, sociālā organisma nepilnības, un atkal cilvēks kļūs tā pati pilnīgā būtne, kādu viņu radījusi daba.“ „Launums nav iekš cilvēka, bet ārpus viņa,“ skan tās pašas idejas cits formulējums. „Radat citādu apkārtni, — un nabadzība, noziegumi, karš, grēks, netaisnība un nezināšanas tum-

sība zudīs.“ Mūsu laiki šādiem spriedumiem devuši spēcīgu, varētu sacīt, nāvīgu triecienu. Lielā pasaules asinsizliešanā, revolūcijā, ieilgstošos nemieros un daudzās prešķībās cilvēks nemaz vairs nebija redzams kā racionalistu „labais, mazais zēns,“ bet kā gluži citāda būtne.

Mēs ieraudzījām nevis sajūsmīgu, sirsnīgu būtni, bet elementaru cilvēku, kuŗš nav nesavtīgs, mieru gribošs, līdzcietīgs vien, bet arī pilns ļaunprātības, nežēlības un rupjības; nav tikai apzinīgi gaišredzīgs, bet bieži pavisam aklis; nav bruņniecisks un radošs vien, bet arī mežonīgs un iznīcinošs. Protams, netrūkst cilvēka dabā arī īpašību, par kuŗām runā racionalisti, bet viņas nomāc gluži pretēja rakstura dziņas.

Skaidrāki atzinumi, ko mums notikumi snieguši, no teikti liedz piekrist racionalistu optimistiskam viedoklim. Jau pirms kara un revolūcijas, no deviņpadsmitā gadsimta beigām, zinātniskā domāšanā notikušas vairākas pārmaiņas attiecībā uz dabas pētīšanas un cilvēku attiecību izziņāšanas metodēm. Un kara gados, kā arī pēc kara laikā, šīs pārvērtības kļuvušas vēl skaidrāk saredzamas. Pirmā kārtā bioloģija, pēc Galtona, Pirsona un citu pētījumiem, pierādījusi un joprojām pierāda, ka iedzimtībai ir ļoti liela nozīme nevien cilvēka fizisko, bet arī psihisko īpašību izveidošanā. Iedzimtības iespaids, salīdzinot ar apkārtnes un audzināšanas iespaidiem, tagad ieguvis visai redzamu vietu, daudz redzamāku, kā agrāk*). Tas bija pirmais trieciens racionalistu spriedumiem par cilvēka dabu.

Otrkārt tropismu un taksiju teorija (pēc Leba un citiem) pierādīja, ka viņām uz cilvēku izturēšanos un attiecībām ir ļoti ievērojams iespaids**).

Treškārt iekšējās sekrecijas teorija, kuŗa tikai tagad attīstas, pierāda, sevišķi sakarā ar Šteinacha, Voronova un citu mēģinājumiem, ka visu mūsu izturēšanos un rīcību, kā arī psihisko dzīvi, iespaido iekšējās sekrecijas

*)Šo teoriju salīdzinājumu ar faktiem skati D. Starch — Educational psychology; arī Hertviga, Schalmeyera, Johannsena, Rišé u. c. darbos.

**)Loeb — La nature chimique de la vie. Rev. philos., Dec. 1921.

organu raksturs un darbība, kas tikai necīgā mērā atkarīga no mūsu apziņas*).

Tāpat arī visdažādāko virzienu psihologu pētījumi pilnīgi iznīcina racionalisma spriedumus. Lange, Petražickis, Ribô un citi pietiekami uzsvēruši lomu, kāda cilvēka psiholoģijā un rīcībā piederās jūtām un dvēseles kustībām**). Freuds un viņa piekritēji, un daudzi citi psihologi, uzsvēruši, cik spēcīgs ir zemapziņā darbojošos dziņu iespaids †). Torndilks, Mak-Daugolls un citi uzsvēruši cilvēkam iedzimto dzinulu (refleksu) vai instinktu dažādīgumu un lielo, noteicošo spēku ††). Starp tiem nav tikai socialie instinkti vien, bet arī karošanas instinkti; ne tēva vien, bet arī mednieka instinkti; ne pakārtotības vien, bet arī valdīšanas un pašlepnuma instinkti. Īsi sakot: cilvēkā mīt nevien miera, dižciltības, tiklības un socialas, bet arī pavisam pretējas dziņas. No otras puses, krievu

*)No daudziem darbiem sevišķi *И. Васильев—Очерки по физиологии души, Петроград, 1923*, kur mēģināts pierādīt iekšējās sekcijas sakarību ar garīgās darbības un psihiskās dzīves raksturu. — Bez tam: L. Berman — *The glands regulating personality, 1921.*

***)Lange saka, ka „uzbudinājumi nav tikai vieni no individuālās dzīves galveniem faktoriem, bet tie, vispārī, ir visvarenākais no mums zināmiem iedzimtiem spēkiem. It visur personīgā vai tautas dzīvē parādas viņu nepārspējamā vara. Kaislību viesuļi izpostījuši daudz vairāku cilvēku dzīves, daudz vairākas zemes iznīcinājuši, nekā lielākā vētra; kaislību skaudrā brāzma ir izpostījusi daudz vairāk pilsētu, kā lielākie plūdi.“ Lange — *Die Bewegungen der Seele, 1896.* „Akla ticība ideju varai“, apstiprina Ribô, „var kļūt par nebeidzamu iluziju un maldu avotu. Ideja ir bez spēka, kamēr tā paliek tikai kaila ideja, bet aktīva viņa top tikai tad, kad tā top par jūtām. Mēs varam dzīli un rūpīgi studēt Kanta „Praktiskā prāta kritiku“; varam rakstīt veselus sējumus spīdošu, neaizmirstamu darbu un tomēr nekā neņemot mūsu pašu praktiskai moralei, kurai ir pavisam citi avoti.“ Ribot — *Psychologie des Gefühls; bez tam arī Петражицкий — Введение в изучение права и нравственности, 1907.*

†)S Freud — *Psychische Analyse*, — un daudzi citi viņa un viņa piekritēju darbi.

††)Thorndike — *The original nature of man; Mc Daugoll — Introduction to social psychology; G. Patrick — The psychology of social reconstruction.*

objektīvās metodes piekritēji, pētīdami cilvēka un dzīvnieka izturēšanos, vēl daudz noteiktāk uzsvēruši iedzimto vai patvaļīgo dziņu (refleksu) nozīmi, pierādīdami, cik ļoti no viņām atkarīgas cilvēku un dzīvnieku iemantotās un apvaldītās izturēšanās formas. Šo jautājumu ir pētījuši arī sociologi *).

L. F. Vards un C. Patēns pētījuši, kāds iespaids uz cilvēku attiecībām socialā dzīvē ir priekam un bēdām. V. Pareto, savā „Trattato di sociologia generale“ pierāda, cik liels un dziļš iespaids uz cilvēku izturēšanos ir zemapziņas jūtām (residui) un cik pakārtotu vietu ieņem prāts un apziņa (derivatione). Viņš vērš mūsu uzmanību uz pretrunu, kāda pastāv starp „Jūtu loģiku“ un „Prāta loģiku“, un, pēc viņa domām, prāts jūtu pavēlēm dod tikai pirmās konkrētās formas; viņš mums rāda bezgala daudzus gadījumus, cik neloģiski rīkojušies cilvēki savās attiecībās **). Savā darbā V. Pareto noteikti uzsver, ka cilvēks ir neloģiska, irracionāla būtne, kuŗu dažādās dziņas (impulsi) svaida gan šurp, gan turp, un viņš savā rīcībā nav mieru gribošs un sociāls vien, bet arī ļauns, varmāciģs, cietsirdīgs un mežonīgs. No otras puses, socioloģija mums pierādījusi, — Tarda, Rossi, Le Bona, Mičailovska, Sigele, F. Hidingsa, E. Hayes, E. Rossa, A. Smalda, Martina, Elvūda u. c. pētījumiem, — cik varens ir sugestijas (iedvesmes) un atdarināšanas iespaids masu aklī instinktivā darbībā. Tai pašā laikā visos socioloģiskos referējumos īpaša uzmanība pievērsta instinktiem un aklām dziņām kā „attiecību faktoriem“ un „socialiem spēkiem“.

Ap deviņpadsmitā gadsimta beigām tādu pašu virzienu var novērot arī filosofijā. Piemēram: Hartmaņa „Philosophie des Unbewussten“, Niecšes „Wille zur Macht“; Bergsona „Intuition“, ar ko viņš ieguva ļoti

*) И. П. Павлов — 20 лѣтъ экспериментальных изслѣдованій высшей нервной дѣятельности животных, Москва, 1923; В. Бехтерев — Общія основанія науки об инстинктах, Петербург, 1918. Bez tam: mācība par kolektīvo refleksoloģiju. Tālāk arī Vatsona, Patona, Meyera u. c. darbus.

**) V. Pareto — Trattato di sociologia generale, I, II. sējums, 1916.

ievērojamu iespaidu pie angļu-amerikāņu jaunrealistiem un pluralistiem. Tās visas ir vienāda rakstura parādības. Pirmskaņa mierīgo attiecību laikā līdz zināmai robežai palika negrozīti spriedumi par dabas parādībām un par cilvēku attiecībām, bet pēdējo desmit gadu notikumos, tagadnes gaisā, kas tik pilns asinsizliešanas, pulvera tvaiku, kad brīvi kļuvis tik daudzi elementāri spēki, kad miljoniem ļaužu dumpojas, nekā nesaprazdami, šai laikā arī jaunās domas guvušas daudzus svarīgus pierādījumus. Daudz skaidrāk kļuvis saprotams, cik maldīgi ir racionalistu uzskati par cilvēka dabu.

Patiesais cilvēks nepazīst mieru, viņš ir pilns uzbrūkšanas un uzņēmības gara *). Viņā mīt dažādi iedzimti instinkti **). Tie viņu piespiež vēlēties nevien tikai mieru, bet arī karu; nevien pašuzpurēšanos, bet arī slepkavību; nevien taisnību, bet arī viņa paša vajadzību apmierināšanu, kaut uz līdzcilvēku rēķina; nevien darbu, bet arī slinkošānu. Tie viņu skubina censties pēc neatkarības, līdz ar to meklējot, kur varētu citus dabūt savā varā, valdīt pār tiem; māca līdzcilvēkus nevis mīlēt vien, bet arī ienīst; daudzos instinktos parādās tādas īpašības, kā ķildība, puļa dziņas, īpašuma tiesību griba, sacensība, pašlepnums, piedzīvojumu meklēšana, vadonības tieksmes, ceļošanas prieks, valdītgriba, pašdarbības gars u. t. t. Tādas cilvēka vajadzības, kā uztura un apģērba sagādāšana, seksualo dziņu apmierināšana u. t. t., es tikai pieminēšu. Īsi sakot: dziņas un instinkti ikvienu cilvēku, katru savā samērā, pārvērš itkā par bumbu, kas pildīta dažādām vielām un kuŗa ar savu sprāgšanas spēju mums rāda mežonīgas nekārtības ainu ***). Paskala vārdiem runājot: „Cilvēks ir līdzīgs engelim, kuŗā paslēpies velns“.

*) E. H. Hayes — Introduction to the study of sociology. — E. A. Ross — The principles of sociology. — Tarde — Atdarīnāšanas likumi. — *Муравьиное общество* — Герой и толпа. — Marten — The behaviour of crowds.

**) Patrick — op. cit. 111.

**) Izteicieni: „Iedzimti refleksi, instinkti, dziņas tiek lietoti kā sinonimi, jo starp viņiem nav nekādas īstas starpības; tas pats jāsaka par „mantotām vai apvalditām dziņām, jūtām, ieradumiem.“

Ja šis „mežonīgais velns“ nav vienmēr saredzams, tas izskaidrojamas vienīgi ar to, ka ilgā vēstures attīstībā un viņas bargā skolā pretešīgie instinkti apvaldīti, izlīdzināti, un padarīti spējīgi sadarboties ar līdzcilvēkiem, pierodot pie apkārtnes apstākļiem; bez tam, kā audzināšanas sekas, ir radīti zināmi ierobežojumi, sociālas vadības formas, — juridisku, moralisku, reliģisku, konvencionālu noteikumu veidā; un, treškārt, ar to ir izrakti zināmi, sociāli nekaitīgi, kanāli, pa kuriem aizplūst dažādas dziņas, panākdamas savu apmierinājumu, nemeklējot izeju mežonīgā, ne-jēdzīgā, vulgārā dumpī, — tā ir tā sauc. „instinktu kanalizācija“, kas izpaužas sociāli nekaitīgās sporta, sacīkšu un tml. formās.

Ar to visu ir panākts zināms līdzsvars cilvēku attiecībās. Cilvēks ir kā kāds pirmātnējs, pāriplūstošs strauts, kas apvaldīts un iežogots. No visām pusēm viņš saistīts neskaitāmiem iedzimtiem un iemantotiem sakariem starp organismu un dažādām dziņām, un šie sakari ikbrīdī aizkavē cilvēka sacelšanos pret saistībām, rada robežas viņa attiecībām pret līdzcilvēkiem. Tā kļūst saprotams, kādēļ cilvēku attiecības parasti ir normalas un samērīgi mierīgas, kādēļ pastāv līdzsvars starp cilvēka darbību un viņa psiholoģiju, kādēļ iespējama samērīga kopdarbība un savstarpēja piemērošanās dažādu atsevišķu cilvēku darbībā. Pastāvīgi atkārtojoties un paliekot par ieradumu, šīs attiecības sociālā attīstībā top vienmēr līdzsvarotākas.

Bet ja sociālā iekārta tā pārveidojas, ka daži no pamatinstinktiem vairs nespēj pietiekošu apmierinājumu rast, ja viņi tiek nomākti, tad viss cilvēku attiecību līdzsvars ir izpostīts. Daži instinkti, kuri sevišķi nomākti, savukārt nomāc ar viņiem sakarā esošos instinktus; tie nomāc nākošos, — un tad ir nenovēršams vulkāna izverdums. Sociālo formu ārējā sega visās malās sairst, bioloģisko dziņu ugunsliesmas brīvi tālāk dodas, un kultūras veidotā „socius“ vietā mēs redzam mežonīgu, satrakotu zvēru, kurš pavisam atšķiras no mums pazīstamā kultūras cilvēka. Mierīgi ļaudis paliek slepkavas, godīgi cilvēki paliek zagļi, atturīgi, savaldīgi vīri kļūst zemsirdīgi, miera draugi sauc pēc kara. Varam ilgu laiku vērot, kā šādā virzienā pārvēršas atsevišķie cilvēki. Viņi skubina sabie-

drības dažādās grupas, lai organizē policejisku aizsardzību, lai ievēd tiesas, kas piespriež nāves sodus un met cietumos; lai dābina iestādes, kuŗu uzdevums cilvēku attiecību uguns- liesmas un eksploziju ierobežot un apturēt.

Ja, tomēr, apkārtējie apstākļi tā mainījušies, ka viņi aizskar masu pamatinstinktus, tad esam nokļuvuši līdz cilvēku attiecību galīgam sabrukumam, līdz masu nemiera izverdumam, līdz socialai zemes trīcei, ko sauc par sacel- šanos, par dumpi, revoluciju. Tāda, galvenos vilcienos, ir revolucijas izcelšanās aina, tie viņas svarīgākie cēloņi.

Pie šī jautājuma paliksīm mazliet ilgāk, lai pilnīgāk varētu izprast sakarību, kuŗu līdz šim tēlojām vairāk māks- las formā, kā zinātniski. Esmu spiests šai vietā novir- zīties, lai varētu noteiktāk visu izskaidrot. Man lasītā- jam jāatgādina, ko modernā zinātne sasniegusi, pētīdama cilvēku un dzīvnieku attiecības; citādi viss turpmākais paliks nesaprasts.

Attiecībā uz visām atsevišķām parādībām es lasītājam aizrādu pieminētos zinātnieku darbus, un pats centīšos neizšķirtos jautājumus formulēt cik skaidri vien iespē- jams.

1. Jau sen Spensers noskaidrojis, ka dzīvība ir iekšējā organisma nemītīga cenšanās piemēroties ārpasaulei. No šīs nemītīgās piemērošanās organismu nevar šķirt, citādi viņš nespēj pastāvēt kā dzīva vienība.

2. Šī piemērošanās ārpasaulei, apkārtnei vai šāds līdzsvara stāvoklis nodibinās organismam darbojoties, un šī darbība atbilst apkārtnes atsevišķiem iespaidojumiem vai viņas radītam vispārīgam stāvoklim.

3. Šādu cilvēka darbību var sadalīt divās kategori- jās, atkarībā no viņa attiecībām pret apkārtni un tās iespaidiem: 1. Iedzimtā vai patvaļīgā darbība, dziņas, re- fleksi, instinkti. Tā ir iedzimta attiecība starp iemītošo dziņu vai apkārtni un organisma atdarbību (reagēšanu). 2. Iemantotās vai apvaldītās dziņas, refleksi, ieradumi un darbība; tā ir attiecība starp dziņu un pretdarbību atse- višķa cilvēka dzīvē. Tās abas atšķiras daudzējādā ziņā: a) nervu mechanisms darbības laikā ir dažāds; b) iedzim- tās dziņas ir stingrākas, neatlaidīgākas un nemainīgākas, kā iemantotās; c) pirmās parasti nevar izpostīt; var

tikai grozīt viņu izpausmi, to padarīt vājāku vai spēcīgāku, aizkavēt vai paātrināt; pēdējās var nomākt vai, kā drēbes, ko pārmainām, nolikt pie malas.

4. Patvaļīgās dziņas izpilda svarīgas funkcijas sakarā ar būtnes piemērošanos apkārtnē un ar dzīvības uzturēšanu; tie ir barošanas, pašaizsardzības, vairošanās u. c. instinkti. Apvaidītie instinkti ir tikai šos pirmos papildinošs korektivs, viņi tos padara vījīgākus, spējīgākus smalkāk, veicīgāk piemēroties apkārtnē. Nemainīgā apkārtņē viņi kļūst lieki, nevajadzīgi. Bet mainīgā un sarežģītā apkārtņē, kur cilvēkam lemts dzīvot, patvaļīgās dziņas ir nepietickošas, tās ir par daudz rupjas. Lai šo trūkumu novērstu, augstāko sugu dzīvnieki un cilvēki ir attīstījuši daudzus ieradumus, kuŗu uzdevums atvieglot piemērošanos mainīgai un sarežģītai apkārtnē.

5. Ieradumi vispār attīstās uz iedzimto instinktu pamata, kad iedzimto un neiedzimto dziņu darbība sabrūk. Tā tad ieradumi dibinās uz iedzimtām dziņām, ir, tā sakot, viņu izejas punkts. Bez iedzimtiem instinktiem ieradumi nevar pastāvēt. Ja neiedzimtās dziņas pēc zināma laika nepastiprina patvaļīgo instinktu darbība, ieradums paliek vājāks, līdz pavisam izzūd. (Ja, piemēram, pēc elektriskās gaismas iespaidiem, kas sunim ierosina instinktīvu siekalu dziedzeru darbību, viņam nedosim ēst, suņa vairīšanās no pēkšņas gaismas vairs neatkārtosies).

6. Visi minētie izskaidrojumi pierāda, ka iedzimto instinktu un refleksu vara cilvēka darbībā ir daudz lielāka, kā apvaidīto ieradumu iespaids. Šos instinktus var salīdzināt ar tvaiku, kas mašīnas dzen, ieradumus — ar mašīnas smalko mehānismu. Iedzimtie pašuzturas un seksuālie instinkti organismam pavēl darboties zināmā veidā, lai viņi būtu apmierināti. Ieradumi nosaka tikai darbības atsevišķas daļas, kādas tās vislabāk piemērotas konkrētiem apstākļiem.

7. Tā tad cilvēka izturēšanās pastāv no veselas iedzimtu instinktu (dziņu) rindas, ap kuŗiem grupējas daudzas iemantotas dziņas (ieradumi). Iedzimtie instinkti ir kā koka celms un viņa spēcīgie zari; ieradumi — kā tievie zariņi un lapas, kas sedz zariņu kailumu.

8. Cilvēka iedzimtās dziņas ir daudzas un dažādas. Vēl nav vispāri atzītas viņu klasifikācijas. No jau zināmiem instinktiem, galveno iedzimto dziņu vidū, redzamākie ir barošanas un paš aizsardzības (individu grupu) instinkti, un visas citas instinktu grupas jāuzskata kā šo galveno dziņu pasugas un atzarojumi *). Citi sniedz daudz sīkāku iedzimto instinktu klasificējumu **). Nesniedzot klasifikāciju, kāda mums pareizākā šķiet, aprobežosimies ar aizrādījumu, ka instinktu ir daudz un dažādi (kas, protams, neliedz viņus apvienot dažās galvenās grupās), ka tie nav viens otram līdzīgi, bet ļoti bieži taīsnī pretējādi, un nav arī sociāla rakstura instinkti vien, bet arī pavisam pretsociāli, kā, piemēram, kildība, varas kāre, savtība u. c. Šajā ziņā cilvēks, zināmā mērā, coincidentia oppositorum.

9. Par iemantotiem ieradumiem varam sacīt, ka viņu ir bezgala daudz cilvēka dažādā darbībā. Ļoti daudzie ieradumi, kuŗus parasti sauc par reliģiskiem, moraliskiem, estētiskiem, konvencionāliem ieradumiem, pat ieradums runāt un rakstīt kādā atsevišķā valodā, ir apvaldītās vai ierastās dziņas. Krusta mešana, pie dievgalda iešana, laipnības, godprātības, pierasto formu apliecināšana, tāpat arī skaistā un neglītā, moraliskā un nemoraliskā novērtējums, — tās visas ir ierastas vai apvaldītas jūtas, kas attīstījušās no vairākām patvaļīgām dziņām. No pirmās dzi-

*) В. Вагнер — *Биологическія основанія сравнительной психологии*, II. sējums.

**) Piem. Thorndika, Mac-Daugolla, Ellvuda, sevišķi Patricia klasifikācija, kuŗš instinktus sadala sekoši: konstruktīva darba, ziņkārības, īpašuma tiesību, un personīga īpašuma iegūšanas un krāšanas, kildības, mājības, sacikstības, padevības, tēva un mātes instinkti; domāšanas, izgudrošanas, organizācijas dziņas; mājas un iemītniecības un ceļošanas, medību, piedzīvojumu meklēšanas un pārmaiņu dziņas; vadonības un meistarības, valdības, pakārtotības, apakšniecības, iedomības un greznības dziņas. Patrick — op. cit., 67. Arī šādi pētnieki sniedz sīkāku klasifikāciju: J. Pavlovs, L. Petražickis, V. Parets. Skat. Павлов — 29 лѣтъ экспериментальных изслѣдованій высшей нервной деятельности животных, 1923. Bez tam arī Parmeles — *The science of human behaviour*, ch. XIII; II. Сорокин — *Система социологии* I, 87.

vības dienas cilvēks no visām pusēm tiek pamudināts attīstīt šādus ieradumus, un ilgākā laikā izveidojas noteiktas viņa attiecības pret apkārtnes iespaidiem; piemēram, attiecībā pret zināmām personām — tēvu, pazīstamiem, priekšniecību; pret zināmām vietām un ēkām — baznīcu, kapsētu, tiesu, skolu; pret zināmām dienām gadā — Lieldienām, svētdienām, dzimšanas dienu; pret zināmiem notikumiem — zvanīšanu baznīcā, dažādiem vēstījumiem un tādām situācijām, kā izturēšanās tiesas priekšā, baznīcā dievkalpojuma laikā, kaujas laukā, praktisku darīšanu pasaulē; tas viss modina zināmas noteiktas sajūtas, kā, piemēram, lūgšanas laikā baznīcā, sasveicinoties ar priekšniecību, dejojot kādos svētkos u. t. t. Apvaldītos ieradumus var klasificēt pēc viņu savstarpējas sakarības. Ir pirmās kategorijas apvaldīti ieradumi, kas attīstījušies uz patvilīgo dziņu pamata; ir otrās kategorijas ieradumi, kas izveidojušies no pirmās kategorijas ieradumiem; beidzot ir vēl trešās kategorijas ieradumi, kuŗi dibinās uz abām pirmām kategorijām; tad vēl ceturtais, piektās kategorijas, u. t. t. Jo augstāka ir kāda apvaldīto ieradumu kategorija, jo viņa neilgstošāka, irstošāka, jo vieglāk viņu iznīcināt. Ja notiek maiņa kādas patvaļīgas dziņas darbībā (funkcijā), no kuŗas attīstījušies vesela ieradumu piramide, tad nenovēršams ir vispārīgs satricinājums, līdzīgs namu augšējo stāvu nodrebēšanai zemes trīces laikā. Viena zemākas kategorijas ieraduma iznīcināšana beidzas ar visu augstāko kategoriju ieradumu iznīcināšanu*), kuŗi dibinājušies uz šo zemākās kategorijas ieradumu.

10. Šo objektīvo parādību subjektīvā sastāvdaļa ir cilvēka pārliecība un principi: reliģiskie, moraliskie u. t. t. „Tev nebūs melot“, „lūdzi Dievu“, „maksā savus parādus“; „sabiedrībā gērbies pieklājīgi“; „savu vietu atdod dāmai“ u. t. t. Visas šīs subjektīvās parādības ietilpst attiecīgos apvaldītos ieradumos, kuŗu pārmaiņas vai izzūšana beidzas ar minēto principu un pārliecības maiņu vai izbeigšanos. Citiem vārdiem sakot: ieradumu maiņa saistīta ar nenovēršamu cilvēka subjektīvās pārliecības un principu maiņu.

*) A. Lenz — Untersuchungen über höhere Nerventätigkeit.

11. Dažādo patvaļīgo instinktu, dažādo apvaldīto ieradumu un, beidzot, patvaļīgo instinktu un apvaldīto ieradumu savstarpīgās attiecības var iedalīt trijās galvenās grupās:

A. Ja vesela rinda dažādu dzinumu cilvēku pamudina censties ar savu darbību šos dzinumus apmierināt, tās ir solidarās, vai, kā Šerringtons *) saka, saistītās savstarpīgās attiecības. Piemēram, bada un aukstuma sajūtas dzinuli, no vienas, un apsolītā pārtika no otrās puses, izsalkušo cilvēku raida tālāk attiecīgā virzienā, — tas ir solidarumu savstarpīgo attiecību gadījums. Ja nekādu citu dzinumu cilvēkam nav un viņš ir tikai minēto dzinumu iespaidos, tad nav šaubu, ka cilvēks ar visu enerģiju rūpēsies par izsalkuma remdēšanu. Viņa pārliecība un uzskati par viņa izturēšanos būs pavisam skaidri.

B. Ja dzinuli, kas zināmā brīdī iespaido cilvēku, ir pretējādi, viens otru izslēdzoši, tas ir dažādo ieradumu antagonisku vai savstarpīgi kavējošu, aizturošu attiecību piemērs. Piemēram: pavēlošais seksuālo dzinumu spēks (dažādu dzinumu veidā, kas uzmodina nekautrības jūtas) cilvēku skubina uz „launu“, bet daudzi citi dzinumi (morales, reliģijas prasības u. tml.) viņu attura un aizkavē, aizturo „launos darbus“. Pašuzturas pavēlošais spēks spiež karēivjus atstāt kaujas lauku; bet daudzi citi impulsi viņus aizturo, neļauj to darīt. Ja cilvēka pārliecība un principi ir viņa ieradumu (refleksu) subjektīvā sastāvdaļa, tad varam noteikti atzīt, ka šādā gadījumā ieradumu pretējādība un pretrunība radīs arī pārliecības pretrunību. Arī šī pārliecība un principi ir konflikta stāvoklī. „Cilvēks grib, bet nav drosmes darīt, ko grib“.

C. Kad dažādi dzinumi cilvēku mudina uz dažādu darbību, kas nav pretrunīga, tas ir neitrālu savstarpīgu attiecību stāvoklis, ar šim stāvoklim atbilstošām savstarpīgām sajūtām. Bet tādi gadījumi, skaidrā veidā, gan ir samērā reti.

12. Tai apkārtņē, kurā cilvēkam jādzīvo un jādarbojas, viņš sastopas ar daudzām un dažādām dzinām, un var

*) Sherrington — Association of spinal and brain reflexes; Journal of Progress of biology, 1912.

droši sacīt, ka dažas no viņām ir noteikti pretējādas citām, ir savstarpēji pretrunīgas. Un tas ir parastais stāvoklis cilvēka attiecībās. Mūsu organisms, kuŗš piemērots visdažādākai darbībai (seksualā dzīvē, paš aizsardzības, barošanas u. c. ziņā), ir gluži kā dažādu dziņu kaujas lauks, kur viņas visas cenšas viena otru padarīt par savu kalpu, kas izpilda uzvarētājas pavēles; visas cenšas cita citu padarīt par savu uzdevumu izpildītāju. Ikkatru brīdi cilvēka dzīve ir tikai nebeidzamu, bezgala daudzu „kauju“ rezultāts, un šāns kaujās iet dažādās dziņas un jūtas.

13. Šāns cīņās uzvaru gūst spēcīgākās dziņas; vājākām jāpadodas. Ja cīnītāju spēki vienādi, tad cīņa izšķiras par labu vai nu kādam „tertius gaudens“ („trešais, kas priecājas“), vai arī cilvēks nespēj pareizi un konsekventi rīkoties, nonāk pretrunās, paliek bailīgs, kļūst par istu Hamletu, un aiziet bojā. Te redzam nekoncekvenci, secības sairšanu, loģikas trūkumu un cilvēka ideoloģijas un pārliecības pretrunību. Kādā jaukā dienā, viena vai otra impulsa uzvaras savaldzināts, cilvēks sāk pierādīt, ka A līdzinās B (piemēram, ka nāves sods nav ciešams, kaŗš ir noziegums). Bet nākošā dienā, cita impulsa uzvaras iespaidots, tas pats cilvēks pūlas pierādīt, ka A nebūt nelīdzinās B (ka nāves sods ir atļauts pret buržujiem un kontrrevolucionāriem, ka kaŗš ir cildināms Dieva, taisnības vai arī internacionāles vārdā u. t. t.). Tādi fakti cilvēka attiecībās nav nekāds izņēmums, bet likums; vispārīgie uzskati par cilvēka dabas loģiskumu ir liela maldīšanās, un tie ir ļoti pārspīlēti*).

Tā kā patvaļīgās dziņas, savā nesajauktā, skaidrā stāvoklī, ir spēcīgākas par apvaldītiem ieradumiem, tad varam viegli atzīt, ka dziņu savstarpīgā cīņā pirmās allaŗ būs uzvarētājas. Apvaldītie ieradumi, ja viņus nepastiprina patvaļīgās dziņas, tiek iznīcināti, neviens viņiem vairs neklausā.

Ieradumu iznīcināšana, kuŗi ierobeŗo patvaļīgās dziņas, beidzas ar to, ka pēdējās tiek vaļā no saistībām, kas aizturēja viņu darbību un brīvību. Un cilvēks kļuvis

*) V. Pareto — Trattato di sociologia generale, I un II.

brīvs no važām, kuņas aizkavēja instinktu nesavaldīto, patvaļīgo rotaļu. Tādos gadījumos cilvēka izturēšanos nosaka vairs tikai iedzimtie refleksi un dziņas.

Visu sacīto kopā saņemot, mēs nonākam pie slēdziena, ka cilvēka izturēšanās ir ārkārtīgi sarežģīta parādība, ka šo izturēšanos lielāko tiesu nosaka iedzimti refleksi un dziņas un ka līdzsvara stāvokli nodibinās cilvēka pašaprobežošana un dažādo ieradumu un dziņu savstarpīgās, daudzējādās cīņas *).

III. Revolūcijas laiku cilvēka izturēšanās pārvērtību vispārējās pazīmes.

Jau normālos laikos cilvēku izturēšanās pārvēršas. Kādas tad ir šo pārvērtību pazīmes revolūcijas apstākļos?

1. Normālos laikos patvaļīgo un apvaidīto dziņu pārvērtībām ir individuāls raksturs. Šīs pārvērtības, izplatīdamās, neskaņ vienā un tai pašā laikā daudzas personas. Bet revolūcijas laikā pārvērtības tver uzreiz ļoti lielu iedzīvotāju daļu.

2. Otra šo pārvērtību pazīme ir viņu pēkšņums. Bijušo ieradumu izzušanas un jaunu rašanās process senāk ilga vairākus gadu desmitus, bet revolūcijas laikā tas notiek dažās nedēļās vai mēnešos. Vērgi, kuņi vēl vakar bija padevīgi un paklausīgi saviem kungiem, zaudē padevības jūtas un šos kungus apcietina, noslepkavo. Cilvēki, kuņi pirms dažām dienām ne domāt nedomāja pretoties iestāžu pavēlēm, neklausā nevienam rīkojumam. Miermīlīgas un labsirdīgas atsevišķas personas kļūst par nežēlīgiem un

*)Šo domu tālākus pamatojumus var atrast sekošos darbos: Pavlova jau citētā grāmatā; *Безмере — Общія основанія науки об инстинктах*; bez tam Deřabina, Lenca, Orbelly, Tzitoviča, Babkina, Zeļenija, Protopopova, Frolova u. c. darbos. Tālāk: J. Watson — Psychology from the standpoint of a behaviourist; S. Paton — Human behaviour. Citi darbi citēti P. Sorokina — *Система социологии* I, un tā paša autora — *Голод как фактор*.

asinskāriem slepkavām. Dažās dienās vai nedēļās monarkists paliek par republikāni; individualists par socialistu, dievticīgs cilvēks — par ateistu. Liekas, elektriska strāva dražas pa cilvēka dzīslām un viņi uzreiz atmet daudzas senas tradīcijas, kuŗas tie gadusimteņiem ilgi cienījuši, un, no otras puses, ļoti ātri rodas jaunas domāšanas un izturēšanās formas: reliģijā, moralē, estetikā, politikā, arodos u. t. t.

3. Pievērsīsimies trešai pazīmei. Kā jau aizrādīts, cilvēka izturēšanās īstēnie avoti ir iedzimtās vai patvaļīgās dziņas; ieradumi ir tikai zināmi izrakstījumi uz iedzimto dziņu atduma. Mēs jau aizrādījām, ka viņu savstarpīgās attiecības ir vai nu solidaras vai naidīgas. Ja iedzimtās pamatdziņas (individuēlās pašuzturās, barošanas, dzimumdzīves, grupu aizsardzības u. c. dziņas *) pie zināmiem noteikumiem, un zināmiem ieradumiem pastāvot, top apmierinātas, tad ieradumi var ļoti labi kopā sadzīvot ar patvaļīgām dziņām. Bet ja kādu no iedzimtām, pamatdziņām, — Freuda jēdzienu lietojot, — „nomāc“, tā kā viņa nevar izpausties, un attiecīgā bioloģiskā vajadzība paliek neapmierināta, kamēr nav iznīcināts šo iedzimto dziņu ierobežojošais ieradums, tad starp patvaļīgo dziņu un viņu ierobežojošo ieradumu sākas ass konflikts (piemēram, reliģisks aizliegums baudīt zināmus ēdienus kavē izsalkuma remdēšanu vai moraliski jēdzieni kavē dzimumtieksmju apmierināšanu). Nomāktā iedzimtā dziņa sāk šos kavēklus, t. i. ieradumus, apspiest. Šai cīņā vienam no abiem pretiniekam jākrīt. Kad cīņa starp iedzimto dziņu un tīro ieradumu beigusies, arvien uzvarētāja mēdz būt iedzimtā dziņa**). Apvaldītie ieradumi, savā tīrā formā, ir vājāki par iedzimtām dziņām un viņu ieradumiem.

*) Viņu raksturojumu skati Sorokina — Elemente der Soziologie un — *Голод как фактор*.

***) Sorokin — Elemente der Soziologie, un — *Голод как фактор*. Grāmatā „Bads kā faktors“ atrodam šādu izskaidrojumu par dažādo patvaļīgo un apvaldīto impulsu samērīgo (relatīvo) stiprumu. Pieņemsim, ka normala organisma absolūta bada sajūta 48—70 stundu laikā līdzinās 100, tad pārējo instinktu samērīgais stiprums svārstas šādi: 1. Individuēlās pašuzturās iedzimtās dziņas, ko modinājusi draudoša nenovēršama nāve = 100—150; ko modinājušas ci-

Tādēļ gandrīz vienmēr tie izzūd. Ja šķiet, ka fakti runā tam pretīm, ja izliekas, ka patvaļīgās dziņas ir pakļautā stāvoklī (piemēram, cietumnieku „bada streiks“, pašuzpurēšanās aiz pienākuma), tādos gadījumos rūpīgāki pētījumi pierāda, ka tas nav bijis konflikts starp patvaļīgu dziņu un tīra veida ieradumu, bet — gan konflikts starp viņiem abiem, tikai cīņā iejaukusies vēl kāda cita iedzimta dziņas spēja; bez patvaļīgās dziņas, kā sava sabiedrotā, iemantotā vai apvaldītā dziņa, ieradums nekad nevarētu cīņā uzvarēt. Tas ir jāievēro.

Atzīsim par pamatprincipu (kas turpmāk tiks pierādīts), ka revolūcijas pamatcēloņus arvien nosaka apstākļi, kušos ļoti daudzu atsevišķu cilvēku viena vai vairākas iedzimtās dziņas ir stipri nomāktas. Ar to izskaidrojams cilvēku izturēšanās pārvērtību raksturs revolūcijas pirmā periodā.

Vispirms šīs pārvērtības izpaužas daudzu tīro ieradumu iznīkšanā, apspiešanā un novājināšanā, kad ieradumi grib aprobežot iedzīvotāju nomākto iedzimto dziņu apmierināšanu. Tas ceļas no tam, ka aprobežotie instinkti apspiež visus viņiem pretojošos ieradumus. Un līdzīgi viņiem tāpat tiek iznīcināti daudzi citi ieradumi, kuŗi tieši vai netieši bija ar tiem saistīti. Mēs esam novērojuši, ka tikai pirmās kārtas (a) tīrie ieradumi attīstās tieši no iedzimtām dziņām. Ļoti daudzi otrās kārtas (b) ieradumi cēlušies no pirmās kārtas (a) ieradumiem. Trešās kārtas (c) ieradumi rodas no b, ceturtās kārtas (d) no c ieradumiem un tā tālāk. Tiklīdz daudzi pirmās kārtas (a) ieradumi pēc cīņas izzūd, viņu iznīkšanai seko visu pārējo augstākas kārtas (b, c, d, e, f) ieradumu iznīkšana, jo šie pēdējie attīstījušies no pirmās kārtas ieradumiem.

tas dziņas, samērīgi ar briesmu lielumu un raksturu = 20—80. 2. Grupu un tuvu cilvēku (radu, tuvu draugu u. tml.) aizsardzības iedzimtās dziņas = 90—140; attālāku grupu (valsts, baznīcas, partijas u. t. t.) = 10—70. 3. Seksuālās dziņas = 40—90. 4. Dažādas apvaldītas dziņas kopā, viņu tīrā formā (likumu, reliģiski, morāli, estētiski un citi ieradumi) = 5—20. Dažādo instinktu stiprums ir katram cilvēkam citāds. Minētie skaitļi rāda caurmēra stiprumu. Šo skaitļu pamatojumu un viņu uzstādīšanas metodes var rast Sorokina grāmatā „Bads kā faktors“.

Viņu iznīcināšanu var salīdzināt ar kāršu nama apakšējo kāršu izņemšanu. Viss nams turās uz šīm kārtīm. Tādēļ maldīgas ir domas, ka tāda iznīcināšana skar tikai dažus ieradumus. Uz augstāko kārtu ieradumiem dibināta sabiedrības uzbūve sabrūk, ja viņu vairs neatbalsta pirmās kārtas ieradumi, — un tad mēs redzam iedzimto dziņu neaizsegto vaigu.

Tālāk revolucionarās pārvērtības rāda, ka masu izturēšanās paliek mežonīgāka (biologizēta), — tās ir ieradumu iznīcināšanas sekas. Jo vairāk tiek iznīcināti dziņas ierobežojošie ieradumi, jo mežonīgākas paliek masas, jo ātrāk socialais cilvēks pārvēršas par cilvēku-zvēru. Izskaužot šos ierobežojumus — reliģiskos, moraliskos, likuma un citus ieradumus, — kuņus revolūcijas laikā mēdz saukt par „aizspriedumiem“, iedzimtās dziņas gūst pilnīgu brīvību. Nu primitīvos instinktus vairs ierobežo, apvalda tikai citi tādi paši primitīvi instinkti. Tie var attīstīties līdz pat savām dabīgām robežām. Tādos apstākļos cilvēka izturēšanās arvien kļūst par pirmatnējo dziņu darbošanos. Bet tas vēl nav viss. Mežonība tad sasniedz savu augstāko pakāpi; bioloģiskās dziņas parādās ekstremā, galējā, „sadiskā“ veidā, nevien tādēļ, ka viņas tikušas brīvas no ierobežojošiem spāidiem un apvaldošiem ieradumiem, bet arī tādēļ, ka revolucionārā apkārtnē, — kurai ir noteikts cīņas apstākļu raksturs, — un revolūcijas laikā galvenā darbība, šīs dziņas ar strauju spēku uzbudina un sakūda. Jo ilgāka ir šī cīņa, jo nežēlīgāka tā paliek, jo spēcīgāk viņa izpaužas *). Tādēļ cilvēku izturēšanās tādos laikos ir drudžaina, strauja un sanīknota. Vienmēr cilvēks ir uzmācīgs, satraukts, sanīknotu jūtu pilns, un visa viņa darbība ir drudžaini enerģiska. Atsevišķie cilvēki tad ir kā kuģi vētrainā jūrā, pamesti bez vadības un stūres, atbrīvoti pirmatnējo instinktu varā, kas viņus ar briesmīgu spēku svaida uz visām pusēm. Ar to arī izskaidrojama tautas masu ārkārtīgi postošā darbība revolūcijas laikā.

Blakus dziņas ierobežojošo ieradumu iznīcināšanai, re-

*)Šī parādība plaši iztīrāta Ellwood — Introduction to social psychology, ch. VIII, un tā paša autora — Sociology, in its psychol. aspects, 1912, — 163, 86.

volucijas pirmā cēlienā, mēs redzam jaunus ieradumus rodamies, kuņi paliek arvien spēcīgāki; tikai tie vairs nav ierobežojoši, bet, gluži otrādi, viņi pabalsta nomākto iedzimto dziņu apmierināšanu. Kā mēs jau aizrādījām, bioloģiskie impulsi cilvēka rīcībā tikai reti parādās pavisam krājā veidā. Cilvēks ir radījums, kas pat savus vislaunākos darbus mēdz skaistiem vārdiem segt. Lielum lielo tiesu mēs savus darbus „pūderējam“, un sedzam ieradumu, sevišķi ierastās frazeoloģijas segā. Ļoti retos gadījumos cilvēks nonāvēs otru, neattaisnīties „Dieva vārdā“, „progresā labā“, „taisnības, demokrātijas, revolūcijas, karaļa, republikas, socialisma, brīvības, vienlīdzības, nacionālas labklājības vārdā u. t. t. Ļoti reti viņš aplaupīs savus draugus un biedrus, neaizbildinājies līdzīgā veidā; reti viņš klaji tieksies apmierināt savas seksuālās dziņas; reti viena tauta ies kaņā pret otru, neaizbildinoties daudzām „cēlām“ jūtām. Cilvēkam ir dota apziņa un domāšanas spēja, tādēļ viņš nenovēršami mēģinās savas pirmatnējās dziņas aizsegt daudziem visai patīkamiem ieradumiem. Vai nu tas taisnīgi, vai netaisnīgi, bet tā ir *).

Nomākto pirmatnējo dziņu spiedienu ne tikai iznīcina ierobežojošos ieradumus, bet rada jaunus, kuņi šo dziņu bezjēdzību pabalsta. Tie ir kā „spārni“, ar kuņiem iedzīmtās dziņas augšup ceļas. Ārēji viņas no dzīvnieciskiem instinktiem pārvēršas par augstākas vērtības ceļu darbu ierosinātājām un tad kļūst redzama nevien dzīvnieciskā proza, — kāda tā īstenībā ir, — bet atskan arī skaļi dzējiski vārdi, — Dievs, Patiesība, Taisnība, Skaistums. Slepavības un laupīšana, kā bioloģisku dziņu apmierināšanas sekas, pārvēršas par „brīvības, brālības un vienlīdzības“ cīņu; iegriba cita mantu sevīm gūt kļūst par „svētīstisku ekspropriāciju“, dedzināšana un vandalisms — par „pīlnīgākas un taisnīgākas sabiedrības radīšanu“ u. t. t. Tāda kļuvusi apvaldīto dziņu loma; tās paliek arvien dažādākas un spēcīgākas.

Tādas, īsos vārdos, ir revolūcijas pirmā laika cilvēka izturēšanās pārvērtību galvenās pazīmes.

4. Un nu pāriesim uz cilvēku izturēšanās pārvērtī-

*)Tuvāk V. Pareto — Trattato di sociologia generale, I, II; G. Le Bon — La psychologie du socialisme.

bām revolūcijas otrā periodā, kad viņa sāk nīkt. Satraukto pirmatnējo dziņu mežonīgā patvaļa beidzas ar anarkiju. Revolucionari sāk paši cits citu apkarot, satriekt, — cilvēks pret cilvēku, grupa pret grupu. Piemērošanās dzīves apstākļiem, pati kailās dzīvības uzturēšana paliek vienmēr grūtāka, daudzreiz pat neiespējama. Un tādos apstākļos pirmatnējos instinktus sāk nomākt vēl stiprāk, kā pirms revolūcijas. No šāda nepanesama stāvokļa ir tikai viena izeja: dziņas pašas sāk cita citu nomākt un ierobežot. Tā rodas pirmie šķēršļi dziņu patvai. Revolūcijas pirmā laika strauji mežonīgā darbībā visa enerģija izšķiesta; lielu enerģijas patēriņu prasa arī cīņa ar iesākušos nabadzību, badu, dzīvei nepieciešamo preču trūkumu, kas ir revolūcijas parastās pavadpārādības. Pēc dažiem mēnešiem vai, vēlākais, pēc dažiem gadiem tautas spēka avoti ir izsīkuši, viņa ir kļuvusi vārga, tāpat arī viņas iedzimto dziņu enerģija jau panīkusī. Tādēļ šīs dziņas var daudz vieglāk ierobežot. Līdz tam laikam pirmatnējie instinkti bija sasnieguši savu „vārīšanās pakāpi“ un cilvēku barbarizēšana bija nonākusi līdz pēdējai robežai; nu ir nepieciešami vajadzīgi ievest stingrus un spēcīgus ierobežojumus, lai dziņu patvaļu apvaldītu. To parasti izdara „baltā“ vai „sarkanā“ terora līdzekļiem, tā sakot „ar uguni un dzelzi“, nežēlīgākā un tīri mehāniskā veidā, t. i. tieši skarot spēcīgās, patvaļīgās dziņas. Tā bezjēdzīgo sabiedrību sāk ar varu savaldīt. Un savaldīšanās, dziņu ierobežošanas nenovērtamās sekas ir tautas spēku letargija un vienaldzība, kā pāreja uz revolūcijas otro periodu. Tautas masas, vēl vakar līdz neprātam satrauktas, šodien jau nevarīgas, saistītām rokām un kājām. Tautas vārda un preses brīvībām uzmaukts „uzpurnis“, katru viņas darbību aptura — „veto“, visa sabiedrība kā trako kreklā iegērbta. Iedzimto dziņu uzmanība ir neganti nikna, bet ierobežota. Sabiedrība ir dzelžos kalta un spaidu varā. Nemieru vietā sākusies samulsusi klusēšana. Sabiedrība palikusī bezdarbīga un vienaldzīga. Dažreiz šādus ierobežojumus ievēd „sarkanie“ diktatori (Kromvels, Robespjērs, Ņeņins), dažreiz „baltie“ (Kavenjaks, Vrangels 1848. g. Tjērs), bet abiem mērķis ir viens: abi viņi tautu sloga spaidos un abi dara „reakcijas“ prozaisko darbu.

Pēc šī patvaļīgās sabiedrības apspiešanas perioda nāk atmošanās no apātijas, un iesākas ierobežojošo ieradumu jaunrašanās. Tie pamazām attīstas, kā dzīvs audums, razdamies no iedzimtiem instinktiem, un viņu attīstību sargā terora radītās „važas“; ar vienmēr pieaugošu spēku, pamazām viņi stājas terora un spaidu mehānisko un bārgo līdzekļu vietā. Jo ātrāk un enerģiskāk attīstas ierobežojošie ieradumi, jo drīzāk brutālīe līdzekļi izzūd. Ļoti bieži iestājas zināms pamiers: dažreiz sabiedrību atsvabina no „trako krekla“, kamēr vēl ierobežojošie ieradumi nav pietiekoši attīstījušies. Tad uzliesmo atkal „no terora važām“ atbrīvotā revolucionārā darbība. Bet pēc šāda uzliesmojuma terors sākas no jauna un tiek lietoti jauni apspiešanas līdzekļi. Un atkal sākas sabiedrības apātija, bet ierobežojošie ieradumi rodas un attīstas tālāk, kamēr viņi ir pietiekoši nostiprinājušies. Tikai tad, beidzot, sabiedrība ir no terora bandām brīva. Un tikai tad var sacīt, ka revolūcija beigusies. Revolūcija, kā ilgstošs sociāls stāvoklis, agri vai vēlu sabiedrību izpostītu un iznīcinātu, ja nebūtu viņai iespējams izlietot apspiestības un spaidu līdzekļus.

No visa sacītā redzam, ka attiecībā uz revolūcijas otro periodu, kurš ir pretējāds pirmam, varam nākt pie šāda atzinuma: 1. Cilvēka izturēšanās bioloģiskiem pamatiem pamazām līdztekus rodas un attīstas apvaldītie, aprobežojošie ieradumi, kuri revolūcijas apstākļos tika iznīcināti. Viņa vairuma „atjaunošana“ vai „jaunrašanās“ notiek pa daļai bijušās, pa daļai jaunās, pārveidotās formās. 2. Tādēļ ierobežojošie iespaidi sāk apvaldīt nemierus, „socialā domāšana“ apvalda „mežonību“ un „aizliegums“ — „uzmācīgo patvaļību“. 3. Revolūcijas laika ieradumi izzūd. Sākas pirmatnējo instinktu ierobežošana, ne vairs viņu izplātīšanās, kādēļ revolūcijas laika ieradumi paliek nevajadzīgi, nepamatoti, un, ierobežojošo ieradumu spaidīti, tie pavisam nozūd. Tie gan ir tikai vispārīgie pamati, bet otras pakāpes pazīmju novirzieni un pārvērtības nav neiespējamas. Taču cilvēku izturēšanās revolucionāro pārvērtību būtība, galve-

nos vilcienos, ir aptvērta. Nu pievērsīsimies faktiskiem piemēriem, kas varētu līdzšinējos norādījumus pierādīt. Centīsimies izpētīt zināmu noteiktu grupu ieradumu atsevišķas pārvērtības.

IV. Ierastās frazeoloģijas pārvērtības.

Cilvēku valoda (mutiskā un rakstiskā) ir īpaša ieradumu forma. Ierastai frazeoloģijai ir nozīme daudzējādā ziņā. Viņa ir ārkārtīgi mainīga un savā saturā lokana. No viņas var atskārst, kādi ir cilvēka centieni un arī redzēt, kādu dziņu iespaidots cilvēks darbojas. Frazeoloģijā tieši vērojama ikviena svarīga pārmaiņa apstākļu un dziņu attiecībās, katra ieraduma pārvērtība, viņu sarežģītā rašanās un attīstība. Tai ziņā šī frazeoloģija ir kā termometris, kas rāda organisma un viņa apkārtnes stāvokli, bet tas ir ļoti īpatnējs termometris. Viņš rāda impulsu darbību, — sevišķi iedzimto, — stipri „izdaļotā“ veidā. Ierastā frazeoloģija šiem impulsiem dod kā spārnus, lai viņa spētu modināt nepieciešamo sajūsmu, dažreiz — iedegt fanatismu.

No tā mēs skaidri redzam, ka šai frazeoloģijai revolūcijas laikā vispirmai jāmainās. Jau pirms revolūcijas ierastās frazeoloģijas termometris rāda nemierīgumu, ierobežojošo iespaidu pieaugumu un mēs nojaužam citu ieradumu nākošo eksploziju. Tai pašā reizē vērojām arī ierobežojumu atslābumu. Nemierīgas runas, minas metoša propaganda un nederīgās valdības kritika (avīzēs, brošūrās, grāmatās un sapulcēs), liberālo uzskatu izplatīšanās un sekmes, — kā enciklopedistu, Russo un Voltēra ideju panākumi Francijā, Hussa panākumi Čekijā; Viklefa, lollardu un independentistu — Anglijā, marksisma, socialisma un radikalisma — Eiropā, — tas viss notiek pirms revolūcijas. Viņas iesākumā vērojama ierastās frazeoloģijas ārkārtīgi plaša atbrīvošanās no ierobežojumiem. „Cilvēka mēle ir atraisīta“. Viņš vairs necieš klusu. Sā-

kās nebeidzama runu plūsma. Notiek apspriedes un sa- pulces, sēdes un gājieni. Pa visu zemi brāžas veseli avīžu, brošuru, uzsaukumu un proklamāciju plūdi. Ievesta neaprobežota „runu un preses brīvība“. Cilvēka valoda, kuŗa agrāk nekad neuzbruka „tautas svētumiem“, nu sāk tos zaimot, nosodīt, pazudināt, prasa reliģijas, baznīcas, īpa- šuma, morales, iestāžu iznīcināšanu, kas aizkavēja tagad atbrīvoto dziņu patvaļu. „Nost viņus!“ skan milzīgā kora vienprātīgie saucieni. Ja kāds gribētu mēģināt panākt savaldīšanos, mērenu apdomību, neviens viņu nesapratīs. Visi noraidīs domas, uzskatus, kas censtos panākt līdz šim nomākto kārību neierobežotas brīvības apvaldīšanu. Tur- pretīm visi apsveiks uzskatus, kas prasa vēl vairāk brīvī- bas, visu socialo ierobežojumu atcelšanu, kas sauc uz lau- pīšanu, slepkavību, atriebību u. t. t., deklarējot šos sau- cienus kā „vienlīdzības“, „dievības“, „taisnības“ vai „so- cialisma“ prasību, — šādas ideoloģijas izplatās tik ātri, kā līpīga sērģa un saģiftē tūkstošiem sakūdītu ļaužu.

Tādas ir ierastās frazeoloģijas pārvērtības revolūcijas pirmajā periodā. Otrais jau ir spaidu lietošanas periods. Arī tad frazeoloģija ir pirmā vietā. Ar viņas ierobežoša- nu iesākas citu dziņu apspiešana, — tā ir pazīme, ka jau notiek pāreja uz revolūcijas otro periodu. Vienalga, vai ierobežojumus izdara „sarkanā“ vai „baltā“ valdība, bet cilvēki ir piespiesti ciest klusu. Daudzas avīzes nozūd, pre- ses brīvību ierobežo, runu brīvību atceļ, sapulces aizliedz, propagandistus soda. Par pārkāpumiem soda, sākot ar ieslodzīšanu cietumā un beidzot ar giljotīnu vai nošaušanu. Ierobežojumu spaidīta, tauta nesaka ne vārda, klusē. Ru- nu plūsma apstājas. Neaprobežotas plāpības vietā sākas čukstēšanas un klusu ciešanas periods. Pirmā laika „at- svabinošo“ ideoloģiju panākumi beigušies. Viņu vietā stājas citas ideoloģijas, kuŗas prasa „kārtību“ un „spai- dus“. Pārejot atpakaļ uz normaliem apstākļiem, arvien vēl notiek frazeoloģijas ievirzīšana kārtības gultnē.

Tādas ir frazeoloģijas pārvērtības revolucionārā peri- odā. Līdztekus šai pamata pārvērtībai notiek arī citas.

1. Parādas daudz jauni vārdi, kuŗiem izteikt jaunus pie- redzējumus.
2. Katram periodam ir savi vārdi, kuŗi to atbalsta vai nicina. Pirmā perioda atbalstošos vārdus otrā

periodā visi ienīst. 3. To pašu var sacīt arī par ideoloģijām.

Ēģiptes revolūcija (2000—1600 g. pr. Kristus dzimšanas). Normalos laikos Ēģiptes krietnais tikums bija daudz nerunāt. „Mīru šo grāmatā“ par Ozirisam patīkamam darbu teikts, kā jau varējām iedomāties: „Es nesaku nevienu veltīgu vārdu“. Bet revolūcijas laikā šis tikums izzuda, kā redzams no Ipuvera vārdiem, kuŗš dzivoja Ēģiptes revolūcijas gados: „Un mēles atraisījās“. „Jau ir diezgan trokšņots šāis skaļuma pilnos gados... trokšnis ir bezgalīgs... Ak, kaut pasaules trokšnis mitētos...“ Vienā Ēģiptes revolūcijas elegiskā tēlojumā viņš vēl saka: „Kalpojošās sievas nezina mēra savām valodām, un tās nemīl, ja viņu kundzes sāk runāt.“*) Tikpat nebeidzamu un skaļu vārdu plūsmu varam novērot daudzās Romas revolūcijās, republikāniskā laikmeta beigās, sākot ar Grakhu laikiem. Sapulces tad bija ilgstoša parādība. Sapulcējās „pamattauta“ (plebs) un staigāja pa daudzām sapulcēm, kuŗās uzstājās profesionāli runātāji. Politiku sāka taisīt forumā; sāka atskanēt vienlīdzības, brīvības, radikālisma un socialisma ūzskati. Apspiestības laikos, kuŗi iesākās dažādos termiņos, tika ievesti stingri ierobežojumi. Bet pēc katra tāda apspiestības perioda atkal tiek ziņots: „Ielu raibajam pūlim nekad nav bijuši tik labi laiki un nekad viņi nav redzējuši tik jautras sapulces. Nesaskaitāmi ir mazo lielvīru daudzie vārdi. Demagoģija palikusi par amatu.“ Pūlis ilgu laiku ir foruma valdnieks. Propaganda paliiek arvien spēcīgāka. „Jau atskan nozīmīgi vārdi, ka tikai nabags var būt nabago vietnieks un jāieved nabago diktatura.“**)

Dzirdami raksturīgi lozungi: „Nost spaidus!“ Vienā pusē senāts, patricieši, aristokrāti, bagātnieki, īpašnieki, labākās ģimenes, senie visu cienītie dievi u. t. t., un otrā — aequatio bonorum, aequatio pecuniae, parādu dzēšana, zemes sadalīšana u. t. t. Šie saucieni kā plaša straume plūst pa visu zemi. „Netrūka elementu, kuŗi jūsmoja par

*) В. Викентіев — *Революція в древнем Египтѣ*. 1922, I, 290; Тураев — *Древній Египет*. 1922. 120.

**) Mommsen — *Römische Geschichte*, III.

galējām socialistiskām un iznīcināšanas idejām“ *). „Ap-
spiestības“ periodos, piemēram Sullas laikā un vēlāk, „mē-
mas šausmas nomāc visu zemi, nekur vairs nebija dzirda-
ma neviena brīvi izteikta doma“ (**).

To pašu vērojam arī Grieķijas revolūcijās, sestā un
septītā gadsimtā pr. Kr., — Atenās, Miletā, Mitilenā, Me-
garā, Sirakūsās; 427. g. Korkiras salā, 412. g. Samosas
salā, 370. g. Argas salā, tāpat arī Agisa IV., Kleomena II.,
Nabisa u. c. iesāktajās revolūcijās. Šo faktu apstiprinā-
šanai vajaga tikai izlasīt, kā Tukidīds apraksta revolūciju.
„Lielā cieņā bija skaistas frazes netīru mērķu sasniegša-
nai“ (***)). Pēc šādām kūdišanās runām sākās nebeidzamas
un mežonīgas sacelšanās, kuņas ierobežoja revolūcijas at-
plūdu laikā.

Glūži tas pats redzams arī Anglijas zemnieku sacelša-
nās laikā 1381. gadā, kam sekoja Viklefa un viņa skolnieku
mācību izplatīšanās, Džona Bolla un lollardu propaganda.
„Lollardu iesētā sēkla auga kā jauns koks un izplatījās pa
visu zemi.“ Tā laika frazeoloģija izpostīja īpašuma tiesī-
bas, baznīcas mācības, kārtu privilēģijas („Kad Ādams po-
stīja un Ieva kūdīja, kurš varēja tad džentlmens būt?“)
un valdības pamatus. „Viņi mācīja, ka īpašums ir Dieva
dāvana un grēciniekam jāzaudē Dieva svētība, savs īpa-
šums jāatdod“, un tā tālāk†). Kad sacelšanās likvidēta,
sākās parastie spaidi.

Tāpat notika arī čeku revolūcijā, piecpadsmitā gad-
simtā. Arī pirms viņas vispirms sākās husītu propaganda,

*) Pöhlmann — Geschichte der sozialen Frage. Der früh-
christliche Kommunismus. Tuvāk par to pašu G. Ferrero
— Grösse und Fall Roms. Duruy — Historie des Romains,
1855; В. Ростовцев — Происхождение Римского государ-
ства, 1918.

**) Mommsen — Römische Geschichte, II.

***) Thucydides — Peloponesischer Krieg, III, kap. 10. Sikāk —
Pöhlmann — op. cit. passim; E. de Coulanges — La cité
antique.

†) Weber — Weltgeschichte VIII. Sikāk: Omdn — The great
peasants rebellion in England. Ковалевский — Хозяй-
ственный рост Европы; Петрушевский — Восстание
Уота Татлера; Green — A short history of the English
people.

kas rakās zem katoļu baznīcas pamatiem, uzstājās pret padevību pāvestam un pret visiem baznīcas institūtiem, kuru autoritāte nav svētos rakstos apstiprināta. Līdzīgai propagandai sākās nicinoša kritika pret daudzām citām sociāli ierobežojošām mācībām, un šai kritikai husītu kara laikā sekoja īpašuma, valdības un pat ģimenes iekārtas nosodīšana; to darīja taborīti, hiliasti, un, bez citām sektēm, arī adamīti un pikardi, kuri sludināja pat sieviešu komunizēšanu. Otrā periodā pēc Žižko un Prokopa kariem vērojam „frazeoloģijas ierobežošanu“*), kā satura, tā arī daudzuma ziņā.

Līdzīgus notikumus redzam arī holandiešu revolūcijā sešpadsmitā gadsimtā; spaidu laikmetā „katra ieslodzītā mēli saslēdza dzelzs riņķi un ar karstu dzelzi dedzināja“**). Tiklīdz šie ierobežojumi atslāba, sākās sacelšanās.

Tāds pats stāvoklis bija arī Anglijas revolūcijas laikā septiņpadsmitā gadsimtā. „Pirms revolūcijas augstāko kārtu neapmierinātība ar Kārļa I. politiku izpaudās tādā veidā, ka šo kārtu laudis turējās tālāk prom no galma un izteica vēlēšanos, ka nepieciešama domu (t. i. frazeoloģijas) brīvība, kādas līdz tam nebija. Vēl spēcīgāk šāda noskaņa izpaudās zemākos slāņos. Iesākās neierobežota vārdu plūsme. 1636. gadā izplatījās bezgala daudz dažādu publicējumu, kas prasīja pēc lielām pārvērtībām. Kritika palika arvien pārdrošāka; viscauri vienmēr plašāka kļuva vārda brīvība, „brīvdomība“ un radikālās mācības guva lielus panākumus. „Spēcīgu atbalsi visur guva galējo independentu runas, kuŗās tie noliedza aristokrātijas un valdnieku autoritāti, sevišķi sakarā ar baznīcu un arī ar valsts iestādēm, un prasīja tiesību vienlīdzību un bagātības sadalīšanu. Brīvdomātāji tādus runas mīlēja, viņi gribēja novest revolūciju līdz vispēdējai konsekvencei.“***)

*) Weber — Weltgeschichte. Sīkāk Denis — Huss et la guerre des Hussites, 1878—219, 265; F. Palacki — Geschichte von Böhmen; Kautsky — Von Plato bis zu den Anabaptisten.

**) D. Motley — History of the dutch revolution, II.

***) Guizot — Geschichte der englischen Revolution, I, II; S. Gardiner — History of the great civil war. History of the commonwealth and the protectorate, I, II, 1905. O. Cromvel, 1899.

Vēl vairāk. „Zemākās šķirās sākās vētrains nemiers, tās prasīja nekad nedzirdētas reformas.“ „Viņu pašu iedomība un viņu runu nekautrīgā pārdošība bija tikpat lieli, kā viņu nezinašana un neapdāvinātība, nespēja. Tiesas priekšā viņi klaji izteica neuzticību tiesnešu autoritātei. Baznīcās tie ar varu ieņēma kanceles un teica savus sprediķus.“ Kā viesulis pāri zemei brāzās radikalisma, vienlīdzības, komunisma un republikānisma ideoloģijas. Sākās sapulces, izplatījās noliedzoša satura literāriski izdevumi. Tur bija rakstīti: „Likums ir blēdīgi viltīgas apspiestības izpaudums, cietumi ir bagātnieku vissvētās vietas, bet nabagiem novēlēti ugunsšārtu un moku laukumi.“ Reliģiskā brīvība tiek saprasta tā, kā sacījis viens kapeivis: „Ja es šo alus kausu augstāk cienu, kāda kuņam tur daļa?“ „Labācis kungs“, raksta viens to laiku vīrs par anabaptistu sprediķiem, „cik bezgala daudz tagad briesmīgu, noliedzošu prasību pēc visa iznīcināšanas, pēc ugunsliesmām un slepkavībām. Kad es visu to dzirdu, prātā nāk, ko tas Kungs teicis saviem mācekļiem: „Kaut jūs zinātu, kāds gars jūsu sirdīs mīt.“*) Teatros uzveda lugas, kuņās izzoboja katolicismu, garīdznieki bija spiesti tam pretoties, un baidījās, ka revolucionāri nenogāz arī viņus.**)

„Apvērsums, apvērsums, — tas bija viss, no kā pilns bija tautas prāts un sirds.“ Pats Kromvels 1654. gadā, kādā parlamenta runā, tā raksturoja toreizējos apstākļus.***) Sākot ar revolūcijas otro periodu, pēc Kromvela diktatūras nodibināšanās, atkal ievēda dažādus ierobežojumus, kā, piemēram, Lillborna un citu uz nepaklausību kūdošu rakstu autoru apcietināšana, pie kam apcietināja arī vairākus parlamenta locekļus; arī preses un vārda brīvību apspieda. Grāmatu iespiešanas tiesību atļāva tikai četrām pilsētām. Ievēda stingru cenzuru. Bez valdības atļaujas it nekā neviens nedrīkstēja izdot. Ja kāds apņēmās iespiest grāmatas, žurnālus vai citu, tam bija jānodrošina drošības. Vajāja un sodīja ne autorus vien, bet arī katram uzmuninoša publicējuma pircējam uzlika naudas sodu. Sapulces aizliedza, teatrus slēdza, ielu dziedātā-

*) Guizot — op. cit. I, II.

**) Cabanes-Nass — La névrose révolutionnaire.

***) Guizot — op. cit. III.

jus un dažādus ielas tirgotājus vajāja. Ģimeņu galvas piespieda bērnus un kalpotājus turēt mājās, izņemot tikai dažas stundas dienā u. t. t. Ar vārdu sakot, iesākās asu spaidu režims. Un sekas bija tādas: Ikviens padevās, visi klusēja. Ļaudis palika vienaldzīgi un bezdarbīgi. Vēlāk gan atkal parādījās dažādi literāriski ražojumi, ar uzbrukumiem Kromvelam, bet viņš tos sekmīgi vajāja un izskauda līdz pat savai nāves stundai.*)

Franču revolūcijas laikā frazeoloģija sākās augstākās aprindās. Jau sen pirms revolūcijas enciklopedisti, Russo, Voltērs un citi ar sekmēm izplatīja savas racionalisma, kosmopolitisma, geometrisma, republikānisma, ateisma, cilvēku tiesību mācības, kā arī ierobežojošo „aizspriedumu“ kritiku. Revolūcijai sākoties šī frazeoloģija izplatījās ar lielu straujumu, palikdama arvien niknāka. Visur noturēja nebeidzamas sapulces. Nodibinājās klubi, avīzes, dažādi literāriski uzņēmumi u. t. t. Jakobiniešu klubu 1791. gada sākumā, bija 227, pēc trim mēnešiem jau 345, bet Nacionālsapulces beigās — 406. Arvien uz priekšu ejošais izpostīšanas darbs sākās ar cilvēka un pilsoņa tiesību deklarāciju, kuŗu vēstīja visās avīzēs, runās, teatru izrādēs. Visur bijušos ierobežojumus, valdību, karāli, tirānus, aristokratiju, baznīcu, reliģiju, ģimeni pataisīja smēklīgus un asi kritizēja. Ar katru brīdi auga revolucionāro lugu un dzeju skaits. Viņās visās tika dievinātas „brīvība, republika, vienlīdzība“, un, no otras puses, pastiprinātas dažādas bioloģiskas dziņas. Viņas atsevišķo cilvēku atsavināja no visiem autoritātes, baznīcas, ģimenes, īpašuma u. c. „aizspriedumiem“. Visas tā laika lugas, vienā un tai pašā tonī, runāja par vienu un to pašu. Un viņu nosaukumi vien jau liecina, kāds to saturs: „Modernā vienlīdzība“, „Desmitais Augusts“, „Bizo“, „Kalvadosas karalis“, „Republikāniskā atraitne“, „Mīlestības giljotina“, „Karaļu pēdējā tiesa“, „Kārlis I.“, „Laulātais draugs“, „Cits Pīrsons“, „Ž. Ž. Russō laulības“, „Bastilijas aplenkšana“, „Brālība un draudzība“ u. t. t. Visas tās bija revolūcijas lozungu pilnas: „Nost važas, nost tirānus, karaļus, garīdzniekus, aristokrātus. Ļaujiet mums saraut ienīstās važas,

*) Guizot — op. cit. I, ch. 25; II. Gardiner — History of the commonwealth, IV, ch. 42.

u. t. t.“ Tāds pats bija daudzo dzejoļu saturs, sākot ar marseļjēzu un beidzot ar Laharpa, Marcusa, Šenjē u. c. dzejām.

Arī avīzes sludināja to pašu, sevišķi, kuŗas vairāk izplatījās vienkāršā tautā, piemēram: Marata — „L'ami du peuple“ un „Père Duchesne“. Viņu valoda bija skarba, asa, pa pusei pornografiska, pa pusei efektīgi kaislīga. Marata spalva nerimstoši rakstīja vienus un tos pašus vārdus: „Blēži“, „Nelieši“, „Sātans“, un izsaucienus „nost ar...“, „prom...“. Visi prasīja nāves sodus. Mišlē aprēķinājis, ka viens pats Marats prasījis ne mazāk, kā 270,000 galvas. „Père Duchesne“ visu laiku prasīja spaidu atcelšanu. Vārdu musinošai varai nebija vairs robežu. Un pārvērtās arī vārdu saturs. Radās daudzi jauni izteicieni vai arī veco nozīme kļuva citāda (budžēts, klubs, priekšlikums, satversme, aristokrāts, — revolucionārs, laterne, septembris, gūljotina, karaļa nonāvēšana, sankilots). Parādījās jaunas asprātības („pa logu izsviest dažas galviņas“, „maisā šķaudīt“, t. i. galvas nociršana).

Daudzus vārdus aizliedza (daudzskaitļa lietošanu uzrunās un cienības apliecināšanu, otram sakot — „kungs“), bet citus ievēda un izplatīja (tu, pilsonis u. t. t.). Īsi sakot, notilka vesela revolūcija valodā.*)

Jakobiniešu diktaturai nodibinoties iesākās vienpusīgi spaidi. Pretjakobiniskas runas tiek vajātas. Tādas lugas, kā „Pamela“, „Likuma draugs“, „Figaro kāzas“, pat Moljēra darbus var izrādīt tikai pēc lieļākiem teksta grozījumiem. Ievēda runu, avīžu un priekšnesumu cenzuru. Sevišķi ierobežoja pretjakobiniešu runu turēšanu. Pēc termidora cenzuras atslābst, bet jakobiniešu runaas savaldītākas. Direktorijs laikā spaidi paliek stiprāki un arī plašāki, sevišķi pēc tādiem notikumiem, kā fruktidora sacelšanās. Klubus un avīzes slēdza, ievēda atļaušanas kārtību, ar nepieciešamiem galvojumiem, paredzētiem sodiem un apcietināšanām. Teatri nodeva īpaši uzraudzībā. Napoleona laikā spaidi vēl vairāk pieņēmas un ļoti daudzos

*) Cabanes-Nass — op. cit. Aulard — Les orateurs de la constituante, 1905. Madelin — La revolution française, I. Taine — op. cit. I—III. Mišlē, Žoresa u. c. franču revolūcijas vēstures.

gadījumos beidzās ar mutiskas un rakstiskas runas brīvības pilnīgu iznīcināšanu.

Arī Francijas 1848. gada revolūcijā redzam gluži to pašu. Revolūcijas sākumā nebeidzamas sapulces, klubu dibināšanās, un viņu skaits sniedzās līdz 700. Simtos klubos kurš katrs varēja pateikt, ko viņš tai brīdī domā. Ikviens izteica savas vēlēšanās un savus projektus. Visi namu mūri bija noklāti ar plakātiem, uzsaukumiem u. tml. Ikatru dienu iznāca kāda jauna avīze, kurās ar saviem skaļiem nosaukumiem gribēja sacelt bailes: Le Père Duchesne. La Commune de Paris. Le Tribun du Peuple. La Voix des Clubs. La Voix de Femme. Le Peuple. L'Ami du peuple, u. t. t.

Kā jau parasts, nebeidzās bezgalīgās svinības, iluminācija, gājieni. Visos klubos „proletārieti“ apbēra ar bezgalīgiem glaimiem un pūli citādi nesauca, kā „nemaldīgā tauta“. Avīzes savā starpā sacentās, kurai aizskarošāki izteicieni. „Lūkās, visi iedzīvotāji ir zaudējuši prātu.“ Ikatru dienu notika draudošas demonstrācijas. Avīzes bija niknu vārdu pilnas, tās kūdīja uz sacelšanos un pilsoņu karu. Neatvairāmo „nost“ raidīja pret katru ierobežojumu, un ikvienu „brīvību“ apsveica ar „lai dzīvo!“

Pēc 22.—25. jūnija sacelšanās sākās stingri spaidi, ko centās panākt Kavenjaks. Daudzas avīzes aizliedza. Ieveda avīžu izdošanas drošības naudu — 24.000 frankus. Lamenē uz to atbildēja: „Mēs neesam diezgan bagāti, nabi ir piespiesti klusēt.“ Apspiestība auga. Klubus un sapulces aizliedza. Visur atskan saucieni pēc „kārtības“. Vēlāk atkal redzam spaidu zināmu atslābumu, bet pēc 1849. gada 13. jūnija Napoleons pavēl propagandu nomākt, „lai krietnos darītu stīprākus un ļaunie lai dreb.“ Ar 15. maija likumu frazeoloģiju ļoti ierobežo, ievēdot preses, skolas, baznīcas uzraudzību un aizliedzot azīzes, klubus un t. t.

Līdzīgās formās vēsture atkārtojās arī vācu revolūcijas laikā, 1848. gadā. „1848. g. pavasarī un vasarā Berlinē ikdienas notika sapulces un uz visām sienām bija redzami bezgala daudzi plakāti. Klubu un jaunu avīžu skaits auga līdz vispēdējai robežai. Tika piepildīta domu un sapulču brīvība. Valdība mēģināja šīs brīvības ierobežot, bet

bija spiesta tās ciest. Vēl nebija nekādas iespējas realizēt fanatiskos saucienus pēc kārtības. Austrijā vairs neiznāca neviena opozīcijas avīze, kuŗas iznāca pirms marta dienām. Revolūcijai iesākoties „vienā rāvienā radās jaunas avīzes. Lielākā daļa no tām bija revolucionāras. Mērenas, bezkrāsas lapas palika par radikālām politiskām avīzēm. Vīnē politisko avīžu skaits sasniedza — 220. Daudzas no viņām rakstīja ļoti rupji un vulgāri.“ 1848. gada beigās Berlīnē sākās jauni ierobežojumi. 12. novembrī visus klubus un savienības aizliedza, demokratiskās avīzes tāpat. Kareivji noplēsa plakātus no sienām. Sākās militāra diktatura.*) Drīzi pēc tam notika kratīšanas, apcietināšanas un citāda veida ierobežojumi.

Tas pats notika franču revolūcijas laikā 1871. gadā. Jau no 1861. gada sākās opozīcija parlamentā un presē, un tā palika arvien pārdrošāka. Preses spaīdi palika ar katru dienu nedrošāki un vājāki. Rošfora avīze „La Lanterne“ piedzīvoja neparastus panākumus. 1869. gadā runas palika tik izaicinošas, ka tās sāka nosodīt pats Delekliss. Pēc Sedanā kaujas sākās neredzēti strauja atsvabināšanās no visiem ierobežojumiem; visās malās pacēlās saucieni, lai karālis atsakas no troņa. „Preses, sapulču un proklamāciju brīvība bija pilnīgi neaprobežota.“ Notika bezgalīgas manifestācijas. Radikālie centieni pieņēma, un tie beidzās ar komunas nodibināšanos. Bet arī komuna ķērās pie spaīdiem. Pretkomunistiskās avīzes aizliedza. Lisagarē deklarēja: „Bez kādām izrunām mēs prasām visu avīžu aizliegšanu, kas komunai naidīgas.“ Pēc komunas krišanas aizliedza Tjēram naidīgas avīzes; pēc sacelšanās visām avīzēm ieveda īpašu uzraudzību.***) Ur tālāk viss notika parastā gaitā.

Glūži tas pats atkārtojās arī 1905.—1906. un 1917.—1924. gadu krievu revolūciju laikā. Sākot ar 1916. gada pēdējiem mēnešiem valstsdomē sākās iznīcinošās politiskās runas (Miļukova, Kerenska, Čheidzes, Šulģina u. c. runas), kuŗas atstāja savu iespaidu presē un sabiedrībā. 1917. g.

*) V. Blos — Die deutsche Revolution.

**) Grégoire — op. cit. IV; Lissagarès — Historie de la Commune Parisienne.

februara beigās iznīcināšanas process tvēra jau dziļāk. 27. februārī nemieri ar spēcīgu brāzmu izlauzās uz ielām.*) Visos laukumos, valstdomē, privātos namos, kazarmēs, valdības ēkās u. t. t. caurām dienām notika nebeidzamas sapulces. Visū avīžu, pat „Novoje Vremja“, tonis uzreiz pārvēršas. Vienu vai divu nedēļu laikā sāk iznākt daudzas jaunas avīzes: viena radikālāka par otru. Pilsētu namu mūri visi nosegti dažādiem plakātiem. Izdevumi par papīru manifestiem un plakātiem drīzā laikā septiņkārtīgi pavairojās. Vienā jaukā dienā „monarķiskās“ frazeoloģijas vietā stājās „republikāniskā“.

Jau pirmā pagaidu valdības deklarācijā tika pasludinātas visas brīvības. Vienā rāvienā kareivji bija atbrīvoti no militārās disciplīnas un atdoti iespaidiem, kuŗi nebija vairāk nekās, kā kūdīšana uz virsnieku slepkavošanu. „Neklausat nekādām pavēlēm, beidzat karu.“ Iedzīvotāji sarīkoja veselas medības pret policistiem, sagūstīja tos un nonāvēja. Ar katru dienu apstākļi palika ļaunāki. Sākās nebeidzamas runas par astoņstundu darba dienu un par smago, grūto darbu nevajadzību. Zemniekus kūdīja, lai atņem muļžniekiem zemi un izposta viņu mājas. Pa visu zemi skanēja slavas dziesmas brīvībai, — neaprobežotai un bezgalīgai brīvībai. Dažkārt pūli meta tādus lozungus: „Strādnieki pie saviem darba rīkiem, kareivji pie ieročiem, zemnieki lai nogaida“; bet tiem vairs nebija nekādu panākumu, nekāda iespaida. Izpostīšanas dziņas plētās tālāk. Drīzi vien sāka atskanēt prasība pēc kapitalisma un pilsonisko šķiru iznīcināšanas. Pūlis prasīja socializāciju, atsvabināšanu no visiem „ģimenes un pilsoniskiem aizspriedumiem“. Par reliģiju teica, ka tā ir „tautas opijs“, padomes pūlējās panākt mierīgu izlīdzinājumu, velti mēģinādamas ierobežot „revolūcijas padziļināšanu“. Nevienai runai vairs nebija nekādu robežu. Visas tās bija pilnīgi neapvaldītas, kuŗš katrs varēja izteikt, ko vien liek viņa bioloģiskās dziņas. Tāda paša rakstura bija visas dziesmas, dzejas, lugas, stāsti u. t. t. Viņu galvenais sauciens bija „nost“ un — „lai dzīvo brīvība!“ Jau sākās lielniecisms.

*) Шульгин — Дни; П. Милуков — История второй русской революции; Сузанов — Воспоминания. Sevišķi minētā laika avīzes sniedz plašus materialus.

Pirmajās nedēļās pēc oktobra revolūcijas viņi vēl nebija istie notikumu vadītāji. Bet 1918. gadā jau sākās viņu spaidi. Visas nekomunistiskās avīzes aizliedza. Nekomunistiskās sapulces neatļāva un biedrības slēdza. Sākās kratīšanas, apcietināšanas un pirmie nāves sodi. Spaidu režīms bija vienpusīgs, bet neaprobežots. Par katru pretīm runāšanu — cietums un spīdzināšana, par padomēm naidīgiem uzsaukumiem — nāves sods, par neatļautu sapulci — „pie sienas!“

Un 1918. gada beigās jau visa zeme cieta klusu. Tautas balss bija palikusi mēma, atskanēja vairs tikai komunistu balsis. Visai zemei, izņemot komunistus, bija atņemta runāšanas tiesība. Nedrīkstēja izrākt neviena nekomunistiska avīze, nedrīkstēja noturēt nevienu nekomunistisku runu, ne arī izdot kādu grāmatu bez cenzuras atļaujas; pat vizitkārtes nebija brīv iespiest bez komisāra atļaujas. Tikai čukstot, neuzticīgi raugoties uz visām pusēm, divi vai trīs labi draugi drīkstēja cits citam „jaunas ziņas pačukstēt“. Bet arī tas katrreiz vis neizdevās. Uzreiz strauji pārvērtās sarunu veids. Parādījās daudzi jauni vārdi un izteicieni: sovdeps, narkoms, čeka, narobrazs, sovnochozs, samkompomorda, tovarišč, kombeds. Dažus agrākos izteicienus aizliedza, piemēram, kungs, lielskungs (barin). Citiem vārdiem radās pavisam sevišķa nozīme: pie sienas, likvidēt (nošaut), buržujete (maza dzelzs krāsniņa) u. t. t.*). Īsi sakot, viss atkārtojās taisni tāpat, kā citās revolūcijās.

Ievedot „jauno saimniecisko politiku“ (nep)**), 1921. g. otrā pusē un 1922. g. sākumā, spaidi mazliet atslāba. Soli pa solim tauta atguva savas valodas un runāšanas iespēju. Dažs labs mēģināja uzstāties pret visvareniem valdniekiem. Iznāca viens vai divi laikraksti, dažas grāmatas, ar uzmanīgi vieglu opozīcijas noskaņojumu. Ļaudis tos labprāt pirka. Vārds „biedris“ (tovarišč) sāka jau palikt nepatīkams un nemīlams. Sabiedrība kļuva mazliet drošāka. Bet... 1922. g. vidū šos laikrakstus aizliedza, neapmierinātos apcietināja, dažus izsūtīja, citus nošāva. Krievijā atkal bija „klusums un miers“, atkal

*) Горифельд — *Новыя слова и изреченія, 1922.*

***) *Новая экономическая политика.*

visi sāka sačukstēties, un tāda Krievija ir vēl šodien, kad rakstu šos vārdus. Runas brīvības ierobežojumi tver 99.5% no visiem iedzīvotājiem. Gudrie valdnieki pamāca: „Runāšana sidrabs, klusēšana — zelts.“ Totiesu viņi paši runā jo vairāk.

Mūsu pētījumu slēdzieni ir šādi: Vēsture atkārtojas. Šai ziņā starpība starp dažādām revolūcijām ir tikai tā, ka no spaidiem atbrīvojās dažādas frazeoloģijas grupas, dažādi mēdz būt vārdu ierobežojumu veidi un frazeoloģijas postošais iespaids sasniedz dažādas iespaida pakāpes. Dažās revolūcijās tas aiziet līdz zināmām robežām, citās — iet daudz tālāk, kamēr visi ierobežojošie „svētumi“ sadedzināti un dubļos iesviesti. Jo dziļāka paliek revolūcija, jo postošāks ir frazeoloģijas iespaids; jo lielāks postošais iespaids, jo ātrāki un nežēlīgāki ir pēc tam spaidi. Darbība un pretdarbība izlīdzinās. Neaprobežotās preses brīvības piekritējiem derētu to pārdomāt. No otras puses, jo ciešāk pirms revolūcijas turēti runas brīvības mehāniskie groži, jo tālāk iet postošais process, jo mežonīgāki kļūst bezgalīgie vārdi revolūcijas laikā. To, savukārt, varētu pārdomāt visi tie, kuri apspiež runas un preses brīvību.

V. Īpašuma ieradumu izviršana.

Starp patvaļīgām dziņām ir vesela grupa tādu, kas izpaužas kā dzīves uzturēšanai nepieciešamu priekšmetu iegūšana īpašumā, viņu lietderīga izmantošana savām vajadzībām vai arī piesavināšanās un 2) kā pašaizsargāšana pret citu uzbrukumiem. Šo iedzīmo dziņu grupu varam saukt par „īpašuma instinktiem“. Viņu pirmsākumus (rudimentus) atrodam jau pie dzīvniekiem un pat pie stādiem.*) Cilvēku attiecībās šīs iedzīmtās dziņas nomāc

*) „Īpašums ir dabisks fakts, kas rodams jau pirms katra cita organizācijas veida. No visām, daudzām un dažādām teorijām par īpašuma tiesību izcelšanos, vismazāk pamatota man šķiet tā, kas apgalvo, ka īpašuma tiesības radījusi likumdošana. Kā Petruči pareizi saka, īpašuma tiesības ir tīri instinktīva tieksme, kas iemīt pašā cilvēka dabā, viņa darbībā, sociālās jūtās.“ Tālāk Petruči skaidri pierāda, ka

daudzas apvaldītās dziņas, iemantoti ieradumi, kuŗu svarīgais uzdevums ir iespaidot un vadīt patvaļīgo dziņu ierosināto darbību; nosacīt — kad, kur, kā un kādos apstākļos tās var sākt parādīties; noteikt robežu starp „mans“ un „tavs“; ierobežot un apvaldīt patvaļīgo īpašuma instinktu negausīgo iekārošanu. Ierobežojošie ieradumi aizkavē uzbrukumus cita īpašumam, attura no laupīšanas un cita mantas piesavināšanās.

Abas šīs īpašuma instinktu grupas, sadarbodamās, nosaka mūsu izturēšanos pret īpašumu. Es varu paņemt no galda „manu“ pulkstenu un likt to savā kabatā, neaizskarot citam piederošu pulkstenu. Es mierīgi ņemu sakņājus no „manām“ dobēm, neaizskarot nevienu no saviem kaimiņiem. Es veikalā samaksāju naudu par grāmatu un „iegūstu to sevī“, bet es nevarētu to par savu saukt, ja nebūtu savu naudu par viņu samaksājis. Visas šādas parādības ir manu patvaļīgo īpašuma instinktu un iemantoto ieradumu sadarbības rezultāts, — tā viņi veidojas, tā viņi tiek vadīti un ierobežoti.

Sabiedrības saimnieciskā un likumdošanas iekārta, ar piemērīgām tiesībām, savā būtībā, ir sabiedrības atsevišķo locekļu izturēšanās rezultāts, un, savukārt, mēģinājums šo izturēšanos nosacīt un veidot.

Normalos laikos sabiedrības lielumlielās daļas īpašuma instinkti ir ilgstoši, bet revolūcijas periodā tie ievērojami pārveidojas. Dažās revolūcijās šīs pārvērtības ir ļoti lielas, citās — mazākas. Pirmās ir tā sauktās „sociālās“ revolūcijas, otrām vairāk politisks, reliģisks vai ci-

dzīvei nepieciešamo priekšmetu piesavināšana un īpašuma iegūšana ir pazīstama arī dzīvnieku un stādu valstī. Cik ilgi vien organisms dzīvo, viņam ir nepieciešama vajadzība sevīm ņemt dažus ārpusaules priekšmetus un tos piesavināties (piemēram barību, laukus, gaisu, siltumu, patvērumam vietu u. t. t.). Ja organisms to nespētu, viņš nevarētu pastāvēt.

Petrucci — *Les origines nouvelles de la propriété*, 1905, I, II. Par patvaļīgiem īpašuma instinktiem skati: Thorndike — *The original nature of man*; Mc. Dougall — *Introduction to social psychology*; G. Patrick — *The psychology of social reconstruction*; G. Wallas — *Human nature in politics*, 1919, 36.

tāds raksturs, bet tās nav sociālas revolūcijas šī vārda īstenā nozīmē. Kādas tad ir īpašuma instinktu pārvērtības?

No objektīvā viedokļa īpašuma instinktu izviršana revolūcijas laikā notiek sekoši: Pirmā periodā mēs redzam — a) pie nabagiem un tādiem ļaudīm, kuŗu īpašuma instinkti bijuši nomākti vai neapmierināti, izzūd visi ieradumi, kas aizkavēja svešā īpašuma piesavināšanu; b) sekas ir tās, ka parādās iedzimtie īpašuma instinkti, un pamudina cilvēku piesavināt svešu īpašumu, jo ierobežojošiem ieradumiem nav vairs iespaids, tie ir izzuduši; c) bagāto šķiru īpašuma sargāšanas instinkti ir ļoti novājināti.

Šādas izviršanas sekas ir tās, ka nabagie ar briesmīgu nežēlību piesavina bagāto īpašumu (mantu, kapitālu u. t. t.); viena grupa piesavina otras grupas īpašumu ar laupīšanu, piedzīšanām, nacionalizēšanu, izputināšanu. Robežlīnija starp „mans“ un „tavs“ pilnīgi sajūk. Kuŗiem īpašuma dziņas ierobežojošie noteikumi zuduši, tos uz priekšu dzen patvaļīgie īpašuma instinkti, un šie ļaudis ar pirmatnēju mežonību, neprātīgi trauc apmierināt savas kārības. Kur agrāk dažādi noteikumi un ieradumi viņus atturēja no sveša īpašuma piesavināšanās, tagad tie vairs nekādus ierobežojumus nesajūt. Rodas lozungi: „Laupi salaupīto“, „lai dzīvo izsūcēju atsavināšana!“ Un bagātiem, kuŗu īpašumu revolucionārie ļaudis atņē, nav vairs spēka, viņu īpašuma sargāšanas instinkti novājināti. Līdztekus šiem notikumiem ļā līdzekli izlieto vārdu, (domas, ideoloģija, pārliecība), dražas vesela runu brāzma, un plaši tiek izplatītas vienlīdzības, komunisma, saimnieciskas vienādības idejas, protestējot pret īpašuma tiesībām, pret bagātnieku negausību, prasot atsavināšanas attaisnošanu, īpašuma komunizēšanu u. t. t. Ātri attīstas komunistiskā visu vienādības ideoloģija, masas, kuŗu īpašuma instinkti bija nomākti, tai strauji pieķeras un tūdaļ arī sāk atsavināt, dalīt.

Pēc tam nāk pavisam citāda rakstura periods, darbības formas atkal pārveidojās, atkarībā no tā, vai revolūcija paguvusi līdz galam attīstīties vai arī priekšlaikus sabrukusi. Atslābušie ierobežojumi ar jaunu spēku mostas, lai

sargātu īpašumu un lai aizliegtu zagt un laupīt. Šī otrā perioda cēloņi šādi: visi palikuši nabagāki, zemē bads, sākās pauperisms, kā pirmā perioda izpostīšanas, laupīšanas, nacionalizācijas un atsavināšanas sekas; enerģiskākie komunisti agrāk nomāktos īpašuma instinktus paguvuši jau apmierināt, un tādēļ tie ieinteresēti paši sava īpašuma aizsargāšanā, bet visa tauta ieinteresēta, lai vairs netrakotu neapvaldītās īpašuma dziņas, lai viņa būtu aizsargāta pret neprātīgo dziņu patvaļu. Ja tie, kas reiz bagāti, gūst virsroku un spēj nomierināt revolūcijas gaitu, tad par bijušo attiecību atjaunošanu jāpateicās vienīgi ierobežojošiem ieradumiem. Ja, turpretim, revolūcija paguvusi līdz galam attīstīties, ja nekādas bagātības vairs nav, ja palicis tikai nacionalizētais īpašums, bet sabiedrības labklājība iznīcināta, viņas mantu komunisti izdalījuši, tad draud jauna dalīšana: tad tiks dalīta komunistu un tā saucamās „jaunās buržuazijas“ manta. Bet jaunie, enerģiskie īpašnieki steidz nodrošināt ierobežojošo ieradumu atjaunošanu, ko prasa arī visas citas grupas, kuŗas revolūcijā materiāli guvušas un agrāk nomāktos īpašuma instinktus tagad līdz ziņamai iespējai apmierinājušas.

Un tādēļ tagad aizliegts „laupīt“, sveša īpašumu piesavināt, par ko draud stingrs sods. Radīti visbārgākie ierobežojumi un sodi par viņu neievērošanu — naudas sods, ieslodzīšana cietumā, nāves sods. Sabiedrību tagad valda kā ar „dzelzs stangām“. Trakojošie īpašuma instinkti savaldīti. Un, soli pa solim, pirmātnējie spēki ievirzās atpakaļ savās dabīgās sliedēs, ierobežojošie ieradumi atkal gūst izšķirošu iespaidu. „Īpašumu“ uzskata par neaizskaramu. Sāk atjaunoties pirms revolūcijas bijušās attiecības: beati possidentes. Starpība tikai tā, ka jaunie īpašnieki ir daudz stingrāki īpašuma principa aizstāvji, viņi daudz enerģiskāk aizsargā, ko ieguvuši, nekā pirmsrevolūcijas īpašnieki sargāja savu mantu, jo viņu īpašuma sargāšanas dziņas bija jau pa pusei izzudušas. Jaunos īpašniekus nevar ne ar draudiem, ne pārmetumiem vai „labiem vārdiem“ iespaidot vai maldināt. Viņi ļoti labi zin šo draudu un vārdu vērtību; revolūcijas pirmā periodā viņi paši tā darīja, tādēļ vairs tas viņus nevar iespaidot. Viņu atbilde ir mierīga un noteikta: „Mēs jau zinām, esam jau daudzreiz to dzir-

dējuši, mūsu pašu vārdi...“ Un joprojam viņi aizstāvēs savu „svētīto īpašumu“. Ideoloģijas un frazeoloģijas ziņā šajā periodā sāk apklust un norimt revolūcijas pirmā perioda komunisma vienādības uzskati, kuŗi zaudē popularitāti un neviens tiem vairs netic. Rodās un attīstās pavisam pretēja ideoloģija, paliek spēcīgākas „īpašuma svētās tiesības“.

Tāda ir instinktu pārvēršanās būtība. Bet šo pārvērtību formas ir katrā revolūcijā citādas. Tomēr katrā revolūcijā ir viena un tā pati tendence, un viņa nenovēršami piepildās, kaut dažreiz šaurākos apmēros. Nu pievērsīsimies noteiktiem faktiem.

1917.—1924. g. Krievijas revolūcija.

Jau kādu laiku pirms revolūcijas varēja novērot īpašuma iegūšanas instinktu ierobežošanas atslābumu. Vispirms jau pārtikas krājumu, tirgus laukumu u. t. t. izlaušanās, tālāk — socialistiskās domāšanas pieaugumā visā tautā; treškārt vairākos īpašuma tiesību ierobežojumos un nacionalizācijas mēģinājumos, ko izdarīja cara valdība (kas bija kara un „kara socialisma“ prasība). Bet revolūcijas pirmās dienās iesakņojušos sociālo instinktu sabrukums pēkšņi paātrinājās. Strādnieki atsavināja uzņēmumus, zemnieki izlaupija muižas, paņēma dzīvo un nedzīvo inventāru, ar varu guva arī zemi savā lietošanā. Nesamērīgi ātri auga noziegumi pret īpašuma tiesībām. Dīvos, trijos mēnešos šis process auga ar katastrofisku straujumu. Pēc oktobra revolūcijas to pilnīgi legalizēja. 1918. gadā izdeva likumu par visa zemes privatīpašuma atsavināšanu, atsavināja arī fabrikas, tāpat namus un kapitālu. Robežlīnija starp „mans“ un „tavs“ bija zudusi. Vispirms bagātiem atņēma viņu īpašumu: strādnieki atsavināja kapitalistus, zemnieki — muižniekus, sētnieki — bagātākos īrniekus, kareivji — virsniekus, komunisti un matroži — kuŗu katru cilvēku. Kad visa bagātība bija izdalīta un izputināta, sākās visādas piedzīšanas: atkal ņēma no zemniekiem labību, dzīvo inventāru, sviestu, pienu, drēbes un ļaudis, kuŗi bija zaudējuši īpašuma instinktu ierobežojumus (sevišķi komunisti un matroži), pievāca visu, ko vien at-

rada, — pārtiku, vērtlietas, gleznas, grāmatas, dzīvokļu iekārtas, ņēma visu sevīm, līdz pat pēdējam kreklam un sidraba karotiņai. Īsi sakot: ļaužu lielumielais vairums bija pazaudējis visus ierobežojošos ieradumus. Bagātnieki, savukārt, bija zaudējuši īpašuma aizsargāšanas spējas, tie izrādījās neticami vāji un vārgi. Bez kādas pretošanās viņi ļāva ņemt visu, kas tiem bija.

To pašu apstiprina statistika par noziegumiem, kas izdarīti pret īpašuma tiesībām. 1918. gadā Pēterpilī bija 387,000 zagļi (22% no visiem iedzīvotājiem). Zaga arī, uzrādot nederīgas pārtikas kartiņas, lai dabūtu vairāk pārtikas vielu, nekā pienācās. Maskavā bija 1.000.000 zagļu (70% no visiem iedzīvotājiem)*).

Ja kriminalnoziegumu skaitu Maskavā 1914. gadā pieņemam par 100, tad 1918. gadā šie skaitļi grozās tā (tur nav ietverti padomju valdības pilnvaroto personu noziegumi):

zādzības	315
brūnota laupīšana	28.500
vienkārša laupīšana	800
krāpšana	370
piesavināšana	170

1920. gadā bagažas zādzība uz dzelzceļiem bija 150 reizes lielāka, kā pirms kara. 1922. g. nekas vēl nav labojies. Pēc „strādnieku un zemnieku padomju pārvaldes“ datiem 1922. g. uz dzelzceļiem bija šādas zādzības:

2.640.000	pudi	pārtikas līdzekļu,
65.000	„	darba rīku, zābaku, ādu un kažoku,
4.826.000	„	kurināmā,
169.000	„	dažādu priekšmetu,
680.000	„	jēlvielu.

Kopā 11.400.000 pudī vērtībā par 50.000.000 zelta rubļu, t. i. 22% no visa satiksmes komisariata budžeta. Bet oficiālie skaitļi dod ļoti nepilnīgu sajēgu no visa, kas patiesībā notika. Tomēr arī šie skaitļi diezgan skaidri rāda, cik

*) Статистический материал Петрограда, III, 4—5.

ļoti vāji bijuši ierobežojošie ieradumi un kāds īstenībā komunisms bijis.

Ar visiem šiem notikumiem cieši saistīta bija arī tā laika frazeoloģija, visur skanēja tādi lozungi, kā: materiāla vienlīdzība, komunisms, kapitalistiskās izsūkšanas iznīcināšana, taisnība, vispārīga labklājība, un tā lālāk. Bet vai tiešāmībā arī tā bija? Paši komunisti diezgan noteikti raksturo patiesos apstākļus, kādi tie toreiz bija. Komisars Osinskis sacīja: „Ja strādnieki atsavinās fabrikas, tad viņi nav iedzīvotāju vairuma intereses ievērojuši, tad viņi nenacionalizē, bet panāk uzņēmuma pāriešanu pilsoņu kopīpašumā. Ikvienu grupu, kas fabriku atsavina, uzskata sevi par likumīgo īpašnieku un visu salaupīto mantu sadala starp grupas locekļiem**). To pašu redzam arī pie zemniekiem. Jau 1918. gadā komunisti Meščerakovs teica: „Zemnieku masa socialismu nemaz nevēlējās un domāja tikai par zemes brīvu dabūšanu. Zemnieku tīri pilsoniskie aizspriedumi ir viņiem pirmā vietā***). „Ja,“ Osinskis rūpīgi piebilst, „zemniekiem izdotos dabūt savās rokās muižnieku zemi, viņi paliktu pilnīgi vienaldzīgi pret socialismu un viņa jautājumiem, un negribētu ne dzirdēt par kādu komunu“. Ar daudz lielāku autoritāti to pašu apstiprina Leņina***).

Vispārīgas labklājības un visas tautas bagātības vietā redzam neapšautāmu nabadzības vairošanos. Materialās vienlīdzības vietā jau 1918. gadā ievada dažādas rācijas („pajokus“), sākot ar bagātīgo „sovnrarkoma rāciju“ (tautas komisaru padomes locekļu rāciju), kur bija kaviars, augļi, vīns u. t. t., beidzot ar bada rāciju (golodnij pajek). Tai pašā laikā ievada arī veselās 34 algu kategorijas. 1919. gadā komunistu partijas kongress nolēma, ka komunistiem dodamas nevien lielākas materiālas priekšrocības, salīdzinot ar nekomunistiem, bet „atbildīgiem komunistiem“ maksājamas arī augstākas algas, kā sikiem ikdienas cilvēkiem. Tautas lielākai daļai draudēja bads, bet mazākā daļa zaga visu, ko vien tik dabūja; tie brauca greznuma va-

*) *Осунктѣ — Строеніе социализма, 1918.*

***) *Мещераков—Крестьянская коммуна, 1918; 11—12, 17—25*

***) Leņina runas VIII. Viskrievijas padomju kongresā, 1921. g.

gonos, viņiem bija savi auto, viņu sievietēm dāmu istabas, galdi pilni siltzemju augļiem, cārgi kažoki, labākās smaršas, briljanti u. t. t. Komunisma vārdā uz nāvi notiesātiem norāva no pirkstiem laulības gredzenus, norāva arī drēbes, zābakus, ko laupītājs valkāja pats vai arī pārdeva.

Īpašuma instinktu ierobežojumu vietā komunisti atmodināja naida pilnas, nevaldamas kārtības; un viņi aplaupīja dzīvus un mirušus. Tā bija revolūcijas pirmā stadija. Jau 1920. gadā gandrīz viss bija izdalīts, agrākā labklājība bija izputināta. Nekā vairs nebija, ko vēl varētu dalīt. Buržuazijai nekā vairs nebija. Visā zemē valdīja nabadzība un badis. Tad varas vīri nolēma sākt no zemnieka piezīt visu, kas vajadzīgs, tiem atņēma labību, dzīvo inventāru, un visu citu. Nu bija zemnieka īpašuma instinkti nomākti. Un sākās zemnieku sacelšanās, jo viņi gribēja sargāt savu īpašumu. Zemnieku kustība auga un kļuva arvien plašāka. Tā brāzās pāri arī pilsētām un aizrāva līdzī sarkano armiju un matrožus, — viņiem vairs nebija nekādas iespējas „buržujus komunizēt“, jo neviena „buržuja“ vairs nebija. Daži komunisti, kuņiem bija laimējies savu bagātību pasargāt, domāja par šīs bagātības pilnīgu aizsargāšanu, jo viņiem komunisms vairs nebija vajadzīgs. Tādēļ sākās pretkomunistiska kustība, kuņas viņi visaugstāk uzšāca 1921. gada martā, Kronštates sacelšanās laikā. Kronštates matroži, kuņi pirms viena vai diviem gadiem bija visi galējākie komunisti, uzstājās ar citu programmu — „padomes bez komunisma“. Kāda ievērojama pārvērtība! Un sākās „jaunā ekonomiskā politika“, „atteikšanās no komunizēšanas“, kapitalisma atdzimšana, īsi sakot — sākās atkal privātais īpašums. Īpašuma instinktu ierobežojumus, kuņi bija iznīcināti, jaunie īpašnieki sāka no jauna atmodināt. 1922. un 1923. gados viscauri redzam notikumu attīstību tādā virzienā, kā praktiskā dzīvē, tā arī padomju valdības rīkojumos. No viņiem svarīgākie ir: dekrets par koncesiju tiesībām, par uzņēmumu, fabriku un namu atdošanu privātiem īpašniekiem, — faktiskā īpašuma tiesību ieviešana; ar dekreti atļāva turēt pie sevis naudu neaprobežotā daudzumā, atjaunoja mantošanas tiesības, zemes īpašuma personīgas nomas un apbūves tiesības uz nenoteiktu laiku u. t. t. Tā tad, no saimnieciskā viedokļa

komunisms bija gandrīz pavisam jau izputējies, palīkusi bija tikai padomju iestāžu aziatiskā nelikumīgā patvaļība.

Šo divu gadu laikā atkal redzam īpašuma instinktu sociālu ierobežojumu atjaunošanu, gan kopā ar visām kapitalisma negatīvām pavadparādībām, kuŗas ļoti stipri pieņēmas, bet kapitalisma pozitīvā nozīme vēl nebija redzama. Drudžaina naudas spekulācija un augļošana, peļņas kāre, neprātīga greznības vairošanās, neizlīdzināmas pretešķības starp komunistu un tā saucamo „nepmaņu“ lepno, izšķērdīgo dzīvi un miljoniem badā mirstošo cilvēku mokām. Sākās zagļu un laupītāju nežēlīga nošaušana, jo viņi atkal labprāt meta aci uz svešu īpašumu, bet otrā pusē redzam, ka „komunistu vadoņi“ sarausuši miljoniem lielas bagātības, jo visos trestos un akciju sabiedrībās viņi bija aktīvi vadītāji vai akcionari*), kur tie lielos ienākumus paņēma sevīm, bet valdībai atstāja izdevumu segšanu. Strādniekus nežēlīgi izmantoja un viņu stāvoklis palīka ar katru dienu ļaunāks, valsts rezerves-zelta krājumi izsīka u. t. t. Tas viss atkal sākās daudz lielākā mērā, kā pirms revolūcijas.

Līdz ar to personīga īpašuma tieksmes nepiedzīvoti stipri pārņēma tautas masas, sevišķi zemniekus. Visskaidrāk tas redzams, cik ļoti daudzi zemnieki atstāja kopsaimniecības (tā sauc. obščīnas) un nometās atsevišķi, dibinādami savas individuālas saimniecības uz tā sauc. „otrubiem“. Šī kustība sāka izplatīties tik ļoti, ka valdība bija spiesta to legalizēt ar 1922. gada 30. oktobra dekretu. Krievu zemnieks, kopsaimniecības (obščīnas) loceklis nu bija pārvērties par sīkpilsonisku privatīpašnieku. Īsi sakot, komunistiskā revolūcija bija atmodinājusi privatīpašuma instinktu rašanos un attīstību, kādu Krievija nekad nebija piedzīvojusi. Īpašuma iegūšanas instinktu atmodi-

*) Kreiso komunistu izmeklēšanas komisija noskaidroja, ka visbagātākie vīri, kuŗiem vislielākie ienākumi, ir — Trockis, Zinovjevs, Radeks, Kameņevs, Krasīns, Dzeržīnskis u. c. Skati arī „Krasnaja Gazeta“, 1922. g., kur ziņots, ka akciju sabiedrībai, kuŗas vadītājs un līdzdalībnieks ir Trockis, bijuši vairāki miljoni zelta rubļu lieli ienākumi. III. internacionāles revīzijas komisijas izmeklēšanā noskaidrots, ka Zinovjevs un Radeks neesot norēķinājušies par 3.000.000 zelta rubļiem.

nāšanu varam uzskatīt par noteiktu faktu. Svarīgs notikums ir jaunu beati possidentes (laimīgo īpašnieku) rašanās. Un šiem jauniem — possidentes, kas cēlušies no „īpašuma iznīcinātāju“ pulkiem, ir nesalīdzināmi spēcīgāki īpašuma instinkti, kā agrākiem bagātniekiem. Ne tā, kā šie pēdējie 1917.—18. g. aizstāvēja savu īpašumu, bet jaunie possidentes savējo aizstāv ar visiem spēkiem, un nekad nepielaidīs viņu īpašuma „nacionalizēšanu“. Līdztekus atslābušo īpašuma aizsargāšanas ieradumu atjaunošanai un atdzimšanai redzam arī vispārīgās domāšanas, ideoloģijas pārveidošanos. Vislabākos piemērus atradīsim pie pašiem komunistiem. Pietiek, ja viņu 1917., 1918., 1919. gadu runas, rakstus un grāmatas salīdzinām ar 1921., 1922., 1923., 1924. gadu runām un rakstiem. Tie ir noteikti pretejādi. Ko revolūcijas pirmā periodā atzina par labu (nacionalizēšanu, spaidu saimniecību, materiālo vienlīdzību, kopsaimniecības, privatīpašuma pilnīgu iznīcināšanu, buržuazijas aplaupīšanu, glaimošanu strādniekiem u. t. t.), tagad, otrā periodā, asi nosoda. No agrākās komunistu frazeoloģijas maz vairs palicis. 1921. gada beigās visi komunistiskie lozungi, kuņi vērīgi nesen bija tik populāri, zaudējuši savu pievilcību un popularitāti. Socialisms un komunisms nevienu vairs nespēj valdzināt. Tautā sāk izplatīties pavisam citas teorijas, gluži jauna ideoloģija, — pretsocialistiska un pretkomunistiska. Tā atzīst un idealizē kapitalu, privatīpašumu, individualismu, personīgo ierosmi, personīgās intereses. Apgrīzies vesels riņķis visapkārt, un atkal mēs redzam rodāmos un attīstāmos uzskatus, kas vairs neprasa īpašuma atsavināšanu, nesludina „komunismu un nacionalizāciju“, bet tieši un netieši cenšas uzturēt privatīpašumu. Atkal svēti kļūst senie baušļi: „Tev nebūs zagti“; „Tev nebūs iekārot sava tuvākā mantu“. Tādas ir īpašuma instinktu pārgrozību un pārvērtību galvenās līnijas krievu komunistiskās revolūcijas laikā. Un šo pārvērtību rezultāts nav ne komunisms, ne materiāla vienlīdzība, ne arī vispārēja labklājība, privatīpašuma un kapitalisma iznīcināšana, bet gan tikai — valsts bojā iešana, zemes bagātības izpostīšana. Ir notikusi saimnieciskās dzīves dažādo locekļu stā-

vokļu un vietu maiņa, spēcīgāki palikuši īpašuma instinkti jau attēlotā virzienā*).

To pašu varam vērot arī citās revolūcijās. Starpība ir tikai parādību pakāpēs un plašumā.

Eģiptes revolūcija.

Ipuvers raksta: „Viņi pasiēpjas ceļmalā un nonāvē mierīgus ceļniekus. Tie atņēma viņiem visas drēbes. Vārtu sargi saka — ļaujiet mums iet un laupīt. Nabagie palikuši bagāti, un kuņģiem agrāk bija kāda bagātība, tie nīkst un vārgst; tie, kuņģu ciešanu trauki tagad līdz malām pilni, priecātos par katru garoziņu... kam agrāk bagātības piederēja, tiem vairs nav ne ēnas, it nekā, kur savu galvu nolikt. Šīs zemes valdnieki cieš badu, dižciltīgas sievietes iet ubagot un teic: „Kaut būtu mums ko paēst.“ Viņu drēbes ir saplēstas, bet viņu kalpoņu lakati greznoti ar zeltu un dārgiem zilakmeņiem, ar sidrabu un gaišzaļo malachitu, ar bronzu un karneolu. Karāļu mītnes kļuvušas visu ļaužu kopīpašums“**).

Šie vārdi liecina, ka īpašuma instinkta ierobežojumi bijuši pilnīgi izzuduši; tie liecina, ka notikusi citu cilvēku mantas piesavināšana, nacionalizācija, kuŗa nevienlīdzību nebūt nenovērsa; citiem vārdiem sakot, gluži tas pats, ko redzējām Krievijas revolūcijā.

Līdzīgs stāvoklis ir grieķu revolūcijās trešā, ceturtā, piektā un sestā gadsimtā pr. Kr.: „Visus, kas bija bagāti, un citiem pāri pacēlušies, tos visus nonāvēja, viņu īpašumus un mantu apķīlāja; tempļus izlaupīja; mājas, zemi, sievas un bērnus atdeva proletariāta, helotu (spartiešu vergu) un pūļa varā“. Visu šo revolūciju vispārīgā pavad-

*) Apstiprinājumu tam sniedz pašas padomju avīzes: „Правда“, „Известия“, „Экономическая жизнь“. Skati arī Ļeņina runu par naturalnodokli. Tāļak: Далин — *Посль войны и революци*; С. Маслов — *Россія послъ четьрех лѣтъ революци*; П. Сорокин — *Современное состояние Россіи*; П. Милюков — *Исторія второй русской революци*. I.; Сузанов — *Воспоминанія I—VII*; „Экономист“ №№ 1—5, 1922; „Крестьянская Россія“ I—IX.

***) В. Викентіев — *Революція в древнем Египтѣ*. 1922.

parādība bija svešas mantas piesavināšana, nežēlīga nodevu piedzīšana, nīkna izlaupīšana, nacionalizēšana u. t. t.*).

To pašu var sacīt par romiešu revolūciju republikas beigū laukmetā. Grakhi, Marijs un Sulla, Crassus, Pompejs, Augusts un Antonijs, un viņu piekritēji īpašuma tiesības pārvērta par tīro fikciju. Ārkārtīgi plaši pieņēmas izlaupīšana, atsavināšana, mantu piesavināšana, nodevu piedzīšana u. t. t.; piemēram, viens pats Sulla piesavināja vairāk kā 120.000 parces (nodalītos zemes gabalus) un izdalīja tos saviem piekritējiem; laupīšanas, zādības aizsniedza nedzirdētu pakāpi, tā kā nodibinājās spēcīgas laupītāju valstis. Laupīšanas notika ikkatru dienu, kā galvas pilsētā, tāpat mazāk apdzīvotās Itālijas malās. Visur bija vērojama ārkārtīga bagātības kāre, kukuļošana un izvirtība. „Nabadzību uzskatīja par vienīgo un ļaunāko nelaimi un noziegumu. Valstsvīrs bija ar mēru par naudu pārdot savu tēviju, pilsonis — savu brīvību; augstāko aprindu sievietes pārdevās par naudu; nepatiesa zvērēšana un viltojumi bija tik parasta lieta, ka patiesu zvērestu uzskatīja par „vainīguma pierādījumu“. Kaut visā valstī notika nodevu piedzīšana un nacionalizācija, „tomēr valdīja ārkārtīga nevienlīdzība“. Roma bija „miljonāru un nabagu republika“**). Pievedīsim Pöhlmana vārdus, kuŗos attēlotas visas senlaiku revolūcijas: „Grieķijā (un Romā) dažus gadsimtus no vietas notika cīņas, kuŗu lozungs bija: vienlīdzība, taisnība un brālība. Mēģinājums tiesamībā piepildīt saimnieciskās un socialās vienlīdzības ideju bija cieši kopā saistīts ar neaprobežotu einaidu un kaīslu nīknumu, ar izlaupīšanu, zādzībām un mežonīgu izlaidību. Blakus saprotamam īgnumam, kuŗu radīja neaprobežota izsūkšana un nabadzība, mēs redzam sava kaimiņa bagātības iekārošanu, kuŗas nolūks bija tikai — un vienīgi tikai pašam viņa vietā tikt.“

Tādēļ nebūt tas nav nejaušs gadījums, ka grieķu kul-

*) Pöhlmann — op. cit. Niese — Geschichte der griechischen und makedonischen Staaten, II — 296; — III — 42; Busolt — Griechische Geschichte, III, II Teil — 1402, 1456, 1614, 1628; Thucydides — III — 223.

**) Mommsen, III; Friedländer — Bilder aus der römischen Geschichte.

turas pēdējos gadsimtos vienmēr, ja atskanēja saucieni pēc vienlīdzības, ikviens centās tikai pacelties pāri citiem un nodibināt visrupjāko tiraniju. Tā bija masu kāriņas galvenā pazīme. Revolūcijas cīnītāji nespēja būt savā garā solidaritātes un taisnības cienīgi, pēc kā centās to laiku demokrātija. Nekur nebija manāma ne ēna no vienlīdzības un brālības. Tiklīdz bija sasniegts sociālās revolūcijas īstais mērķis, ar vārdu sakot — tiklīdz šīs revolūcijas aģentu mazāks vai lielāks skaits bija ieguvuši naudu un zemes īpašumus, tūdaļ nenovēršami kļuva redzams, ka virzītājs spēks nav vis bijis kāda tautas kopības ideja, bet tīri personīgi nolūki, personīgs labums. Tādēļ ikviens domāja tikai par to, ko viņš varētu sevīm gūt vispārīgās laupīšanas laikā. Nu šiem ļaudīm bija dībināts iemeslis baidīties no revolucionāro runu saturnahijām, jo jaunā revolūcijā viņi varēja tikai zaudēt, ne vairs iegūt. Un viņi nebūt vairs netērpās revolucionāro proletariātu drēbēs. Pēkšņi viņi kļuva ārkārtīgi reakcionāri, — kā saimnieciskā, tā arī politiskā ziņā. Beati possidentes. Jaunie īpašnieki maz raizējās, ka atkal lielāka top nevienlīdzība un nabadzība. Vairs viņi ne dzirdēt negribēja par kādu jaunu īpašuma dalīšanu, jo nu viņi paši bija īpašnieki. Tādēļ brālības mūžs bija tik ilgs, cik bija vajadzīgs laika pretnieku uzvarēšanai un laupīšanas pabeigšanai^(*).

Vai vajadzīgi vēl kādi pierādījumi, vēl kādi citējumi, lai skaidri redzētu, ka gluži tādi paši ir bijuši revolūciju notikumi arī citās zemēs, un visdažādākos laikos?

Piemēra dēļ minēsim persiešu revolūciju Kobada laikos vai arī sacelšanos Hurmusa III. valdīšanas laikā. Atkal redzam bagāto ļaužu īpašuma atsavināšanu, dalīšanu, izlaupīšanu, nacionalizēšanu; laupīja nevien mantu, bet arī sievas, kā, piemēram, macdaku revolūcijas laikā^{**}).

Ja tuvāk pētām Islama revolūcijas, — haradgitu, aliđu, karmatu, izmaellitu, koptenu, komunistu, babekistu, vahabitu u. c., — visur redzam gluži tās pašas ainas, tos pašus notikumus^{***}).

*) Pöhlmann — Geschichte des antiken Kommunismus und Sozialismus; tuvāk par to minētos Ferrero, Rostovceva, Dirī, darbos un O. Seeck — Der Untergang der antiken Welt.

**) Malcom — The history of Persia.

***) Müller — Geschichte des Islam, II.

Arī Japānas piecpadsmitā gadsimta revolūcijā redzam tādas pašas sacelšanās un „žakerijas“ (asiņainus zemnieku nemierus)*). Līdzīgi ir viduslaiku revolūciju notikumi, kad arī jau bijuši komunisma ieviešanas mēģinājumi. Vai husitu revolūcija Čekijā nesākās ar baznīcas mantas, garīdznieku, vācu tautības pilsoņu un dižciltīgo aplaupīšanu, un vai pēc tam nesāka laupīt arī citu tautību īpašumu? Arī šie notikumi bija saistīti ar komunisma ideoloģiju, ar taboritu u. c. komunistisku sektu (nikolaītu, begardu, adamītu u. c.) mēģinājumu dibināt komunistisku valsti. „Cita mantu atņemt nav nekāds grēks, bet Dievam tīkams darbs,“ — tā toreiz sprediķoja, tāda bija revolūcijas pirmā laika ideoloģija. Un tādēļ visu bagāto, baznīcu, vācu pilsoņu mantu atņēma un nacionalizēja. Dibinājās komunistiskas sektes un draudzes, kurās jau sievieti sāka uzskatīt par visu kopīgu īpašumu. „Visa ļaunuma sakne ir cilvēka kārības“. Tā spriež viens no tā laika ļaudīm, vērodams komunisma uzplūdus**). Bet šie uzplūdi nebija ilgi. Līdzās laupīšanā un zādzībās izpostītai bagātībai redzam arī komunistisko mācību sabrukumu un īpašuma tiesību atmošanos no jauna. „Taborīti apspieda adamītus un īpašuma tiesības atzina tikai sevīm. Šī iemesla dēļ, un arī tādēļ, ka viņi bija pilni kārības un skaudības, izzuda visas komunistiskās idejas un visa brālība. Īpašuma vienlīdzība izgaisa. Starp taborītiem bija kā nabagi, tā arī bagāti, un bagātie vienmēr vairāk liedzās savu mantu dalīt ar nabagiem“***).

„Revolucionari aizmirsā savus solījumus un bija daudz mantkāriģāki, kā agrākie valdnieki. Taisni tie, kuri viskaļāk teica, ka visam īpašumam jābūt kopīgam, ne domāt nedomāja ar saviem biedriem dalīties. Īpašumu, kurā iegūšanu sauca par noziegumu, kamēr tas piederēja katoļiem, tagad paši to nekautrīgi sevīm guva. Viņiem nu bija pilnīgas mežu, ūdeņu un pļavu izmantošanas tiesības un

*) De la Mazellière — Le Japon, Paris, 1907.

**) Denis — op. cit. 287.

***) K. Kautsky — Von Plato zu den Anabaptisten; die Vorläufer des modernen Sozialismus, I.

viņi bija pirmie, kas citiem šīs tiesības liedza, — tauta atkal nokļuva atpakaļ senā vērdzībā“**).

Tādas pašas arvien pieaugošas izlaupīšanas, zādzību, sveša īpašuma piesavināšanas parādības un atsacīšanos no visiem pienākumiem, kas saistīti ar īpašuma tiesībām, redzam atkārtotamies arī Francijas un Anglijas zemnieku nemieros, viduslaiku revolūcijās, līdz pat Mūnsteras un Mūhlhauzenas komunistu sacelšanās gadījumiem**). Nežēlīga un briesmīga īru izlaupīšana, kurām atņēma visus zemes īpašumus (2.500.000 morgenus) un mantu, laupīšanu un zādzību skaita vairošanās, rojalistu īpašumu atsavināšana un apķīlāšana; nebeidzamu nodevu piedzīšana no mierīgiem iedzīvotājiem, daudzi citi īpašuma izputināšanas veidi septiņpadsmitā gadsimta Anglijas revolūcijas pirmajā periodā, un visu šādu parādību ierobežošana revolūcijas otrā periodā, — tas viss jau mums labi zināms, tādēļ to varam tikai pieminēt***). Revolūcionāro uzvarētāju mantkārtība bija neapmierināma, — tāda arī vēlāk bija viņu slava, kad tie kļuva par parlamenta locekļiem, un tas tikai pierāda atkal to pašu, ko jau esam vairākas reizes uzsvēruši†). Komunistiska ideoloģija bija izplatīta arī starp „kapračiem“ un pietkās monarķijas vīriem††). Tāpat arī cenšanās atkal atmodināt ierobežojošos ieradumus skaidri vērojama šīs revolūcijas otrā periodā†††). Vēl tikai jā-

*) Denis — op. cit. 348.

**) „Jaunjeruzālemē“ komunistu partijas vadoni piesavināja lielāko daļu no bagātībām, un vēlāk, pat lielākā bada laikā, nepierādīja ne vismazāko vēlēšanos ar nabagiem savu mantu dalīt. Kautsky — op. cit. Tuvāk par masu izturēšanos zemnieku nemieru laikā skati Ch. Omana, Petruševska darbus un *M. Ковалевский — Хозяйственный рост Европы, II*; L'asseur — *Historie des classes ouvrières, II*.

***†) Gardiner — *History of the commonwealth, 1903, I*.

†) Guizot — op. cit. II.

††) Piemēsim kā piemēru vienu tā laika proklamāciju, kurā lasam Everarda manifestu: „Visi zemes īpašnieki bijuši slepkavas un laupītāji. Nu angļiem pienācis laiks tikt brīviem no zemes kungu varas. Steigšus salauzat privatīpašuma tiesības... un cenšaties panākt, lai zeme kļūst par visu kopīgu bagātību“ u. t. t.

†††) Tas skaidri izteikts Kromvela runā 1654. gadā: „Dižciltīgie, džentlmeņi, fermeri, zemes kungi, — tie visi ir nācījas istenā sakne. Visu cilvēku vienādības sludinātāji gribēja vi-

aizrāda, ka arī šo revolūciju rezultāts nebūt nebija materiāla vienlīdzība*). Tas pats redzams Krievijas revolūcijā 1603.—1612. g., Steņkas Razina, Pugačeva u. c. sadumpošanās laikā**), — tā pati īpašuma jēdzienu izvirzīšana, tā pati laupīšanu vairošanās. Lielās franču revolūcijas laikā tas notika daudz asākā veidā. Īpašuma aizsardzības instinktu panīkšana sākās jau labu laiku pirms revolūcijas (1785.—1789. g. sacelšanās, veikalu, pārtikas krājumu, noliktavu izlaupišana, zādzību un laupīšanu skaita vairošanās***). Revolūcijas sākumā visi ierobežojumi, kas to aizkavē, izzūd. Mēs redzam pilnīgu bagātību atsavināšanu, legalizētu un nelegālu laupīšanu.

Nemiēru kustība strauji pieaug. Sākumā aplaupā tikai aristokrātus un bagātos; bet tad, sevišķi pēc jakobiņu diktaturas, iesākās nabāgo aplaupīšana, — notiek apķīlāšanas, nodevu piedzīšanas, atsavināšanas, un viss notiek vienlīdzības, brālības un brīvības vārdā. Īpašuma neaizskaramība kļūst tukša skaņa. Līdztekus šai kustībai pieaug dažādas vienlīdzības un komunisma teorijas†).

pus iznīcināt, visu īpašumu padarīt par kopīgu mantu; viņi gribēja vienādi bagātus pataisīt kungus un viņu kalpus. Bet, ja arī viņiem būtu kādi panākumi, tik un tā ilgi tāda kārtība nepaliktu; ja šie laudis to būtu dzīvē izveduši, viņi paši būtu pirmie, kas censtos dievināt un aizsargāt īpašuma tiesības, bet viņi radījuši daudz ļauna, jo šiem vārdiem ir liels iespaids nabago un diedelnieku vidū." Un 1655. gada 22. janvārī viņš turpina: „Ja jau tā lemts, ka republikai jācieš, tad labāk būtu, lai viņa cieš bagāta, nekā nabaga vadīta, jo Zālamans nabago valdību salīdzina ar postu vētru, kas visu iznīcina." Līdz ar to šai laikā redzam ļoti enerģisku komunistiskās kustības, zādzību, izpostīšanas u. t. t. apspiešanu. Guizot — op. cit. III; Gardiner — History of the Commonwealth, IV.

*) E. Bernstein — Kommunistischer und demokratischer Sozialismus. Strömungen der englischen Revolution des XVII Jahrhunderts.

**) Карамзин — История русского государства, XI, XII; Платонов — Лекции по русской истории, 1917; Фирсов — Крестьянские возмания до XIX века, II.

***) H. Taine — Les origines de la France, 1889; П. Кропоткин — Великая французская революция, 1919.

†) Taine — op. cit. II; Н. Карнев — История Западной Европы, 1913; Tocqueville — L'ancien régime de la révolution, 1877.

Ikviens ņem, ko tikai var. Kaut visi ir samērā nabagi, tomēr nekādas materialas vienlīdzības nav. Izveicīgākie revolūcijas piekritēji domā tikai par laupīšanu un par lielāku bagātību piesavināšanu. „Tā savairojās teroristu milzīgās bagātības, te rodams viņu lielās mantības pamats. Pēc termidora visi tādi vīri, kāds Robespjērs bija mazākā mērā, varēja mierīgi baudīt saraustās bagātības augļus. Nu šie patrioti būvēja pilis Orleanā, Valensā; izpostījuši visu privāto un sabiedrisko īpašumu, viņi tīkoja iegūt savā īpašumā emigrantu namus un muižas**). Pēc bagātības izdalīšanas sākās otrs revolūcijas periods — salaupītā stabilizēšana un izvirtušo īpašuma instinktu atjaunošana. Tiek izdots dekrets, kurš pasludina īpašuma svētās tiesības. Ikvienu mēģinājumu šīs tiesības pārkāpt nu stingri apspiež. Kuru katru socialistisku vai komunistisku kustību nomāc. (Babefs un citi). Visi ķerās pie spekulācijām un ātras pelnīšanas, visi nu ir bagātības un materiālu labumu kāres varā; redzam jaunu „nepmaņu“ kārtu, jaunu profītkāru, barbarizētu buržuaziju. Sievietes pārdodās par naudu, par naudu var pirkt cilvēka pārliecību. Viss kļuvis pērkams un viss pārdodams**). Šī notikumu gaita beidzās ar Napoleona kodeksu, kurā bija izteikti privatīpašuma svētuma, neaizskaramības un aizsargāšanas principi, un, otrkārt, ar nežēlīgu cietsirdību tika apspiestas zādības un laupīšanas, ievēdot kara tiesas.

Šaurākos apmēros to pašu redzam arī Francijas 1830. un 1848. gadu un Vācijas 1848. g. revolūcijās. Šāīs revolūcijās, sevišķi Vācijas, īpašuma instinkti gan nepaguva pā-

*)Taine — op. cit. III; Michelet — Directoire, I. Arī Karejeva, Madlēna, Žoresa un Kropotkina darbus.

***)No revolūcionāriem Barrasam piederēja Grobois, Barreram — Clichet pils, Tailjēnam — Chaliot, Merlinam — Montvalerien pils. „Trešā gadā komitejā vien bija 13 nākošie grāfi (tā būtu tā vienlīdzība), 5 nākošie baroni, 7 — valsts senatori, 6 — nākošie valstsvīri. Konvents ir slavens ar to, ka viņā 50 saimnieciskas vienlīdzības piekritēju, no nākošā hercoga Otranto līdz nākošam grāfam Merlinam. Jau pēc 15 gadiem viņiem visiem bija tituli, vāpeņi, livresas, rati, majoratmuižas, pils un grezni nami.“ Madelin — op. cit. II; Michelet — op. cit. Tāpat arī Tēna, Kropotkina, Žoresa darbus, un Vandal — Der Aufstieg Napoleons.

rāk dzīli izvirst (arī pašā sacelšanās laikā viens no lozungiem bija, ka — ģpašums ir svēts). Tomēr bija arī toreiz zemes ģpašumu un bagātnieku piļu atsavināšanas gadījumi, bija atslābuši finansiēlie pienākumi un daudzās vietās notika uzbrukumi ģpašuma tiesībām, sevišķi attiecībā pret bagāto ļaužu ģpašumiem. Plašāk šī kustība tikai tādēļ neizplatījās, ka revolūciju izdevās pašā sākumā ierobežot un apspiest. Vēl tikai jāaizrāda, ka 1871. g. Parīzes komunistu un 1905. g. Krievijas (zemnieku nemieru) revolūciju laikā bija nenoliedzama ģpašuma aizsargāšanas dziņu panīkšana; tāpat arī 1918.—1919. g. Ungārijas un 1918. g. Vācijas (šaurākos apmēros) revolūcijās.

No visa sacītā izriet šādi slēdzieni: 1) Mūsu pamatprincips par ģpašuma jēdzienu pārvērtībām ir pilnīgi apstiprināts. 2) Māterialo vienlīdzību, ko solījušas tik daudzās revolūcijas, neviena no viņām nav sasniegusi. 3) Vēl mazāk viņām ir izdevies iznīcināt, vai arī kaut vājināt, personīgā labuma nolūkus. 4) Visas revolūcijas, savā otrā periodā, šos instīktus nebūt nevājina, bet vēl vairāk sakairina, un rada pārmērīgas savtības dziņas un peļņas kāri, īsi sakot — nevis cilvēku sociāli audzina, bet padara viņu par savtīgu, neapvaldītu ģpašuma iekārotāju. Jo asāķka, jo komunistiskākā ir kāda revolūcija, jo niknāka pēc tam ir reakcija. 5) Skaistie lozungi un jaunās frazes, kuļu vārdā revolucionāri runāja par ģpašumu, bijuši tikai aizsega, lai varētu slēpt vienkāršu sveša ģpašuma piesavināšanu; līdzēklis, ar ko palāist patvajā visas dziņas, atsvābināt tās no ierobežojošiem noteikumiem, mēģinājums attaisnot savas kustoniskās kārības. Cilvēka objektīvā izturēšanās ar tādu rīcību nekādā ziņā nesaskan. 6) Tas nozīmē, ka straujas, niknas revolūcijas savā būtībā ir tikpat nesavienojamā pretešķībā ar cilvēka patiesu sociālu audzināšanu, kā šādas revolūcijas nav savienojamas ar savtīgo ģpašuma instīktu apvaldīšanu.

Visiem, kuļi iedomājas, ka revolūcija spēj cilvēku, ar visiem viņa ģpašuma instīktiem, audzināt sociāli darbībai, nebūtu par ļaunu to pārdomāt.

VI. Seksualo jēdzienu izviršana.

Seksualo instinktu grupa ir viena no svarīgākām cilvēka dzīvē. Šie instinkti ir iedzimti. Viņu patvaļīgā būtība cilvēkam ir ietīta daudzās ierašās. Sabedriskās dzīves normalos laikos seksualo dziņu pilnīgu izpaušmi jeb seksualo tieksmju neierobežotu apmierināšanu traucē neskaitāmi nosacīti un nenosacīti spaidi, ieskaitot bargus sodus, kas saistīti ar aizliegtiem dzimumsakariem.*) Šāis spaidos ietilpst arī citādi sodīšanas veidi: atklātības domas spriedums, kauns, noziegšanās pret godu, reliģiska nožēlošana, tāpat citi reliģiski, moraliski u. tml. ieradumi, kurus iepotējusi audzināšana un kuņi darbojas kā iekšēji aturoši spēki.

Šie ieradumi, kopā ņemti, ir kā zināma „bremze“; tā aiztura seksualo tieksmju apmierināšanu un novada tās stingri noteiktos virzienos, kurus nosaka laikmeta likumdošana un zināmas sabiedrības morāliskie jēdzieni.

Revolūcija šādus ierobežojumus sauc par „mānticību“, „pilsoniskiem aizspriedumiem“ un tādēļ bieži tos saliec. Tas pats notiek grozot ģimenes un laulības likumdošanu. Mežonīgas revolucionārās cīņas, kuŗas sakairina seksualos nervu centrus, tāpat alkoholisko dzērienu iespaids noved pie tā paša. Šos ierobežojumus vājinot, tiek iznīcināti vaļņi, kas attura seksualo instinktu brāzmi. Tādēļ daudzām lielām revolūcijām seko seksualā patvaļība. Pie revolūcijām, kuŗām nav dziļāku seku, to var novērst.

Asiņainās cīņas, kuŗas norisinās revolūcijas pirmajā periodā, nevien sekmē seksualās patvaļības pieaugšanu, bet zināmā mērā to padara pat sadisku, radot apmierinātību upuru ciešanās un mokās.

Tā kā seksualie instinkti vismazāk pārveidojas, tad arī viņu socialā pārveidošana sākas revolūcijas vēlākā periodā, daudz vēlāk, kā citas socialās pārmaiņas. No otras puses, viņi prasa ilgāku attīstību un viņu ierobežošana ir

*) Skati attiecīgas vietas Bibelē, Manu, Hammurabi un citos vecos likumkrājumos. Tālāk Sorokina — „Пресмысление и кара, подвиг и награда“; Vestermarka — Ursprung und Entwicklung der Moralideen: Ehebruch. Ta paša autora — Geschichte der menschlichen Ehe.

grūtāka. Ļoti bieži gadās, ka visi citi instinkti jau pilnīgi atgājuši savās normalās gultnēs, bet seksualie instinkti joprojam nesaistīti trako. Apvaldības un spaidu process pie viņiem ir ilgstošāks, kā atraisīšanās. Pie šīs atziņas mēs nonākam pētīdami revolūcijas. Pievērsīsimies noteiktiem faktiem.

Krievu revolūcija 1917.—1924. g.

Seksualās patvaļības pirmās pazīmes parādījās jau lielinieku runās, rakstos, propagandā un grāmatās. Sievietes, — Kolontai, Ļiļina-Zinovjeva un Poļetajeva (izglītības vicekomisāre), — tāpat daudzi citi lielinieku vadoni, arī Ļeņins un Lunačarskis (visu citu lielinieku garā), laulību un ģimenei dzīvi dēvēja par „pilsonisku māņticību“, seksuaiu mērerību, tīrību, uzticību laulātam draugam viņi sauca par „pilsonisku aizspriedumu“, par „kapitalisma īpašuma instinkta izpaušmi“. „Ja jauns vīrietis un jauna meitene viens otru mīl, lai viņi brīvi ļaujās šai mīlai. Dzimumsakari mums nav nekāds aizliegts auglis. Laulība mūsu acīs ir tikai likumīgi atzīta krāpšana, pilsoniskās sabiedrības liekulīgais morales purvs.“ Tā ir viena no šādām runām.*) Divu piecpadsmit gadu vecu skolnieču grūtniecību izglītības komisāre Ļiļina-Zinovjeva uzskatīja par pilnīgi likumīgām seksuālo tieksmju apmierināšanas sekām. Šis uzskats izpātījās „jauno vīriešu un sieviešu komunistiskās savienībās“ un valda vēl tagad; šāis aprindās seksualā patvaļa netiek ierobežota, bet stiprināta. „Seksualās brīvības“ propaganda dažās vietās (Saratova) beidzās pat ar prasību — komunistēt sievietes.

*) „Правда молодежи“, 1923. g. 13. novembra numurā. Tālāk: *Гериле — Социалистическое воспитание молодежи; Коллонтай — Новая мораль*; Ļeņina atbilde Sorokina apcerejumam („Экономист“ № 1, 1922), kurā seksualās patvaļības augšana saukta par vienu no revolūcijas pazīmēm. Ļoti apvainojoši Ļeņins apgalvo, ka tas ir vērtīgs revolūcijas ieguvums, jo 50 proc. iedzīvotāju esot atbrīvoti no liekulības, māņiem un pilsoniskām saistībām. — Skati Ļeņina ievadu žurnālā „Под знаменем марксизма“ №№ 2, 3 — 1922; *Коллонтай — Любовь рабочих пчел*, 1924, kur pavisam atklāti sludināta dzimumsakaru pastāvīga maiņa.

Otrs svarīgākais simptoms ir pārgrozības laulību slēgšanā un šķiršanā. 1920. gada 20. decembra dekrets pašķīra ceļu laulību šķiršanai tik tālu, ka laulību var šķirt, ja tikai viena puse to vēlas. Šis dekrets pilnīgi ļauj šodien apprecēties, rīt šķirties un atkal precēties; citiem vārdiem: legalizē seksuālo attiecību nepārtrauktu maiņu. Tādu pat vajību likumdošana dod augļa nodzišanā. Līdz šim likums abortu noliedza, tagad to vairs neuzskata par sodāmu. Abortu atļaujas izdod tik daudz, ka katram ļoti viegli to dabūt. Revolūcijas gados statistika rāda nedzirdēti lielu laulības šķiršanu pieaugumu, un neparasti īsu laulības dzīves ilgumu, kas saprotams, jo padomju laulība, pēc savas dabas, nav nekas cits, kā seksuālo attiecību pastāvīgas maiņas likumīga forma.

Šīs parādības apstiprina, ka visi ierobežojumi un „šķēršļi“, kas kavē seksuālo dzīņu patvaļīgu izpausmi, ir novērsti.

Laulību šķiršanu skaita pieaugums taisni pēc 1917. g. 20. decembra dekreta izdošanas to apstiprina. Pirmos mēnešos pēc tā publicēšanas laulību šķiršanu skaits sasniedza kolosālus apmērus. Kad pēc tam lielākā daļa bija sasnēgusi savu vēlējumu piepildīšanos, redzam, ka šis skaitlis krīt, bet 1920. gadā tas atkal aug un paliek stāvēt neparastā augstumā. 1918. gadā Maskavā bija šādi skaitļi:

Janvari	98	Julijā	611
Februari	384	Augustā	507
Martā	384	Septembrī	343
Aprīlī	1053	Oktobrī	436
Maijā	980	Novembrī	384*)
Junjā	804		

Pēterpilī 1920. gadā no katrām 16 laulībām bija viena šķiršana; 1921. g. — viena šķiršana no 8 laulībām; 1922. g. — viena šķiršana no 6,6 laulībām (Goyhbarģ: Izvestija, 1923. g. 24. septembrī.). Šie skaitļi Pēterpilī pavisam kas jauns.

*) Гойбарг — Несколько слов о бракѣ и разводѣ, žurnālā „Пролетарская революція и право“, № 2—4, 1919, Nr. 5—6, 1918. Noteikti skaitļi par Maskavu 1919.—1922. g. nav zināmi.

No 100 laulībām laulības ilgā:

51,1	proc.	laulība ilgā	mazāk kā vienu gadu
17,9	"	"	no viena līdz diviem gadiem
8,2	"	"	tris līdz četrus gadus
22,9	"	"	vairāk kā četrus gadus

No pirmajām 51,1% laulības ilgā:

11	proc.	mazāk kā vienu mēnesi
22	"	divus mēnešus
41	"	sešus mēnešus
26	"	sešus līdz divpadsmit mēn.*)

1921. un 1922. gados stāvoklis kļuva vēl ļaunāks. 1921. gadā uz 8 laulībām bij viena šķiršana; 1922. gadā uz 6,6 laulībām 2**).

Provincē skaitļi ir vēl ļaunāki. 1922. gadā redzam:

uz 4,9 laulībām	Poltavā	vienu laulības šķiršanu
„ 3,9	„	„ Nikolajevā vienu laulīb.

Zaporoiskas, Jēkaterinoslavas, Kremenčugas, Podolskas guberņu pilsētās uz 3,3 laulībām—vienu šķiršana***).

Visā Krievijā 1922. gadā bija 1.027.910 laulības un 85.938 šķiršanās: viena laulības šķiršana no 11,2 laulībām†). Ja agrāk Krievijā viena šķiršana bija no 470 laulībām, viegli sapratīsim, cik katastrofiska ir pārmaiņa revolūcijas gados.

Par seksuālo instinktu patvaļību runā arī daudzi fakti, kurus katrs var novērot. „Pravda“ raksta (1923. g. 21. jūnijā) par policijas iecirkņiem: „Arestēto telpās atējas vieta ir kopēja vīriešiem un sievietēm. Tiklīdz vīrieši pamana, ka turp dodas kāda sieviete, viņi seko, lai to izvarotu.“

Revolūcijas pirmajās dienās tauta sāka neprātīgi dejot. Dejoja visur, bez gala: koncertos, sapulcēs un pēc debatēm; dejoja, bet visā zemē bads, tifs, nonāvēšanās. Arī tagad vēl viņi nav beiguši dejot. Un dejojot notiek primitīva, banāla lakstošanās, kas parasti beidzas mīlas skavam.

Seksuālā izlaidība jaunajā paaudzē, sevišķi komunistiskā jaunātnē, pieņēmusi nedzirdētus apmērus. Visi ierobe-

*) *Материалы к статистикъ Петрограда, № 5, 1922, 27,*

***) *Гойбарг — Закон о бракъ. „Извѣстия“, 1923. г. 12 sept.*

****) *Извѣстия центр. статистич. бюро Украйны, 1922—7, 11.*

†) *Гойбарг — op. cit.; „Извѣстия“ — 1923, г. 13. sept.*

žojumi dabūti pie malas. Pilsētās 12 līdz 13 gadus veciem zēniem un meitenēm ir dzimumsakari. Padomju laulības starp viņiem, sevišķi pilsētās, ir ikdienišķa parādība.

Turpmāk pievestie skaitļi atvieglos mums noskārst patiesos apstākļus. 1919. gadā galvenā kontrolstacijā Pēterpilī medicīniski izmeklēja izvarotās meitenes un no turienes tās sadalīja pa dažādām bērnu kolonijām, patversmēm un bērnu namiem. No visām meitenēm, jaunākām par 16 gadiem, 96,7% bija izvarotas. Pat no meitenēm, jaunākām par 10 gadiem, 10% bija piesmietas*). Kāda komuniste raksta: „Netikumība bērnu vidū, viņu samaitātība, veneriskās slimības, sakropļotā cilvēku dzīve, samaitāts milzīgs procents laužu, pie tāda rezultata esam nākuši***). Tādēļ nav nekāds pārsteigums, ka koloniju un patversmju bērni nevien uzturēja un vēl tagad uztura savā starpā dzimumsakarus, bet liela daļa no viņiem saslimuši veneriskām slimībām. Uzmanīgs vērotājs tūkstošos mazos notikumos, kuŗi norisinās viņa acu priekšā, spēs saskatīt seksuālās patvaļības attīstīšanos.

To pašu, mutatis mutandis, var teikt par pieaugušiem. Jau minētā komuniste raksta: „Kas palicis no ģimenes? Nepareizi saprastā domāšanas brīvība bieži izpaužas palaidnīgu instinktu formā. Tā ir nevēdība, ja viens strādnieks dzīvo ar divām vai trim strādniecēm, un ka vienai strādniecei ir vairāki vīri. Ģimenes saites noiet kā vecu cimdu“. Ir no svāra seksuālo instinktu izīršanai sekot dienu pēc dienas, no paša revolūcijas sākuma. Pašos pirmos mēnešos prostitūeto izturēšanās Pēterpils ielās kļuva arvien nekaunīgāka. Revolucionārais lozungs „Visu zemju proletārieši savienojaties“ kļuva arī par viņu lozungu, tīri profesionālā nozīmē. Ar laiku šīs parādības pieņēmas plašumā un dziļumā. Kopš „kaŗa komunisma“ laikiem prostitūcija nozuda, tā vairs nebija vajadzīga; prostitūcija bija iespiedusies mājā un ģimenē. Meitenes un sievas dzīvoja kopā ar tiem, kuŗi viņas uzturēja — komunistiskiem matrožiem, komisariem u. t. t. Ieviesās pat jauni vārdi — „sodkom“ (komisāru mīļākā); „soģeržanka“

*) Šie materiāli ņemti tieši no kontrolstacijas ziņām.

**) „Дру“, Nr. 202, 1922.

(draudzene, jaunkundze dzimumsakaru uzturēšanai); „sovbar“ (sovjetiskuķe); tā tagad dažādi sauca meitenes.

Ģimenes saites bija sarautas. Morale zaudēja nozīmi. Viņas vietā stājās „seksualās brīvības“ propaganda*).

Līdz ar „jaunās saimnieciskās politikas“ sākumu prostitucija parādījās no jauna un ātri auga**). Maskavas un Pēterpils ielas bija prostitueto pilnas. Vēl vairāk prostitucija slepeni izplatīta starp kalpotājām, mašīnrakstītājām un t. t., kuŗas savu grūto stāvokli grīb uzlabot un tādēļ pārdodās. Sieviešu skaits, kuŗas ar mieru pārdoties, daudz lielāks, kā agrāk. Īsi sakot: seksualā izlaidība briesmīgi attīstījies.

Beidzamos gados sākam saskatīt patvaļības ierobežošanas pirmās pazīmes. Uz laukiem sievietes vēlās laulāties neviens dzimtsarakstu nodaļā, bet arī baznīcā. Lauību šķiršanas brīvība mazliet ierobežota papildinājumiem laulības likumā. Sabiedrība pret izlaidībām izturās naidīgāk; kauna sajūta sāk atkal mosties. Bet viss tas vēl neskaidrs. Droši vien paies vēl vairāki gadi, kamēr seksualās patvaļības ierobežojumi kļūs stingrāki.

Blakus seksualo izlaidību attīstībai vērojam arī sadisma un seksualās perverzitates pazīmes. Kopš lielinieku brutalās apiešanās ar sieviešu bataljonu oktobra revolūcijā, piesmiešanas gadījumi ir ļoti bieži; katrā ziņā biežāki, kā agrāk. Izvarošana bieži bija savienota ar sadismu, kuŗš apmierinājumu guva upuru šausmīgās mokās. (Krūšu nogriešana, gentaliju sakropļošana u. t. t.).

Tā tad mums ir pamats pieņemt, ka visi seksualās perverzitates veidi ārkārtīgi vairojušies. Krievu revolūcija pilnos apmēros apstiprina, ko sacījām.

Krievu revolūcija 1905.—1906. g.

Arī te redzam seksualās patvaļības pieaugšanu, kaut šaurākos apmēros. Tā izpaužās daudzos līdzīgos piemēros: „Oktobra sacelšanās laikā (1905. g.) Odesā klaidoņi uzbru-

*) Modernās dzīves ainas dzīvi attēlo komunistiski noskaņotie rakstnieki: B. Piņnaks („Голодный год“, „Прошлое“), Jakovļeva, Kozirjeva, Ņikiškina, Veresajeva u. c. stāstos.

***) Komisars Semaško apkārtrakstā oficiāli cildina prostitucijas neapprakstamo pieņemšanos. „Дни“ Nr. 168, 194, „Рухъ“ Nr. 777.

ka uz ielas meitenēm un tās izvaroja tik nežēlīgi, ka viņas nomira. Sievām grūtniecības stāvoklī uzgriezta vēderus u. t. t. 9. decembrī Maskavā pūlis burtiski izgērba kailas divas studentes“. Līdzīgus faktus varēja diezgan bieži lasīt tā laika avīzēs.

Bet, neatkarīgi no šādiem atsevišķiem gadījumiem, seksuālo instinktu neierobežotība jaunākā paaudzē izpaudās veselā virknē visparīgāka rakstura parādībās. Vispirms, biedrību un klubu, tā saucāmo „ogarki“ (svencesgaliņi) dibināšanā, tad — arvien pieaugošā „Atenas nakšu“ svinēšanā intelīgences aprindās. Treškārt, sevišķas vēribas piegriešanā seksuāliem jautājumiem teatrī un literatūrā. 1906. un 1907. g. šie jautājumi bija visu runu, laikrakstu, grāmatu un disputu viduspunktā. Tas viss atspoguļojies tā laika mākslas darbos, kuriem bijis tik stiprs iespaids uz tagādni: rakstnieki Arcibaševs, Skitaļecs, Sologubs, Kuprins, Goroģeckis, Kuzmins, Kamenskis, Hippius, Nagrodskis u. t. t., arī Balmona un Brusova erotiskie dzejojumi bija ļoti realistiski un tai laikā kļuva sevišķi populāri. Par erotiku, brīvo mīlu, seksuāliem jautājumiem runāja sabiedrībā, pie tējas, tāpat reliģisku un filosofisku biedrību sapulcēs, žurnālos, laikrakstos, apcerējumos u. t. t. Ar vārdu sakot, nevar būt šaubu par seksuālās neierobežotības attīstīšanos, kuru pilnam apstiprina aculiecinieki un laikmeta dokumenti.

Franču revolūcija 1870.—1872. g.

Vesela virkne fakti dod mums pamatu apgalvot, ka arī te zināmā mērā bija sastopama seksuālo instinktu patvaļība (to pastiprināja karš, bet bads, savukārt, mīkstināja).

Prostitueto skaits Parīzē bija:

1868. gadā	5983
1869. „	5768
1870. „	6372
1871. „	—
1872. „	6007*)

Tā tad 1870. gadā viņu skaits ir audzis. Komuna izde-

*) Öttingen — Moralstatistik, 1882, 203.

va likumu, lai „apkarotu nicināmo tirdzniecību ar dzīvo precī“ (suppression du traffic odieux des marchands d'hommes). Bet šis likums palika tikai par fražainu deklarāciju (une déclaration emphatique). Policejiskās uzraudzības stacijas (bureaux des mœurs) visas slēdza, jo tās uzskatīja par sievietes brīvību aizskarošām; un ļaunums kļuva lielāks, kā jebkad*).

Francijas ārlaulības bērnu statistika apstiprina to pašu. No 1871.—1873. g. redzam sistematisku pieaugumu.

Uz 100 dzimstībām ārlaulības bērnu bija:

	1871. g.	1872. g.	1873. g.	1874. g.	1875. g.	1876. g.
Francijā	7,15	7,21	7,46	7,26	7,03	6,69
Prusijā	7,77	7,05	7,65	7,15	7,38	7,36**)

1870.—1873. g. seksuālie instinkti bija atbrīvoti no važām, tādēļ ārlaulības bērnu skaitam vajadzēja pieaugt. Kapš 1873. g. sāk atkal darboties atturošie iespaidi un ārlaulības bērnu skaits mazinās. Prūsijā, kur nebija revolūcijas, nekā līdzīga neredzam, lai gan arī Prūsija karoja.

Aplūkosim tagad šķiršanas lūgumus (separation de corps — šķirt no kopēja galda un gultas) un laulību šķiršanas lūgumus. Pēc Levasjē statistikas redzam šādu lūgumu (demandes d'assistance judiciaire) skaita pēkšņu samazināšanos, kas bija kara sekas. No 1869. g. līdz 1870. g. tie no 6000 krīt līdz 3699. No 1870.—1872. g. turpretim redzam ilgstošu augšanu: 1870. gadā 4400; 1871. g. jau 6100. 1873. gadā skaitlis negrozās, un 1874. gadā tas atkal nokrīt uz 5700***).

Šie skaitļi, un tāpat vēsturnieku un aculiecinieku apraksti, ļoti skaidri liecinā par seksuālās patvaļības pieaugumu revolūcijas un komunas laikā un dod pietiekošu pamatu pieņēmumam, ka mūsu apgalvojumi arī šai gadījumā ir pareizi†).

*) Lecour — La prostitution à Paris et à Londres, 1872, 326 u. t.

**) Öttingen op. cit., pielikums, 36 tabele; Levasseur — La population française, II, 32.

***) Levasseur — op. cit., II, 90.

†) L. Gregoire — IV., 410; Lissagarés — op. cit., 328; Brāļu Gonkuru dienas grāmata.

1848. gada revolūcija.

„Francijā caurmērā gadā mēdza notikt 200 tikumības pārkāpumi (attentats aux moeurs). 1848.—1849. gadā skaits pieaug no 280—506. Saksijā ārļaulības bērnu skaits, salīdzinot ar iepriekšējo četrdesmit gadu caurmēra skaitu, pieauga par 14—15% un vairāk“**).

Ja ārļaulības bērnu skaitu 1847. gadā pieņēmām 1000, tad 1849.—50. g. skaitlis pieaug visās zemēs, kuŗas skāra revolucionarais vilnis. 1850.—51. g. revolucionarā kustībā redzams bēgums. Sekošie skaitļi**), to pietiekoši skaidri pierāda:

Gads	Francija	Bavarija	Saksija	Hanno- vera	Prusija	Virtem- berga
1847	1000	1000	1000	1000	1000	1000
1848	1042	895	932	996	919	1018
1849	1092	1026	1135	1230	1239	1283
1850	1088	1140	1129	1220	1312	1284
1851	1104	1131	1107	1092	1304	1195

Daudzās zemēs šī brīvība parādās statistikā par lau-
lību šķiršanām un šķiršanām „no kopējā galda un gultas“:
Saksijā no 100 ļaulībām:

1845. gadā	2,16
1846. „	2,43
1847. „	2,04
1848. „	2,50
1849. „	2,27***)

To pašu var redzēt Francijā, kur atsevišķo gadu sta-

*) Öttingen — op. cit., 240.

**) Öttingen: op. cit. 76. 311; 1847. gads bija kritisks bada gads; tas ir iemeslis dzimstību skaita krišanai. 1848.—1849. g. iespaidu rezultāts parādās tikai 1849.—1890. 1848.—1851. gadi Francijā ir pastāvīgu nemieru gadi, kuŗi beidzas ar Napoleona rikoto valsts apvērsumu. Tos pašus rezultātus redzam datos par ārļaulības bērnu dzimšanu šai periodā.

***) Öttingen — op. cit, 154.

tistika uzrāda kritumu 1847.—1848. g. un pieaugumu 1848. līdz 1850. g.*).

Tāpat atradeņu skaits daudz augstāks revolūcijas un tai sekojošos gados. To redzam Francijā 1849.—1850. g., Austrijā no 1848.—1850. g. Viss tas gaiši pierāda, ka 1848.—1849. g. revolūcijai līdzī gāja dzimumsakaru neierobežotības pieaugšana.

Lielā franču revolūcija.

Tur patvaļība kļūst milzīga. No 1790.—1791. g. tā pastāvīgi aug un tikai pirmās ķeizārvalsts laikā atslābst.

Sevišķi to pierāda 1792. gada 20. septembra dekrets par laulību šķiršanu, kurš dod pilnīgu šķiršanās brīvību (tāpat, kā 1917. g. 20. decembra krievu dekrets) un reizē nosaka minimālo laulības vecumu sievietēm 13 un vīriešiem 15 gadus**).

Tālāk — laulību šķiršanu ārkārtīgais pieaugums. Pirmos divdesmit mēnešos pēc dekreta publicēšanas notika 5994 laulību šķiršanas, 1796.—1797. gados viņu skaits pārsniedza laulību skaitu.

Treškārt — milzīgais atradeņu skaits. Izlikto ārliulības bērnu skaits 1790. gadā nebija lielāks par 23.000. 1798.—1799. g. tas pārsniedza 63.000***).

Ceturtkārt — prostitūcijas ievērojamais pieaugums revolūcijas gados; pirms 1789. g. revolūcijas prostitūeto skaits Parīzē nepārsniedza 20.000. Revolūcijas gados tas pārkāpa 30.000. „šīnī laikā Parīzes prostitūeto bezkaunīgā izturēšanās pārsniedza visas iedomas robežas†).

Piektkārt — laikmeta aculiecinieku novērojumi: „13 līdz 14 gadus veci bērni runāja un izturējās, kā būtu kau-

*) Levasseur: La population française, II, 90. Caurmēra skaitļi ir:

1837.—40. gados no 100 laulībām — 2,1 šķirtas
1841.—45. „ „ 100 „ — 2,7 „
1846.—50. „ „ 100 „ — 2,8 „

**) Levasseur — op. cit. II, 67.

***) Taine — Les origines, III, 108.

†) Levasseur — op. cit. II, 431; Parent-Duchate — De la prostitution dans la ville de Paris, I, 521.

nējušies darīt divdesmit gadus veci cilvēki. Seksualos instinktus ierobežojošie kavēkļi bija vājināti. Vasarā pūlī, kurš pulcējās veikalu priekšā, varēja redzēt cilvēciskās negantības un pariziskās bezkaunības ainas. Prostituetās savu amatu neslēpa. Viņu skaļie jutekliskie smieklī bija tālu dzirdami. Bulvaru ēnotie stūrīši bija viņām vairāk kā piemēroti. Daudzas no viņām tur bija ierīkojušās ar savām gultām un uzvedās atklāti neķītri. Vīrieši metās uz sievietēm^{*)}. „Ainas, kuŗas redz pūlī, ir vairāk kā nekaunīgas“.

Būtu lieki aprakstīt orgijas un saturnalijas „brīvības“, „prāta dievietes“ svētkos un citās atklātās saejās (piemēram piektā oktobrī). Pēc termidora „jaunie vīri un sievietes kļuva izlaidīgi, palaidnība bija ļoti moderna!“ „Baudkāres priekā viss aizmirsās“. „Dzīves veids top izlaidīgs“. „Antiskais arvien vairāk un vairāk nāk modē“. Blakus s a n k i l o t i e m redzam „meitenes bez krekliem“. „Sievietei nav daudz ko noģērbt, lai parādītos Mediču Venus kostimā“. Ārzemnieki un avīzes apliecinā šo netikumību. „Mājas pavards izpostīts“. „Sievass iet no vienām rokām otrās“. Daži precē vienu māsu pēc otras, pat savas sievasmātes. Sabiedrības dzīve ir kā „Zodoma un Gomora“. Avīzes raksta: „Nekaunīgas grāmatas ir mūsu meiteņu parastā lasamviela“. „Ikviens nāk pie atziņas, ka vispāri nekādu moralisku pamatjēdzienu vaiss nav^{***)}“.

Tāpat, kā Krievijā, tauta dejo, dejo bez jēgas, nepātraukti, dejo visur. Dejo Karmā, kur pie sienām vēl nonāvēto 116 garīdznieku asinis; dejo sv. Silpikas kapos, mājās, laukumos u. t. t.^{***)}.

Pat cietumi Erosa varā. Cietumus jokojot dēvē par „randīņu namiem“. „Pēc vispārējās vienošanās atļauts sabiedriskās pieklājības likumus pārkāpt. Vispāri kauna jūtu vaiss nav. Atklāti padodās kaislības instinktiem. Ļaudis tiecās pēc šās zemes Edenes dārza, un pēdējā nakts pirms nonāvēšanas bieži izvēršās par brīvās mīlas nakti“.

Un daudzas sievietes bija uz grūtām kājām, kad tās at-

*)Taine — op. cit. III, 108, 492.

**)Madelin — op. cit. 164.

***)Madelin. — op. cit. 166.

stāja cietumus*). Ar vārdu sakot, redzam seksuālo instinktu pilnīgu neierobežotību.

Redzam arī, ka ārkārtīgi pieņemās seksuālais sadisms. Piemēram: Palais Royal'a pūlis izvaro jaunu meiteni un sadedzina, kad tā kaila piesieta pie staba, nogriestām krūtīm**).

Marseļā 7 vai 8 sievietes kailas atdeva ugunsliemēm***).

Kādā bāriņu patversmē „iztrakojās un savas kaislības apmierināja ar vairākiem bērniem“. „Nav iespējams aprakstīt, cik bezgalīgi zemiskas bija ainas princesi Lamballe nonāvējot...“

Kā epidēmija izplatījās iedoma sievietēm noraut drēbes, dzelzstangām viņas spīdzināt un brutāli mocīt. „Brīvi trakoja netīrākās, brutālākās jutekliskās dziņas“†).

Pēc termidora sadisms kļuva izsmaicinātāks. Rīkoja balles un dejas, un viena no galvenām izpriecām bija attēlot giljotinu, galvas nociršanu. Dejošanai vismīlāk izvēlējās asinīm noslacītos giljotinēšanas laukumus (Madelin II. 166—167).

Būtu lieki šos faktus papildināt vēl tālākiem sīkumiem. Tikai konstatēsim, ka viņu bija daudz. Viss, ko cilvēks savā rupjā mežonībā spēja neķītru un zemisku izdomāt, revolūcijas laikā pārspēja visu, par ko miera laikā laudis bija tikai dzirdējuši.

Krievu revolūcija 17. gadsimtenī.

Laikmeta aculiecinieks Abrams Paļicins raksta: „Man sirds nodreb, atceroties visas negantības, kādas norisinājās uz laukumiem, kur izlietās upuru asinis vēl nebija at-

*) Cabanes-Noss — op. cit. 130. Michelet; Madlin: II; Taine: III, IV. (Jākobinieši un direktorija). Vandal-Aufstieg Napoleons I.

**) Cabanes — op. cit., 30.

***) Michelet — op. cit. 259.

†) Cabanes — op. cit. 30. Tur daudz tādu piemēru: Sigelet — Die verbrecherische Masse; Lasseur — La perversion sadique 1898.

dzisušas, kur vēl gulēja noslepkavotie. Zemiskā patvaļība tur meklēja apmierinājumu savām netiklām kāribām. Mūķenes tika izģērbtas kailas un izvarotas. Dažas sievas sajuta baudu, laudamās, lai ārzemnieki tās aizved. „Sievās atstāja vīrus; jaunām meitenēm bija mīļākie. Skaiestas sievas un jaunas meitenes tika pamestas spīdzināšanai un izvarotas mira mokās“ u. t. t. „Nodevās trakulībām un nešķīstībām“*).

Tas pats atkārtojās holandiešu revolūcijā 1663. un turpmākos gados. Arī te sastopam ierobežojumu vispārēju sabrukumu. Arī te notiek īsta masu slepkavošana. Viņi „zināmas personas pasargāja no nāves vienīgi ar noteikumu, ka tām jābūt par lieciniekiem savu meitu un sievu mocībām. Spīdzināšanām nebija nekādu robežu. Ne ģimeni, ne baznīcu neuzskatīja par neaizskaramu**).

Mazākā apmērā vērojam angļu revolūcijā 17. gadsimtā seksualās patvaļības ievērojamu pieaugšanu; to apstiprina tiešie aculiecinieki un ārkārtīgi stingrie rīkojumi, kādus izdeva Kromvela protektorata beigās, lai ierobežotu patvaļības un paceltu tikumību***).

Nav vajadzīgs sevišķi uzsvērt, ka šāds ierobežojumu sabrukums, kuŗš savienojās ar sadismu, visspilgtāk notiek zemnieku nemieru, sevišķi franču, vācu un čehu nemieru laikā; tāpat visā vētrainā četrpadsmitā gadsimtā un piecpadsmitā gadsimta sākumā Francijā, piecpadsmitā gadsimta beigās un sešpadsmitā gadsimta sākumā Vācijā un čehu revolūcijas laikā. Pēdējās laikā sabrukums bija novedis tik tālu, ka dažu sektu locekļi — (adamiti, nikolaiti u. c.

*) *Карамзин — История русскаго государства, XI, XII.*

**) *Motley: History of the Netherlands Revolution, II.*

***) *Guizot — op. cit. I, 7, 8, 22. Gardiner — op. cit. IV, 42.* Veselas grupas ieradumu iznīkums bija daudz mazāk saskatāms angļu revolūcijā septiņpadsmitā gadsimtā, nekā pārējās revolūcijās. Tas izskaidrojams ar to, kā aturošie instinkti angļusakšos bija daudz stabilāki. Jādomā, šī stabilitāte ir nevien piespiesta, bet arī nepiespiesta. Zināmu instinktu stabilitātes grāds nav vienāds, nevien individuēli, bet arī pie veselām grupām. To var novērot arī pie dzīvniekiem, kā pierādījuši Pavlova mēģinājumi.

oficieli paziņoja, ka „sievas nododamas visu kopējā lietošanā) — staigāja apkārt neapģērbušies*).

Līdzīgi apstākļi bija „jaunās Jeruzalemes“ komunistu nemieros Džona Leidena laikā. Revolucionārās Francijas apstākļus 14. gadsimta beigās un 15. gadsimta sākumā aculiecinieki raksturo nedaudziem vārdiem: Unde cedes rapinae et incendia, et hujusque spoliationis eccleciarum, violationes Virginum et Quicquid rabies Sarracenicā ex cogitare potuisset fuerant subsequenta etc**).

13. un 14. gadsimtu revolūcijā Itālijā „svētceļotājus aplaupīja un noslepkavoja, mūķenes izvaroja; nebija neviena, kur meklēt aizsardzību“. Pēc aculiecinieku nostāstiem „Florencē izvirtībai nebija robežu. Lauļības svētmu mina kājām. Bagātiem likās dabiski pirkt nabago sievas. Tas bija tik parasts, ka to uzlūkoja par pilnīgi likumīgu tirdzniecību“***).

Romiešu revolūcijas.

Kopš Grakhu laikiem laulības šķiršana, kuŗa agrāk bija kas nedzirdēts, kļuva ikdienas parādība. Pat tāds priekšzīmīgs vīrs, kā Maķedonijas Metelijs, saka: „Laulība ir sociāls slogs, kuŗš, protams, ir smags, bet kuŗu mēs, aiz pienākuma sajūtas, nedrīkstam nomest. Ja to drīkstētu darīt, protams, ikviens no mums no šīs nastas atbrīvotos; bet daba mūs tā radījusi, ka tikpat nepatīkami ir ar sievām dzīvot, kā bez viņām saimniekot“†).

„Sievietes jūta, ka viņas atsvabinājušās no savu tēvu

*) Weber — Weltgeschichte, VIII; Kautsky — op. cit., 190: „Visas draudzības un ģimenes saites bija sarautas. Nebija ne īpašuma, ne ģimenes. Īpašumi un sievas bija kopēji. Nav iespējams vārdiem atstāstīt sīkumus, kādus min Einess Silviuss un Bress“. Denis — Huss et la guerre des Hussites, 1878, 267.

**) Levasseur — Historie des classes ourières, 1900, I, 522.

***) Weber — op. cit., VIII.

†) Mommsen — op. cit. II.

un vīru aizbildniecības. Visas viņas nodevās dažādākām mīlas intrigām. Baletskuķes (mimae) būtu spējūsas daudzpusētā un rafinētībā sacensties ar savām mūsilaiku māsām. Viņām ne mazāk rafinetas sāncenses bija aristokratiskās damas. Mīlas sakari pazīstamākās ģimenēs bija tik ikdienišķa parādība, ka tikai ārkārtīgs skandals spēja kļūt par sarunu tematu^{*)}. Caurspīdīgas drānas, kuķas atsedza ķermeņa formas, un zīda uzvalki stājās agrāko vilnas drēbju vietā nevien pie sievietēm, bet arī pie vīriešiem^{**)}. Varro apbēdināts raksta: „Agrāk namamāte spēja ar vienu roku vērt un arī virtuvi neaizmirst; bet tagad meita lūdz tēvam veselu virkni dārgakmeņu un sieva vīram — pārļu rotu. Agrāk pirmā naktī sieva bija kluša un kaunīga, bet tagad viņa atdodās pirmam vīrietim, kuķu sastop. Ja kāda dīžena sieva dodās uz savu lepno vārsarnīcu, viņu pavada vesels pulks grieķu nekrietno sulaiņu, — bezdievība, nodevība un miesas kārība attīstījušās visur^{***)}).

Būtu lieki vēl tālāk pievest vēsturnieku novērtējumus. Seksualās patvaļības pieaugšana, orgijas, „vīrišķotas sievietes“ un viņu emancipācija, sievišķoti vīrieši, laulības likumu grozīšana tādā garā, lai „sievieti atbrīvotu no laulības vērdzības“; perverza jūteklība, laulības svētuma un ģimenes saišu iršana u. t. t., viss tas ir vairāk kā bagatīgi pierādīts, tas attīstījies revolūcijas laikos, sākot apmēram no Grakhiem un beidzot ar Augusta valdīšanu. Ar vārdu sakot, arī te redzam mūsu principu pierādījumus.

Grieķu revolūciju laikā norisinājās tas pats, sevišķi, kad otrā un trešā gadsimtenī revolūcijas kļuva spēcīgākas.

Jau Ipuvera atzīmēs atrodam seksualās patvaļības pieauguma pazīmes: „Parfimetri un pēc modes ģērbusies abu dzimumu jauni cilvēki mēdza satīkties dievietes Mertas pielūgšanās; viņi gāja dzīdēt un baudīt“†).

Vēl palūkosimies lielā mazdakistu revolūcijā Persijā

*) Mommsen — op. cit. III.

**) Mommsen — op. cit. II.

***) Mommsen — op. cit. III.

†) *Викентіевъ* — op. cit.

Kobada laikā. Tā pasludinājā „sievietes piederēšanu vi-
siem“ un šo pamatlikumu izveda dzīvē*).

Būs diezgan faktu mūsu domu patiesības pierādījumam. Revolūcijās, kuŗas atstājušas dziļu un lielu iespaidu uz tau-
tas masām, tās ieraudama cīņās, seksuālo instinktu patva-
ļība bijusi asa, plaša. Šaurākās revolūcijās tā tvēra tikai
individus un grupas, kas cīņās aktīvi piedalījās. Bez revo-
lūcijas un tās iespaida dziļuma patvaļības attīstīšanās se-
višķi vēl atkarīga no atturošo ierašu iedzīmtās un iemanto-
tās stabilitātes iedzīvotājos. Tāda tauta, kā angļi, kuŗā tik
stipri atturošie spēki, arī ilgā revolūcijā nenonāks līdz tā-
dam patvaļības pieaugumam. Tautās ar vājāk izkoptiem
atturošiem spēkiem, piemēram, kā krievi un franči, patva-
ļība top iznīcinoša. Tā, tomēr, ir tikai plašuma starpība,
ne būtībā. Būtība abos gadījumos tiecās kavēkļus un at-
turošās ierašas vājināt un iznīcināt. Revolūcija mēģina
ierobežojumus, kas ir visapkārt cilvēkam, saraut, lai arī
šīnī nozarē cilvēks kļūtu „brīvs“. Lai revolūcijas aizstāvji
cildinā tādu cilvēka „brīvību“. Es šiem cildinājumiem ne-
varu pievienoties.

VII. Darba ieradumu izviršana.

Starp cilvēka ieradumiem ir sevišķa grupa: ieradums
strādāt. Tā ir zināma darbība dzīves uztura iegūšanai.
Un ja šāda darbība ir cilvēkam nekaitīga, ja viņa nav ne
vienmuļa, ne nogurdinoša, ja viņā ietverts tas, ko ameri-
kaņi sauc „creative workmanship“, tad attiecība pret dar-
bu nav negatīva, cilvēks nemēģinā darba vairīties. Darbu,
ko viņš mīl, tas labprāt strādās ne astoņas, bet desmit, seš-
padsmit stundas. Pavisam citādi cilvēks izturās pret no-
gurdinošu, vienmuļu, neinteresantu un bioloģiski kaitīgu
darbu. Dzīvē bieži jāstrādā taisni tāds darbs. Nepiecieša-
mībā sagādāt dzīves uzturu spiež cilvēku strādāt apgrūti-
nošu darbu. Bet tikai nepieciešamība var viņu piespiest.
Ja nepieciešamības spāids (bads, aukstums, spāidi, etika,

*)Malcolm — op. cit. I, 100, 106, 120; II, 334, 354.

likums u. t. t.) nejauši zūd vai kļūst vājš, cilvēks mēģinā no šādas „nastas“ atbrīvoties.

Normalos laikos cilvēku mēģina izaudzināt šādam darbam visādiem līdzekļiem: sodiem, krietniem paraugiem, atalgojumiem; iespaido viņu moraliskiem, administratīviem, reliģiskiem un citiem pamudinājumiem; cilvēkā ieaudzina vesela virkne nosacītu ieradumu, kas viņu rosina „savu maizi pelnīt vaiga sviedros“ un ierobežo slinkuma tieksmes.

Šinī ziņā revolūcijas izcelšanās nozīmē asu pārmaiņu cilvēka dzīvē.

Sākumā revolūcija iznīcina nosacītos spēkus, kas ierobežo slinkumu. Tam vairāki cēloņi: cilvēks saskalda savus spēkus savstarpējā cīņā, kuŗa laupa visu viņa enerģiju un, līdzīgi kaŗam, iznīcina ieradumu mierīgi strādāt; zūd raizes par rītdienu, jo viņš domā, ka revolūcija katram dod iespēju rast pietiekoši pārtikas; viņš cerē ko gūt no citu labumiem, no citu iekrājumiem, un šai cerībā viņu stiprina revolucionarā propaganda. Slinkumu ierobežojošo ieradumu lielākās daļas sabrukšana ir parastā parādība revolūcijā, kuŗa šos ieradumus bieži izsmēj kā „pilsoniskus aizspriedumus“. Ja cilvēka tieksme vairīties darba no važām atbrīvota, ta sāk izpausties uz āru, bez atturošiem iespaidiem. Un vairojas slinkums, pieņemas vēlēšanās dzīvot no citu darba, attīstas parazitisms — parastā parādība revolūcijas pirmā stadijā. Šādas izviršanas socialās sekas ir: darba spēju mazināšanās revolucionarā sabiedrībā; agrāko krājumu izsīkšana; saimnieciskās dzīves iznīcināšana; nabadzība un bads.

Kad sākas slinkuma pieauguma nenovēršamās sekas, ir sasniegta revolūcijas otrā stadija, kuŗā no jauna tiek iepotētas zudušās tieksmes strādāt, rosinātas tieksmes ierobežot slinkumu.

Bads, aukstums, trūkums, kuŗi radās revolūcijā, gūst virsroku. Viņi bija tie, kas jau reiz pirmātnējo cilvēku izaudzināja darbam un piespieda strādāt*). Kad ieradumi,

*) Mežonis ir kūtris vai strādīgs atkarībā no tā, vai viņš dzīves uzturu iegūst viegli vai ar grūtībām. Westermarck — Ursprung und Entwicklung der Moral-Ideen, I; Bücher —

kas ierobežo slinkumu, izzuduši un palikuši bez iespaida, jauna, baiga nepieciešamība revolucionarai sabiedrībai uzstāda ultimātu: „Strādāt vai iet bojā aiz bada, aukstuma un trūkuma.“

Sabiedrība vai nu iet bojā, vai pieņem ultimātu. Šie lielie „audzinātāji“ piespiež cilvēku atgūt ieradumu strādāt; viņi šai virzienā ļaudis iespaido tieši, un netieši — ar sabiedrības varu. Vai šī vara ir „balta“ vai „sarkana“, tam šai ziņā mazāka nozīme. Ar vērgu īpašnieka nepielūdzamo nežēlību tā piespiež „brīvo tautu, kuŗa satriekusi verdzību“, strādāt kā galeru vērgiem. Sāk strādāt nevis astoņas, bet sešpadsmit stundas dienā; nevis pēc spēku samēra, bet stipri pāri spēkiem. Jo nāves un bada pātāga žēlastību nepazīst: revolucionārā sabiedrība spiesta locīties pēc viņas cirtieniem.

Katra dziļāka revolūcija, kuŗa iesākumā sludina „astonu un sešstundu darbadienas“ lozungu, īstenībā panāk taisni pretējo: nevis darba laika samazināšanu, bet palielināšanu; un pats darbs kļūst grūtāks un nogurdinošāks. Tā ir parastā „vēstures ironija.“

Tagad paklausīsimies, ko saka pati vēsture, mūsu apgalvojumu apstiprinādama.

Kopš 1917.—1924. g. krievu revolūcijas pirmā perioda sākās visu darba ieradumu iznīcināšana. Prasība pēc astoņstundu darbadienas pat uzņēmumos, kuŗi ražoja kaŗam, bija pirmais, kas sacīto apstiprina. Bet patiesībā arī ar astoņstundu darbadienu nebija mierā: strādnieki nestrādāja, bet gāja uz sapulcēm un bezgalīgi daudzas stundas nodzīvoja sarunās. Streiki pieņēmas. Vispārējā doma bija: „Nu mums ir brīvība, lai strādā buržuji“. Darba disciplina, centība, paklausība — viss bija zudis; neviens negribēja paklausīt. Kāda uzņēmuma tehniskā direktora mēģinājumu ievest fabrikā ko līdzīgu kārtībai, piemēram, biedinot strādnieku, kuŗš laikā neierodās darbā vai atlaižot nederīgu strādnieku u. t. t. — uzskatīja par „pretrevolu-

Industrielle Entwicklung: sevišķi siks iztīrājums II. *Со- рокин — Голод как фактор*, grāmata, kuŗu lielnieki iznīcināja.

cionaru aktu". Sauciens: „Visi strādnieki savās vietās“ palika „sauciens tuksnesī“. Visus pamudinājumus, kaŗa un revolucijas dēļ produktivitati dubultot, masas un socialisti vienbalsīgi noraidīja.

Tā sākās darba ieradumu iznīcināšana un nacionalās labklājības sabrukums Krievijā. Šis stāvoklis vērsās plašumā un pārgāja uz pārējām iedzīvotāju šķirām; vēlāk tas skāra arī zemniekus. Muižnieki un zemes īpašnieki bija spiesti atstāt savas saimniecības un muižas, jo zemnieki tās atņēma; fabriku īpašnieki, direktori un inženieri atstāja uzņēmumus, jo strādnieki viņus apdraudēja un pret katru racionalu prasību pēc sistematiska darba protestēja; zemnieki savus laukus neapsēja, jo viņu tiesības uz atsa-
vināto zemi palika apšaubamas un vēlāk tādēļ, ka viņiem nebija nozīmes strādāt, ja darba augļus atņem komunisti. Oktobra revolūcijā šis process sasniedza savus kalngalus. Mēs redzam demagoģiju, kas cildināja proletariata slinkumu un daudzos uzņēmumos ieveda sešstundu darbadienu. Bet reizē ieveda fiziskus spaidu darbus pilsoņiem (darba nometnēs, spaidu darbos u. t. t.); nopietnus panākumus nevarēja sagaidīt, jo pilsonība bija iznīcināta. Jau 1917. gadā sākās rūpniecības sabrukšana. 1918. un 1919. gados šis process pieņēma. Darba ieradumi mazinājās nevien skaita ziņā, bet arī kvalitātē: darbu sāka darīt bez rūpības, pavirši un neproduktīvi. Darbi, kuŗus agrāk pastrādāja viens strādnieks vienā dienā, tagad prasīja divas līdz trīs dienas. Aicinājumi strādāt priekš „revolūcijas“, „vispārējās labklājības“, pašu „strādnieku un zemnieku valdības“ u. t. t., palika nedzirdēti. Masas sastīnga demoralizējošā slinkumā.

Sekošiem skaitļiem ir jo svarīgs saturs:

No visām darbadienām nacionalizētos uzņēmumos nestrādāja:

1920. g. pirmā. trešdaļā	40,8 proc.
1920. „ otrā „	33,2 „
1920. „ treša „	23,5 „
1922. „ pirmā „	25,3 „
1922. „ otrā „	45,9 „

Sērkociņrūpniecībā viens strādnieks gadā ražoja:

1913. gadā	187 sērkociņu tilpnevienības	100 proc.
1914. "	207 "	111 "
1915. "	153 "	82 "
1917. "	153 "	81 "
1918. "	113 "	60 "
1919. "	85 "	45 "
1920. "	65 "	35 "
1921. "	75 "	40 "

Viens strādnieks gadā ražoja:

	Kūdra	Ogles
1916. gadā	100 proc.	100 proc.
1917. "	72,9 "	65,7 "
1918. "	55,6 "	45,7 "
1919. "	52,3 "	34,3 "

Pēc komunistu Strumiņina skaitļiem viena fabrikas strādnieka vispārējā produktivitāte sekoša*):

1913. gadā	100 proc. produktivitātes
1914. "	101,5 "
1915. "	125,8 "
1916. "	127,5 "
1917. "	85,5 "
1918. "	44,0 "
1919. "	20,2 "
1920. "	24,3 "
1921. "	29,6 "

Komunisti Kaktiņš sniedz sekošu pārskatu par viena strādnieka darba produktivitātes kāpumu un kritumu**):

Viena vīra gada produktivitāte pudos:

Rūpniecībā:	1913. g.	1920. g.	1921. g.	1922. g.
Ogles	9165	2348	2893	4212
Nafta	15460	—	14510	13150
Dzelzs rūpniecībā (zelta rubļos)	1988	342	415	636
Kokvilna	43	5	—	23,6
Lini	48	16	30	32

Ar vārdu sakot, darba produktivitāte 1918.—1921. g. krita par 30% no viņas stāvokļa pirms revolūcijas***).

*) Prokopovičs — op. cit., 1923.

***) *Хозяйственное строительство* № 2, 1923.

***) Prokopovičs — op. cit.

Pirmā padomju saimnieciskā kongresā komunisti ļoti zīmīgi raksturoja šo darba ieradumu izviršanu.

„Man jāsmējās,“ teica viens no viņiem, „dzirdot runām par pilsonisko sabotažu. Mēs piedzīvojam nacionālu proletarisku sabotažu.“

Kāds cits to nosauca par „neapzinīgas sabotažas epidēmiju“. Daudzi strādnieki tikai ierakstīja savus vārdus uzņēmumos; dažreiz viņi turp aizgāja, reti pieskārās darbam.

Un visi vecie krājumi izsīka; sākās trūkums, bads un aukstums, krievu tautai vajadzēja izvēlēties starp bada-nāvi un darbu. Šī nepieciešamība prasīja darba ieradumu atjaunošanu.

Tā sākās 1920. gads; sākumā tikko manāmi. Ieveda simtiem dažāda veida spaidu darbus: satiksmes resorā, kokrūpniecībā, pie ledus aizdzīšanas, ielu tīrīšanas u. t. t. Simtiem tūkstošus mobilizē šai strādnieku armijai.

Ar tā saucāmiem „subotņikiem“ jeb sestdienas darbiem un citiem maskotiem veidiem sešu vai astoņpadsmit darba dienu patiesībā pārvērs desmit līdz četrpadsmit stundu darba dienā. Valdošie varasvīri, kuņi vēl nupat „sludināja tiesības slinkot“, jūt, ka nepieciešami vajaga tautu piespiest strādāt. To viņi izved nežēlīgā un mulķīgi neracionelā veidā. Tiek nolikti smagākie sodi par neierašanos spaidu darbos, ķeras pie rupjākiem, bet iespaidīgākiem dzinējspēkiem*).

Bet daba pati rada faktoros — badu, aukstumu u. t. t., kuņi tautu piespiež visiem spēkiem, un pāri spēkiem, strādāt. Viņa ir spiesta strādāt sešpadsmit līdz astoņpadsmit

*) Arodsvienību trešā kongresā Trockis par darba ieradumu atjaunošanu spaidu ceļā izteicās: „Mēs pārejām uz katra strādnieka spaidu darbiem. Tas ir socialisma pamats. Spaidu darbs, t. i. darbs, kuņā katrs strādnieks ieņem to vietu, kādu noteic priekšniecība... tā ir spaidu darbu nozīme. Ar to mēs pielaižam, ka valstij ir tiesības katru strādnieku, vīrieti vai sievieti, nolikt tai vietā, kuņā tā grib, lai veiktu zināmus saimnieciski vajadzīgus darbus. Līdz ar to ļaunajam valstij arī tiesības strādniekus sodīt (par darbu neizpildīšanu). Darba militarizēšana ir neizbēgama.“ „Третий Всероссийский съезд промышленных союзов“, 1920, 6.—13. априлис. Ta ir ta saucamā socialistiskā darba ideoloģija, kuņā patiesībā labāk piederētu galeru vērgiem.

stundas dienā, lai nopelnītu sausu maizi. Nesenais dolce far niente ir aizmirsts. Senāk protestēja pret deviņstundu darbu, tagad jāstrādā divreiz ilgāk. Šis rūgtais piedzīvojums aizmāršīgai sabiedrībai atgādina mūžīgo likumu: „Vaīga sviedros tev būs savu maizi ēst.“ Darba ieradums atmodinot izdevās aizmūrēt Krievijas saimnieciskās dzīves iznīcināšanas pārāk strauju gaitu kopš 1921. gada; dažos gadījumos tā rāda zināmas uzlabošanās pazīmes.

Atmodināšana, protams, izdodas tikai ar milzīgu piepūšanos. Liekēdības tieksmes, kuņas attīstījās pirms tam, parādas simtos veidos; 1921.—1924. g. tauta nikni cenšas nevis produktīvi strādāt, bet dzīves uzturu gādāt spekulatīvā un laupīšanas ceļā. Tādēļ redzam tādu parādību nedzirdētu attīstīšanos Krievijā. Gandrīz visi pilsetu iedzīvotāji pārvērtušies norūdītos ierāvējos. Bet, neatkarīgi no tā, darba ieradumu atmoda patiesi sākusies. Bez komunisma nāvējošās sistēmas, vispārējā sabrukuma un padomju iestāžu mulķīgiem paņēmieniem darba regulēšanā šī attīstība ietu daudz ātrāk uz priekšu. Revolūcija apgājusi gandrīz visu riņķi un tuvojas izejas punktam. Pirmo periodu tā iesāka iznīcinot darba ieradumus; kopš 1921. gada sāk atkal tos modināt un krievu tautai liek respektēt mūžīgo likumu: „Kas nestrādā, tam nebūs ēst“.

Līdzīga ir notikumu gaita citās revolūcijās. Nīlupe ir pārplūdusi, bet neviens neaņ zemi“. Ipuvera aprakstos lasām par eģiptiešu revolūciju: „Neviens kuģis nebrauc pret ziemeļiem uz Biblosu pārvest ciedras un dārgas eļļas. Viņi nenāk vairs šurpu. Nedzēci (pilsētas proletariats), kuņi agrāk nekad dienas gaismu neredzēja, un nabadzīgie algadži, kuņi apūdeņoja zemi, no saules lēkta līdz saules rietam, klejo apkārt un sveic dienu bez bailēm. Visi darbi apklusuši. Un sekas — bads. Valda bads un varmācība, tādēļ visā zemē dzirdam nopūtas un raudas. Ļaudis ir bez drēbēm, labības vai eļļas. Cik daudz labības nemēdza agrāk sēt un cik maz sēj tagad. Bet arīniecīgā sēja laukos iet bojā strādnieku trūkuma dēļ... Cilvēki barojas vilkapupām un zālēm, atrauj tās pat cūkām. Garšas vielas un eļļas vairs nepazīst, lauki paliek neap-

strādāti; namus nebūvē. Neko jaunu nerada; tikai to, kas jau bija, no jauna sadala“.

Ipuvers saredz parazitisma tieksmes zemākos s'āņos. Bijušiem bagātniekiem ievēd spaidu darbus un dižciltīgos pārvērsē vērgos.

Līdzīgas āinas atkārtojas grieķu revolūjā no septītā līdz otram gadsimtenim pirms Kr.*).

Vēl skaidrāk: tas redzams Romas revolūcijas ilgajā laikā; kopš Grakhu dumpja un beidzot ar republikas krišanu. Šinī laikā rodas kūtrais, slinkais un liekēdīgais romiešu pūlis, kas kā brīvu dāvanu prasīja maizi un izpriec (panem et circenses).

Cezara laikā ļaužu skaits, kas no valsts saņēma brīvu uzturu, sasniedza 600.000. Kopš Grakhu laikiem sāk pieņemt atsavināšanas, izlaušanās un citādi mēģinājumi gādāt sev dzīves uzturu; kopš šī laika stipri attīstas vēr-dzība; salašņas kļīst apkārt laupīdami; mantkārība, baudkāre, slinkums — visas šīs darba ieradumu iznīcināšanas pazīmes pārpilnam redzamas. Kopš šī laika sākas paņikums un nacionalās saimnieciskās dzīves graušana. Revolūcija „radīja šausmīgu finanšielu krīzi... vispārēju paņikumu un tautas izīršanu; laikā starp Pidnas kauju un Grakhiem bija uzcelti daudzi nami, bet pēc 122. g. pirms Kr. — tikai daži“**).

Tikai pēc Cezara un sevišķi pēc Augusta laikiem sāk atkal mosties un nostiprināties darba ieradumi***).

Līdzīga šī gaita ir jaunākā laika ievērojamākās revolūcijās; zemnieku nemieru laikā Francijā, Anglijā un Vācijā; husītu revolūcijā†) un krievu nemieru laikā septiņpadsmitā gadsimtenī. Izviršana, kādu aprakstījām, atkārtojas visos sīkumos.

*)Sikāk Ferrero, Direja, Busolda un Belocha darbos, sevišķi arī Aristofāna komedijās.

***)Mommson — op. cit., II, III.

****)Sikāk minētos Ferrero, Direja, Rostovceva, Fridlendera darbos; Salviole — Kapitalismus in der alten Welt; Waltzing — Etude historique sur les Corporations professionnelles chez les Romains, belģu karal. akademijas „Mémoires couronnés“, I, II; Vippers — *Очерки римской империи, 1908.*

†)Hussa revolūcija drīz radīja vienaldzību pret darbu un kūtrību, kuŗa noveda pie nabadzības un trūkuma. Denis — op. cit. 289.

Tas pats arī angļu revolūcijā septiņpadsmitā gadsimtenī. Pilsoņu kara attīstīšanās radīja zemes labklājības sabrukumu. Ielgstošie nemieri izpostīja pilsētas un ciemus; tie izsūca līdzekļus, kuri tautas uzturēšanai bija neatraujami; iznīcināja nacionālo amatniecisko centību. Parlamenta finansiēlie pretsoļi un visāda veida nepareizi līdzekļi noveda pie jauniem nemieriem; nebija ne vēsts no drošības, kuŗa vienīgā tautai varēja dot palāvību, ka ir vērts krāt un domāt par nākotni. Laupīšanas, zādzības un citi vieglas peļņas veidi stipri pieņēmas. Darba ieradums sāk zust, un zeme top atkal arvien vairāk un vairāk „iznīcības guvums“*). Panikuma pazīmes visur redzamas. Tikai Kromvela protektorata beigās un restaurācijas laikā sākās darba ieradumu atjaunošana spaidu ceļā (1662. gada rīkojums)**).

Nebūs vajadzības uzsvērt, ka līdzīgi tas notika arī franču revolūcijas laikā; Levasjē stāvokļa raksturojumu izteic dažcs vārdos: „Revolūcijas arvien ir darba ziņā kritiski periodi. Viņas iznīcina kapitalu, rada nekārtību patērēšanā un pamirumu ražošanā. 1789. gadā tas izpaudās sevišķi spilgti.“

Sākoties revolūcijai, veiktā darba kopsuma krīt; revolūcijai turpinoties, tā noslīd līdz iznīcības malai. Atsavināšanas un laupīšanas vairojās mīlīgi. Šīs parādības pastiprina cīņas, saimnieciskā krīze un lielais skaits bezdarbnieku. Masās, sevišķi pilsētās, pieņemas parazitisms. „Strādnieki“, saka Levasjē, „neveic vairs nevienu derīgu darbu. Valsts pasākto darbu ražīgums niecīgs. Ubagošana uz laukiem pieņem briesmīgus apmērus“. Tādēļ redzam... badu, slimības, trūkumu un pauperisma baigu pieaugumu. Viss tas iedzīvotājus iespaido un pamudina strādāt. Tādēļ vispirms sāk rūpēties valdība: šapeljē likumi noliedz streikus, izdod darba pavēli, nevienu neatbrīvo no darba, ievieš sabiedriskos darbus; piedraud ar cietumu un pat nāvesodu strādniekiem, kas liedzas strādāt, un reizē nosaka, ka viņus ar spaidiem var piespiest strādāt un izlietot arī

*) Guizot — I, 13.

**) М. Ковалевский — *Отъ прямого народопрасства к представительному*, II, 178; Rogers — 6. ceituries of work and wages, Nr. 4, 1884, 432.

kā dienas algadžus u. t. t. Valdība radīja lielu stingrību savos mēģinājumos panīkušos iedzīvotājus piespiest strādāt. Tālāk redzam, ka sākas pārstrādāšanās, jo bads cilvēkus spiež. Šis parādības sākās jau 1791. gadā un ilga direktorijas un Napoleona laikos, kamēr atkal bija atmodināti darba ieradumi*).

Tās pašas piespiesto un nepiespiesto cēloņu sekas atkārtojas 1830. gada revolūcijā un 1831.—1834. g. nemieros. „Revolūcija pastiprināja rūpniecības krīzi. Visi darbi apstājās. Strādnieki pazaudēja savas vietas. Pasākumos, kurus organizēja valsts, darba ražīgums bija ļoti zems.“ Līdzīgas pazīmes parādas prasībās pēc īsāka darba laika un algas tarifu paaugstināšanas. Bads un ieroči satric nemierus un dara galu darba ieradumu iznīcināšanai**).

1848. g. Francijas revolūcijā šis process parādījās vēl skaidrāk. Ar revolūcijas pirmām dienām darba ieradumi sāka ātri zust. Strādnieki „nevēlējās ilgāk par astoņām vai deviņām stundām strādāt.“ Desmitstundu darbadienas ieviešana divpadsmitstundu vietā viņus vairs neapmierināja. Pēc nacionālo darbnīcu atvēršanas strādnieki atstāja privatuzņēmumus, jo darbnīcās maksāja 1 fr. 50 s. dienā un tur bija iespēja... nestrādāt.“ „Strādnieki bija laiski un tomēr saņēma savu algu; viņi tikai izlikās, ka strādā; daudzi smējās par valdību, kurā maksāja, ka tie visu dienu notūlājās.“ Varēdami visu laiku nekā nedarīt, „strādnieki nacionālās darbnīcās plūda arvien vairāk; maija beigās tur bija ne mazāk kā 115.000, nerēķinot 5000 tīkotājus“. Tā pati aina citās pilsētās. V. Igo stāvokli raksturo skaidri, sacīdams: „Bija laiki, kad mēs dusmojamies, redzot greznos, bagātos slaistus, tagad redzam nabagos slaistus. Monarķijas laikā bija ļaudis, kas nekā nedarīja, bet vai ir iespējams, ka republika dod tādus vazarņus?“****).

Cits viss notika parastā gaitā: krīzes padziļināša-

*) Levasseur — *Historie des classes ouvrières 1789—1870*. I, 57, 61. E. Tarle — *Крестьяне и рабочие во время французской революции*, IV. nodaļa.

**) Levasseur — vol. II, 1.

***) Gregoire — vol. III, 16, 30, 109.

nās, darbnīču izdevumu palielināšanās, finasielas grūtības, bads, nacionālo darbnīču slēgšana, nemieri un... darba ieradumu atkalpamošanās no bada, sodu un Kavenjaka un Napoleona enerģiskās rīcības iespaida (divpadsmitstundu darbadienas ieviešana u. t. t.) *).

Vācijās un Austrijas revolūcijās 1848. g. līdzīgas ainas: tā pati prasība pēc īsāka darbalaika; tie paši mēģinājumi dzīvot uz valdības rēķina; tāpat pieaug slinkums, laiks paiet sapulcēs; plāpā bez gala, dzer u. t. t., — un beidzot valsts darbnīcām tāds pats liktenis, kā Francijā. Vīnē „daudzi kļuva kūtri un negribēja strādāt“ valsts organizētos uzņēmumos. Redzam arī te, ka pēdējos saplūst daudz darbāgrībētāju (tie nāca no privatuzņēmumiem). Viņu skaits sasniedza 50.000. Katrs mēģinājums piespiest nopietni strādāt beidzās ar protestu. Velta bija cēlāko jūtu „revolūcijas“, „brīvības“, „vispārējas labklājības“ minēšana, kuŗu vārdā strādniekus mudināja uz darbu. Visur panākums, kuŗš spiež ķerties pie stingriem līdzekļiem, lai atkal atmodinātu iznīcinātos darba ieradumus**).

Parīzes 1871. gada revolūcijas laikā blokade, un vēlāk pilsoņu karš un revolūcija, radīja līdzīgas parādības.

Kopš komunas uzvaras pēkšņi parādās darba ieradumu iznīcināšana, kaut īstenībā tā jau bija sākusēs agrāk. Vesela virkne rīkojumu komunas darbības sākumā mazināja darba disciplīnu (noliedza naktsdarbus; bezdarbniekiem izsniedza naudas pabalstus bez noteikuma naudu atmaksāt atpakaļ; atcēla naudas sodus un atvilkumus no algas, atcēla nomas maksas, novilcināja parādu piedzīšanu, nacionalizēja uzņēmumus). Pilsoņu karā pūlnīgi neiespējami bija uzturēt kārtību. Un „visi uzņēmumi apstājās; panākums kļuva vispārīgs. Visas amatnieciskā un cita darba gaitas pilsētās bija apstājušās. Veikalus un preču namus slēdza; palikušiem nebija pircēju.“ Tad nāca bads, slimības un šāda stāvokļa parastās sekas***).

Ar komunas sabrukšanu sākās darba ieradumu ātra atkalpamošanās Parīzes iedzīvotājos.

*) Gregoire — vol. III, 25, 35; Levasseur — vol. II, 385; V.

**) W. Bloss — op. cit. 201, 221, 310; Hartmann — Volkserhebung der Jahre 1849—49 in Deutschland.

***) Gregoire — vol. IV, 307, 352, 409; Lissagarès — op. cit., 259.

Visi mūsu piemēri pierāda, ka katra revolūcija noved pie darba ieradumu pārvērtības, kā mēs to sacijām. Šīs pārvērtības apmēri atkarīgi no revolūcijas dziļuma un ilguma.

Revolūcijas gan cildina ražīgo darbu, bet atņem strādniekiem ieradumu strādāt. Viņas nopeļ slinkumu, bet pavairo slinkotāju skaitu. Viņas ņirgajas par ieraušanas kāri un liekēdību, bet padara cilvēkus par liekēžiem.

Ir jau tiesa, revolūcija iznīcina arī to sabiedrības šķiru, kuŗa līdz tam bija slinka, un tiešiem vai netiešiem līdzekļiem piespiež to strādāt. Bet tas ir par maz, lai izlīdzinātu pretējādības. Viena slinka vietā viņa rada simtiem citus. Viena parazitā, ierāvēja, spekulanta vietā viņa rada desmitiem jaunus.

Un atkārtojas viena un tā pati „mācība“ cilvēcei. Tiem, kas agrāk bija slinki, tā skan: „Jūsu parazitisms radījis dibinātu īgnumu un revolūcijas vētru, kuŗa jūs un jūsu pēcnācējus iznīcinās un apraks.“ Citiem, kuŗi liecas zem grūtā darba nastas, tā skan: „Asīnaini, revolucionāri līdzekļi mazāk, kā visi citi spēj jūsu darba jūgu atvieglot. Šī metode nekā nedod. Mēģinājumi to lietot vienmēr beigušies un arī nākotnē beigsies ar nežēlīgu atmaksu viņas lietotājiem.“

VII. Autoritates un padotības jēdzienu izviršana.

Starp daudzajiem cilvēku ieradumiem ir padotības un autoritates ieradumi.

Pirmos nosaka zināmi sarežģīti vai vienkārši pamudinājumi, kuŗi individuā nodibina ieradumus, piemēram, ieradumu izpildīt pavēli. (Tāds pamudinājums, piemēram, būtu policijas iestādes, augstas amatpersonas, ministra vai tml. autoritatīvs rīkojums). No otras puses, indivīds, kuŗš pats ir autoritate un kuŗš atrodas attiecīgā vietā (piemēram oficiālā amatā ar piemērotām autoritates ārējām pazīmēm), pamudinājumam paklausīdams, rīkojas kā autoritate, piemēram izdod rīkojumu, kuŗš jāizpilda.

Abu šo ieradumu tieksmes mājo katrā cilvēkā. Tās neaprobežojās ar attiecībām pret valsts valdību un apakšnieka paklausību. Savstarpējās attiecības starp autoritāti un individu, kam lemts viņai paklausīt, sastopamas daudzās citās grupās, — ģimenes piederīgos, baznīcā, politiskās partijās, arodsavienībās, tirdzniecības sabiedrībās un katrā citā sabiedrībā. Visās iedzīvotāju grupās, normalos apstākļos, sastopam šādu sarežģītu savstarpējo attiecību tīklu. Ja kopības locekļi ieradumu prasības pastāvīgi un neatlaidīgi pilda, tad „kārtības stāvoklis“ ir nodibināts.

Revolūcijas izcelšanās visu pārgrōza. Katras politiskas revolūcijas pirmā posmā ļoti daudzos pilsoņos izdzīst lielā daļa padotības ieradumu. Piespiestā sakarība, kāda pastāv starp pamudinājumu paklausīt un paklausības ieradumiem, ir iznīcināta. Pamudinājums paklausīt saistīts ar autoritatīvām personām, (sākot ar policijas organu līdz karalim), viņu rīcību un viņu amatu simboliskām pazīmēm. Padotības pamudinājumam vairs neseko paklausības ieradums.

Bet arī valdošās šķirās sāk zust daudzi autoritātes ieradumi. Ārējie pamudinājumi, kuŗi agrāk aicināja neapstrīdami paklausīt autoritātei, zuduši vai parādas svārstīgā, nenoteiktā formā. Sakarība starp pamudinājumu un ieradumu iznīcināta.

Un visa savstarpējo attiecību sarežģītā saite sarauta, kārtība zūd. Ja šī padotības ieradumu un autoritātes iznīcināšana skar vienīgi pilsoņu un valsts autoritātes pārstāvju attiecības un neiespāido pārējās sociālās grupas (bērnus un vecākus — ģimenē, draudzi un garīdzniecību — baznīcā; strādniekus un uzņēmējus — saimnieciskā dzīvē; skolotājus un skolniekus — skolā; arodsavienību locekļus un vadoņus; nēģerus un vergu īpašniekus, apspīstās un valdošās tautības, kā indusus un angļus u. t. t.), tad redzam tīri politisku revolūciju (piem., 1848. gada revolūcija). Jā, turpretīm, ieradumu iznīcināšana skar arī visas minētās grupas, — tad revolūcija kļūst dziļāka; jo vairākas grupas iznīcināšana skar, jo lielāks iznikstošo ieradumu skaits, — jo dziļāka revolūcija top.

Kā tad šāda ieradumu iznikšana rodas un attīstas?

1. Īstenībā padotības ieradumu iznīcināšana sākās jau pirms revolūcijas: notiek atsevišķi kārtības traucējumi, nomanāmas sacelšanās pazīmes un liegšanās padoties autoritātes pārstāvjiem, ja tie aizkavē apspiesto instinktu prasības. Tie ir vētras vēstneši.

2. Kad plašas masas cieš, apspiesto instinktu dēļ, kad oficielās iestādes nezin, kā lai šo apspiesto instinktu brāzmi apvalda, un nav spējīgas padotības ieradumu stiprināt ar pamudinājumiem, kuŗiem būtu ierobežojošs spēks, tad iznīcināšanas process attīstas ātri, kā plašumā, tā dziļumā. Tāds „visu skrūvju vaļīgums“ nepaliek bez atbalss plašās masās. Sākumā masas liedzas paklausīt policijas orgāniem; vēlāk valdības pārstāvim, ministriem. Un sākās padotības ieradumu pilnīgs sabrukums attiecībā pret agrākās valsts autoritātes pārstāvjiem.

3. Bet ne tikai pret viņiem. Jo vairums pārējo padotības ieradumu bij iemantots sakarā ar paklausību valsts autoritātei. Tāpēc līdzī izgaist padotības ieradumi arī pret visām ar valsti saistītām autoritātēm. Valstīs, kur tikai viens autoritātes viduspunkts, ar tā iznīkšanu sabrūk arī visas pārējās autoritātes. Zemēs ar izveidotu pašvaldību aparātu, kuŗās daudz neatkarīgu autoritātes centru, padotības ieradumu sabrukums attiecībā pret valsts centrālo autoritāti tik nopietni neskaŗ padotības ieradumus pret pārējiem autoritātes centriem. Tādos gadījumos valdnieka autoritātes sabrukums nebūs saistīts ar baznīcas, ģimenes un citu institutu sabrukumu, jo paklausības ieradumi pret pēdējiem ieaudzināti neatkarīgi, patstāvīgi.

4. Ja šo iznīcināšanas procesu neierobežo nopietni šķēršļi, tas iet tālāk, cīņas notikumi to daudzkārtīgi pastiprina un, sasniedzot savu kulminācijas punktu, tas ved pie anarķijas. Sākas patvaļības periods, instinktu neapvaldīta atraisīšanās. Autoritātes sabrukumam drīzi seko opozīcijas autoritātes sabrukums, kaut šī opozīcija veicināja pirmās sabrukumu. Tas notiek, tiklīdz opozīcija mēģina patvarības ierobežot.

Tāds pats liktenis sagaida nākošās autoritātes. Katra no viņām ir tikai tik stipra, cik atbalsta visu saistošo faktoru izīršanu. Un dzīve top neciešami grūta, gandrīz ne-

panesama; ja sabiedrībā nemodina jaunus paklausības jēdzienus, sākas bojā iešana.

5. Bet jaunus paklausības jēdzienus var modināt tikai ar spēcīgiem patvaļīgās dzīves ierobežojošiem līdzekļiem: nežēlīgu teroru, kara tiesām u. tml., kuriem var pievienot arī citus, ne tik ekstremus līdzekļus, — propagandu, vēlēšanu cīņas, iespaidošanu, atdarināšanu. Jo lielāka ir ierobežojošo iespaidu iziršana, jo briesmīgāki būs pret iziršanu vērstie līdzekļi, pie kuriem ķersies „baltā” vai „sarkanā” diktatura. Un stingriem spaidiem atkal būs atmodināti pussagrautie padotības jēdzieni. Šis process neizslēdz zināmus recidīvus. Beidzot ieradumi nokļūst savā normalā stāvoklī un revolūcija šai ziņā beigsies.

Tā ir tikai vispārējā aina. Zināmos apstākļos tas var citādi būt, bet sūkumi mūs neinteresē.

No sacītā skaidri izriet, ka terors un diktatura ir revolūcijas nenovēršamas sekas. Kas vēlās pēdējo, tam jāvēlās arī pirmais. Kas sekmē revolūcijas, tas sagatavo zemi neapvaldītam teroram un diktaturai.

Paskaidrosim to dažiem piemēriem, un sāksim ar krievu revolūciju. 1916. gadā parādījās pirmās pazīmes, ka padotības ieradumi zūd. Subjektīvi tas parādījās autoritātes sajūtas zušanā valdošā šķirā. Objektīvi — veselā rindā kareivju un tā saucāmos „maizes nemieros” 1917. gada janvarī un februarī. Redzam strādnieku ielu demonstrācijas, pirmās cīņas, masu pretošanās pirmās pazīmes. Policijai vairs neklausā. Kareivji un kazāki liedzas klausīt virsniekiem. Valdības aparāts paliek bezdarbīgs. 26. līdz 27. februarim izceļas revolūcija. Divu vai trīs dienu laikā paklausības jēdzienu iznīcināšana (pret ķeizārisko autoritāti) izplatās no galvas pilsētas tālu pa visām lielākām Krievijas pilsētām; un iznīcības process skar kā čaŗa, tā pēdējā policijas organa autoritāti.

Krievijā visām pārējām autoritātēm bija tikai atkarīgs raksturs; masu padotības ieradumi pret tām bija tikai sekas no viņu paklausības caram. Šī paklausība pieder pie pirmās šķiras ieradumu kategorijas; pārējie bija tikai otrās vai trešās šķiras ieradumi, izveidoti atkarībā no paklausības cara autoritātei. Pēdējās iznīcināšana nozīmēja paklausības jēdzienu sarežģītās kopības pamatu sagrauša-

nu. Dabiski, ka tās sabrukumā ierautas visas citas autoritātes. Kad bija iznīcināti paklausības jēdzieni pret caru, ātri zuda arī paklausības jēdzieni pret viņa pilnvarotiem: kareivju paklausība virsniekiem, strādnieku paklausība fabriku un citu uzņēmumu vadītājiem; zemnieku — muižu īpašniekiem un pilsētu un lauku pašvaldību pārstāvjiem. Kamēr valsts dome atbalstīja paklausības jēdzienu iziršanu pret cara autoritāti, tautas masas domei uzticējās. Bet kad tā, pēc monarķijas krišanas, mēģināja patvarībām vilkt robežas, pēc dažām nedēļām viņa zaudēja savu autoritāti. Viņas vietā stājās pagaidu valdība un pirmā padome. Tām bija tikpat īsa dzīvība. Pirmā laikā tās nemēģināja nekā ierobežot, bet ļāva grožiem izslīdēt no savām rokām. Tiklīdz tās atkal mēģināja grožus sagrābt, kaut tikai vārdos, kļuva skaidrs, ka tām nav nekādas autoritātes. Pēc daudzām krīzēm tās gāza.

Viņu vietā stājās lielnieki, kuŗi masu patvaļai sāku mā ļāva pilnu brīvību; viņi neaprobežoja nekā, sankcionēja katru patvaļību, visu to aizplīvurojot idealistiski krāsainiem, skaistiem vārdiem. Strādniekiem viņi sacīja: „Ņemat fabrikas, iznīcināt buržujus“, kareivjiem: „Beidzat karot, nosītat virsniekus“, zemniekiem: „Ņemat muižas, ņemat zemi“; visiem citiem: „Nepaklausat, atsavināt, ņemat, sītat buržujus, kapitalistus, aristokrātus, visus, kuŗu nāvi jūs vēlaties, lai revolūciju padziļinātu“.

Revolūcijas panākumi bija neapšaubami. Viņas pretiniekiem, — sākot ar pirmām padomēm līdz pagaidu valdībai, — nebija gribas spēka, ne arī tie zināja, kā paklausības ieradumu trako iziršanu apvaldīt, un nebija tiem arī varas nekādas. Nāves sodus atcēla. Katru nopietnāku iebildumu izklīdza par reakciju. Pat ieslodzīšana cietumā šķita pretrevolucionāra rīcība. Vienīgie ierobežojumi, kuŗus padomes un pagaidu valdība uzdrīkstējās lietot, bija „pārlicināšana“, pavēles un uzsaukumi, kuŗos vērsās pie „sirdsapziņas“, „pē revolūcionārā saprāta“, „lai sargātu revolūciju u. tēvzemi“. Bet uzsaukumi apvaldošos iespāidus drīzāk vājināja, kā stiprināja. No vienas puses, kareivjiem teica: „Sargājat zemi, paklausat virsniekiem“. Bet tai pašā laikā viņus pierunāja, ka vajaga slēgt mieru, karu sauca par imperialistisku savvērestību; stāstīja viņiem, ka

virsnieki reakcionāri. Tas pats visā citā pirmo padomju un pagaidu valdības darbībā.

Un rezultāts: „Elementārie spēki salauza visus ierobežojumus“.

Tāds pats liktenis, mutatis mutandis, bija citām autoritatēm. Visur redzam to pašu: bioloģiskās dzīvības gūst pārsvaru un ārdā apvaldošos iespaidojumus. Vienīgie, kuŗu autoritāte palika lielāka, bija tie, kas kūdīja masas un pieņēma visas patvarības, — tie bija lielinieki. Viņi ļāvas straumei, nekad neierobežoja pūļa patvaļu, bet virzīja to pret „buržuiem“. Viņi savienojās ar masām un nodibināja ar tām „asiņu un noziedzības koalīciju“, kūdīja tās uz graušānu un slepkavitām, lai arī pūlis sevīm ko gūtu.

Un viņi uzvarēja. Savas uzvaras pirmā laikā viņi vēl necentās apvaldīt mežonīgi satrakotos elementus. Vēlāk viņi bija spiesti to darīt, bet lietoja to pašu metodi: apvaldīja vienu grupu un pārējo apspiestiem instinktiem ļāva pilnu brīvību. Tam pievienoja arī propagandas iespaidu, lielniecisma pretorijāņu gvardiem deva priekšrocības: tiesības laupīt, izvarot un bada laikā bagātīgākas porcijas. Tā lielinieki radīja algotus kareivjus, kas bija nešķirami vienoti ar viņa paša likteni — uz dzīvību un nāvi.

Organizēja „čeku“, ar kuŗas varu citus piespieda, arī kareivjus. Revolvers pie pilsoņa deniņiem, ložmetējs aiz kareivju mugurām, nežēlīga slepkavošana, sodi, atsavināšana. — tā atjaunoja iznīcinātos paklausības jēdzienus.

Tiklīdz lielinieki sāk lietot spaidus, redzam, cik ļoti padotības ieradumi bija nolaisti: dzird par zemnieku un strādnieku nemieriem (Tambovā, Jaroslavā, pie Donas, Volgas u. c.). Bet lielinieki jau bij sagatavojušies un viņi nemierus apspieda. Pirmais dambis bija pārrauts; nāca jauni nemieri, bet arī tos apspieda. Un 1919.—1920. g. viss bija apspiests. Nepaklausība ar briesmīgiem spaidiem lausta.

Kareivji, kuŗiem cīņas bija apnikušas, paklausīgi gāja kaujās, spaidu varas dzīti; pilsoņi, kuŗi protestēja pret savas brīvības niecīgākiem ierobežojumiem, bija spiesti paciest viņas pilnīgu zaudēšanu. Padotības sajūta attiecībā pret padomju autoritāti sākās no jauna.—bailes, ne pieņākuma sajūta bija piespiedošais spēks. Paklausīja dekre-

tiem, maksāja nodokļus un nodevas. Ar vārdu sakot, bija atjaunoti pavalstnieku padotības ieradumi pret valsts autoritāti.

Ja runājām par lieliniekiem, šī atjaunošana tomēr nav vēl stabila. „Trako kreklis“, kurā viņi iegērbuši sabiedrību, ir tik šaurs, ka cieš daudzas bioloģiskas dziņas, nožņaudz sabiedrības dzīvi. Tādēļ var no jauna sagaidīt nepaklausības rašanos.

Krievu revolūcija, kā redzējām, sākās ar paklausības jēdzienu iziršanu nevien pret valsts autoritāti, bet arī pret daudzām citām autoritātes atvasinātām formām. No 1918. g. līdz 1920. g. redzam paklausības ieradumu zušanu draudzīgu locēkļos pret baznīcas cieņu, ģimenes locēkļos zūd bērnu paklausības ieradumi pret vecākiem; strādniekos — pret uzņēmējiem un fabriku vadītājiem; kalpotājos — pret kungiem; skolniekos — pret skolotājiem; masās — pret izglītotiem, pret „inteligenci“ un „buržujiem“ vispāri.

Krievijā tas citādi nevarēja būt, jo visu autoritātu svars atvasinājās no cara varas. Cik daudz tur nebija iestāžu un grupu, kurās cītīgi centās mazināt cara varu, nesaprazdamas, ka līdzī viņas mazina pašas savu varu. Tā arī notika.

Kopš 1921. gada gan novērojām pārvērtību; sāk atjaunot daudzas autoritātes. Kopš šī laika vērojām paklausības jēdzienu atkalpamošanos strādniekos pret inženieriem un uzņēmējiem; ticīgos pret baznīcas autoritāti; skolniekos pret skolotājiem; bērnos pret vecākiem u. t. t. Šis process skaidri redzams, tomēr ne visur un ne pilnīgi.

Septiņos gados Krievijas revolūcija nobeigusi gandrīz pilnu riņķi. Visu ierobežojumu iziršanas pakāpes un intensivitātes dēļ tā kļuvusi viena no dziļākām revolūcijām, kādu vēsture pazīst. Tādēļ nav ko brīnīties, ka atjaunošanas process ir lēns, grūts un nežēlīgs. Arī te jāsaka, ka „darbība līdzinās pretdarbībai.“ Jo pilnīgāka bija iznīcināšana, jo grūtāka zudušo paklausības jēdzienu atjaunošana.

Līdzīgs šis process ir arī visās citās revolūcijās. Par eģiptiešu revolūciju lasām: „Neviens valsts cieņas nesējs vairs nav savā vietā. Iedzīvotāji ir kā sabaidīts ganāmpulks bez gana. Valstsvīrus slepkavo, tiesneši aizbēguši

vai izraidīti. Čūska (faraona varas zimbols) izdzīta no viņas būra. Eģiptes noslēpumi kļuvuši zināmi. Augstākās tiesas likumi izsvaidīti pūli un ubagi tos iznīcinājuši“.

Eģiptē visu autoritatu vara izrieta no viena avota, no faraona varas: pirmās spožums bija tikai pēdējās atspīdums. Tādēļ viegli saprast, ka faraona varas iznīkšana beidzās ar visu citu autoritatu iznīkšanu. „Agrākie vergi kļuvuši kungi. Augstmaņu bērni izsviesti uz ielas vai satriekti pret mūriem. Tēvs noslepkavo dēlu; dēls brāli. Brāļi sacelās viens pret otru. Priesteri zaudējuši autoritāti. Eģiptei nav neviena balsta vairs, Eģiptes vairs nav. Viss ir zaudēts!“ izmisumā izsaucas Ipuvers.

Viņš attēlo arī, kāds sastingums sākās: „Laudis virs zemes ir kā pusbeigtas zivis. Zemi pārņēmis gurdenums, tā ir kā nopļauts linu lauks.“ Mēs nezīnam, vai šis anarķijas stāvoklis ilgi vilkās, bet zinām, ka turpmāk arī te sākās apvaldošo spēku mošanās un paklausības jēdzienu atjaunošana.

Lielajās grieķu un romiešu revolūcijās redzam to pašu. Sevišķi Romā republikas beigās vairākas reizes atkārtojas šis mainīgais process, t. i. paklausības jēdzienu iznīcināšana un atjaunošana. Nemsim, piemēram, revolūciju Korkirā, kā to attēlojis Tukidids. Te skaidri redzam, cik dziļi un dažādi ierobežojumu iznīcināšana iespaidojusi paklausības jēdzienus. „Nāve trakvoja nežēlīgi un nikni, patvarībai nebija robežu: dēlus nonāvēja viņu tēvi... Pat asinis kļuva vājāka saistība, kā partijā. Sabiedrība nodalījās lēģeros, viens otram neuzticējās. Nebija ne solījuma, pie kuŗa turējās, ne zvērasta, kuŗu cienīja. Sajukumā cilvēka daba, kuŗa vienmēr gatava sacelties pret likumu, ļāvās kaislībām, neievērojot ne likumus, ne taisnību...“ Ar vārdu sakot, redzam, ka autoritate pilnīgi zūd, paklausības sajūtas vairs nav. Tā ir anarķija, atgriešanās pie zvēriskiem instinktiem un... pēc tam sākas izdzisušo paklausības sajūtu atkalatgūšana ar nežēlīgiem spaidiem*). Tas pats citās grieķu revolūcijās**).

Grakhu laikā sākās paklausības jēdzienu iznīcināšana

*)Thucydides — op. cit., III.

**)Sikāk Beloča, Nieses, Busolda, Pöhlmaņa u. c. darbos.

pret senata un citu Romas likumīgo iestāžu autoritāti. „Proletarieši prasīja, lai konsuls cienītu tautas autoritāti attiecībā pret katru klaidoni.“ Paklausības jēdzieni tautā kļuva vājāki; tāpat autoritātes jēdzieni.

Grakhu rīcība sevišķi sekmēja ierobežojumu iziršanu: nepaklausība un demagoģija pieauga, sākās varmācības un asinsizliešana, kuŗa beidzās ar asiņainiem varas pretsoļiem. „Grakhu aprija revolūcijas demons, kuŗu viņš pats bija palaidis vaļā.“ „Valdīšanas sistēma sāka atriebties; terora akti kļuva biežāki; pret varmācību un nežēlību visi sajūta cienību, tās kļuva likums.“ Redzam milzīgus vergu dumpjus. Laupīšanas kļuva normaļa parādība un demagoģija — politikas būtība. Reliģijas autoritāte zuda, tāpat vīra un pater fāmīlijas (ģimenes tēva) autoritāte. Varro raksta: „Agrāk tēvs piedēva dēlam; tagad piedošanas tiesības pārgājušas uz dēlu. Neviens vairs nepadodas likumam.“ Tāds īsos vārdos, ir stāvoklis. Ierobežojumu ievēšana arī te bija sevišķi nežēlīga. Romiešu revolūcijā apakšnieki liedzās paklausīt priekšniekiem; bērni — vecākiem, vērgi — kungiem, sabiedrotie — romiešiem, sievas — vīriem, nabagie — bagātiem, vienkāršie mirstīgie — augstdzimušiem. Viņi slepkavoja, laupīja, sacēlās. Strīdīgus jautājumus izšķīra nevis likums, bet vara; ieroči arvien vairāk kļuva par šķīrējtiesnešiem. Šim paklausības jēdzienu iznīkšanas laikam sekoja „ierobežojumu“ laiks, tik nežēlīgs, ka „visu zemi turēja bailēs un nedzirdēja nevienu brīvu vārdu.“ Mēs zinām, abi šie procesi, kopš Grakhu laikiem līdz Augustam, dažādi atkārtājušies.

Krievijas revolūcijā, septiņpadsmitā gadsimtenī, notika „patvarību ārkārtīga attīstīšanās,“ šķiet, visur bija garīgs nemiers, krāpšana. Katrs gribēja tikt augstākā stāvoklī. Vērgi gribēja būt kungi; vienkāršie ļaudis — dižciltīgi, dižciltīgie — kņazi. Cara, baznīcas, aristokrātijas autoritāte, viss, kas bija turēts svēts, zuda. Tādēļ nāca nežēlīga asinsizliešana, kā allaž spaidu laikmetos.

Viduslaiku revolūcijās, sākot ar zemnieku nemieriem līdz pilsētu nemieriem, redzam to pašu.

Kāds čeķu revolūcijas aculiecinieks raksta: „Iedzīvotāji liedzās paklausīt, tāpat kā Lucifers: ne pāvestam, ne ķēniņam.“ Vēlāk žīzka nežēlīgi spieda viņus padoties.

Pēc viņa nāves atkal ne vēsts no autoritātes. Pagāja vairāki gadi... čeķu spēki bija izsīkuši, un pēc Lipana kaujas paklausības jēdzienus atkal atjaunoja ar ieroču varu*).

Līdzīgs stāvoklis bija angļu revolūcijā septiņpadsmitā gadsimtenī. Bet padotības iznīcināšana neizplatījās tik plaši un nebija tik nopietna pret nevalstiskām autoritātēm, jo angļu tauta bija pieradusi pie pašvaldības un tāpēc tai bija daudzi neatkarīgi autoritātes centri. Bet padotība valsts autoritātei sabruka dziļāk, nekā revolūcijas un sacelšanās iedvēsmotāji gribēja. (Tā allaž notiek).

Arī te redzam, ka vispirms iznīkst paklausības jēdzieni pret valsts un baznīcas autoritāti. (Straffords un citi aristokrātijas pārstāvji). Tad — pret karāli, parlamentu, kad tas mēģināja lietot spaidus, pret armiju un Kromvelu. Process attīstas un sasniedz savas loģiskās beigas: aprij pašas revolūcijas autoritātes un sākas „atjaunošana“ (restaurācija).

Pakāpeniski „modās visas kaislības, cerības un vēlēšanās. Dziļš garīgs nemiers pārņēma tautu un armiju. Visur prasīja līdz šim nepazītas reformas. No visām pusēm nāca to aizstāvji. Ne likums, ne noteikumi tos baidīja.“ „Apvērsums,“ „apvērsums“, — tā zīmīgi raksturo šo periodu pats lords-protectors.

Kromvela diktaturas laikā sāk atkal mosties izdzisušie paklausības ieradumi. Savas varas vienātībā viņš izlietoja visus līdzekļus un ar armijas spēku spieda tautu paklausīt; armijas viena daļa apspieda otras daļas sacelšanos; vadoniem piespriežot nāvessodu, naudas sodus, konfiscēja viņu īpašumus u. tml. Viņš stiprināja paklausības ieradumus, satrieca pretošanos, piespieda sabiedrību padoties un sagatavoja ceļu Stjuartu autoritātes atjaunošanai (Madlēns).

Fraņču revolūcijā 1789. gadā vispirms zūd paklausības jēdzieni pret karaļa autoritātes pārstāvjiem (sākās laupīšanas u. t. t.). Ierobežojumi zaudēja iespaidu. Valdniekos mazinājās autoritātes jēdzieni. Ludviķis XVI., „nezināja, ko grib“, „nezināja, ko darīt“. Aristokrātiju bija sagīftējusi brīvdomība, to, pēc Malē di Pena vārdiem, bija

*) Denis — Huss et la guerre des Hussites, 1878. 286, 346, 478.

—vājinājuši pasaulīgais prāts, baudkāre un mīkstčaulība“ (Madlēns).

Kopš nacionalsapulces sasaukšanas padotības iznīcināšana ātri gāja tālāk; tāpat bija ar „autoritates ieradumiem“. Valdības pārstāvji nespēja tikt galā ar kareivjiem, kā 6. maijā Dižepomā, tā Sv. Ludviķa baznīcā 24. un 28. jūnijā un 12. jūlijā Viņu neizdevušies mēģinājumi lietot spaidus tikai vēl vairāk sakarsēja nepaklausības dziņas. Pēc Bastilijas ieņemšanas Ludviķa pusē nebija „ne likuma, ne varas“; provincē sāka atzīt, ka arī viņi var darīt to pašu, ko Parīzē, ka valsts ierēdņiem nevajaga paklausīt; ka pilis, — šīs 40.000 mazās Bastilijas, — jāieņem. „Katrs zin pavēlēt, bet neviens paklausīt... Katrs iecirknis iedomājās par suvereno varu“.

Paklausības ieradumi pret karali, ar viņa parasto izteicienu „apdomīgi, apdomīgi“, pret lielgruntniekiem, aristokrātiem un garīdzniekiem ātri izdzisa. Nacionālā sapulce pirmā periodā veicināja ierobežojumu izīršanu un bija tautā ļoti iemīļota; bet visai drīz, — kad tā mēģināja savaldīt elementaros spēkus, (tāpat, kā citi spaidu organi, piem., 1789. g. komunās), — tā zaudēja autoritāti un nemiera viņi viņu ātri aizskaloja prom.“ Jau 1789. gada oktobrī — „revolūcija 1789. gada aktivākos vīrus nosvieda pie malas, lai vēlāk tos pavisam aprītu“*).

Jakobinieši stājās viņu vietā; tie dara visu, lai masu patvarības stiprinātu; viņi neierobežo nekā, atļauj slepkavot, laupīt, kaut. Tāpat, kā lielinieki, viņi veikli virza pūļa kaislības pret saviem ienaidniekiem un pret bagātniekiem. Tāpat, kā lielinieki, viņi ar pūli noslēdz „asins izliešanas vienību“. Tomēr ar viņiem iesākās paklausības jēdzienu atjaunošanās. Sākumā viņi piespiež aristokrātiju padoties, tad citus ienaidniekus, un, beidzot, pašu tautu. Viņu metodes parastie revolucionārie līdzekļi: terors, diktatura, revolucionārie tribunāli, nonāvēšana, sodi, atsavināšana un ķīlā ņemšana.

*J)Ne velti Mirabo mirdams teica: „Ar nepatiku es piedomāju, ka esmu līdzī bijis šausmīgā iznīcināšanas darbā.“ Barnavs, Vernjo, Brisso, Dantons un Demulēns bija iemīļoti tikai, kamēr atbalstīja patvaļības. Madelin — 296.

Sākās sastingums. „1793.—1794. g. (līdz Termidoram) ir briesmīgas klusēšanas laiks. „Var dzirdēt kukaiņus lidojam“. Pēc Termidora redzam mazu atmošanos, un padotības ieradumu galīgu izzušanu.

Pēc preriala, vendemjēra, fruktidora sākās jauns ie-robežojumu laiks. „Deputatus notiesā, aristokrātiem at-ņem tiesības, presi apspiež, garīdzniekus sūta trimdā, emi-grantus nonāvē, valda smags terors“.

Sacelšanās mēģinājumi gan atkārtojās, bet tos ātri apspieda. Napoleons, beidzot, uzdevumu izveda galā un iznīcinātos paklausības jēdzienus atjaunoja normalā stāvoklī. Līdz ar citus padotības ieradumus; padotību ne-vien valsts, bet arī baznīcas, ģimenes, jaunās pilsonības, jaunās aristokratijas u. t. t. autoritatēm.

1848. gada Vācijas revolūcijas vēsturē redzam līdzīgu procesu. Pirmās prasības bija ļoti mērenas. Paklausības sajūtas pret karali vēl nebija izdzisušas; vēlāk prasības sniedzās daudz tālāk, kā 18. martā. Prasīja atcelt nodokļus, klosterus, privilēģijas, iznīcināt nabadzību. Tomēr šis process tālāk neattīstījās. Valdība bija pietiekoši stipra un nemierus savaldīja. 12. novembrī nodibinājās militār-diktatura un „revolūcijas spēks bija lausts. Zemnieki bija apmierināti, strādnieki palika arvien vienaldzīgāki.“ (Bloss).

Francijas revolūcijā 1848. gadā troni gāž, pagaidu valdība zaudēja tautas simpatijas. Trikolaru republiku apdraud sarkanā republika. Paklausības ieradumi pret pagaidu valdību un satversmes sapulci sāk zust (17. marta, 16. aprīļa, 15. maija notikumi.). Sākās anarķija, t. i. auto-ritates pilnīga izzušana.

„Armija bija anarķijas stāvoklī“. „Kareivji nosvieda amuniciju un gāja mājās.“ „Pilsētas bija pilnas nemieru.“ Strādnieki pameta darbu. Nevienš negribēja paklausīt. Tā gāja līdz 22.—24. jūnija nemieriem. Kad tie bija apspiesti, Kavenjaka laikā sākās paklausības jēdzienu enerģiska atjaunošana, pie tam ar stingriem spaidiem un so-diem. Napoleons III. šo audzināšanas procesu pabeidza ķeizarvalsts pirmos gados.

Tas pats 1871. gadā: sākumā trūka policijas. „Visa

uzticība iestādēm bija zudusi. „Nacionalās aizsardzības“ valdība iecēla tiesas tiesāt nemierniekus; bet visus noziedzniekus palaida vaļā, jo tiesneši neticēja likumībai (autoritātes sajūtu izzušana). Paklausības ieradumi pret „nacionalās aizsardzības valdību“ ātri zuda. Šinī autoritātes vispārējā iziršanas laikā varu sagrābj komuna. Bet arī tai klausīja maz. „Jaunākie apakšnieki liedzās izpildīt pavēles, jo grib paši tās izdot“. Armijā bija pilnīgs disciplīnas trūkums un patvaļība.

Komuna iesāk spaidus, slepkavību un brīvības laupīšanu. To noveda līdz galam Versaļas valdība ar parastajām terora un apspiešanas metodēm.

Mēs minējām daudzu revolūciju faktus un redzējām, ka dažās pazīmēs tie visi atkārtojās. Izvirzās divas stadijas, un visās revolūcijās tās nenovēršamas: paklausības jēdzienu iznīcināšana un atjaunošana. Metodes vienmēr vienādas: „Asinsizliešana un dzelzs.“ Šinī ziņā mazāk no svāra, vai atsevišķos gadījumos spaidus lieto kāds Kavenjaks vai Robespjērs, Leniņš vai „balto generalis.“ Kā viens, tā otrs dara vienu un to pašu darbu, jo viņus spiež nepieciešamība. Tikai viņu darbības pakāpe var būt dažāda. No tehniskā viedokļa, baltie vadoņi spējīgāki un spaidus beidz ar mazāku asinsizliešanu, nežēlību un iznīcināšanu. Slēdziens skaidrs: Kas nevēlās tādu spaidu, tam jābūt ļoti uzmanīgam, kad viņš mēģina mazināt autoritāti. Pirms to dara, nopietni jāpārliet: cik tālu ies iznīcināšanas process? Vai tas nevedīs pie anarķijas un pēc tam pie briesmīgiem spaidiem?

IX. Reliģisko, moralisko, estetisko un citu iemantotu iztūrešanās formu izviršana.

Šādu iztūrešanās formu lielākā daļa ir augstākas pakāpes ieradumi. Daži attīstījušies no patvaļīgiem instinktiem, daži no zemākas pakāpes ieradumiem, kuŗi, savukārt, ir saistīti ar pirmajiem. Iedzimtās dziņas katrā individuā

pārklāj ierobežojošo ieradumu slānis. Piemēram, seksuālos instinktus pārklāj vesela rinda ieradumu, kuri nosaka šo instinktu izpaudumu formas. Ieradumu apmēri atkarīgi no reliģiskām, moraliskām, likuma un estētiskām normām, kas nosaka dzimumsakarus, laulības un ģimenes dzīvi. To pašu var teikt par citiem pirmatnējiem instinktiem un ieradumiem.

Visus reliģiskos, moraliskos un likuma ieradumus var uzskatīt par pirmatnējo nesaistīto instinktu izveidošanos, paplašināšanos.

Viņus var uzskatīt arī par tērpu, kurā pirmatnējie instinkti gērbtī. Bet gērbs, zināmā mērā, var noteikt valkātāja kustības; mašīna nosaka tvaika iespaidu; tāpat apvaldītiem ieradumiem, ja tie radušies, lielākā vai mazākā mērā, vajaga iespaidot patvaļīgās dziņas, tās regulējot un vadot. Tādēļ ieradumi ir instinktu regulatori un normējoši spēki.

Tas piepildās divējādi. Zināmos gadījumos šie spēki pamudina cilvēku uz kādu darbību: „Palīdzi kaimiņam“, „mīli Dievu“, „lūdzi“, „apgādā savus vecākus“, „esi pieklājīgs“, „paklausī amatpersonām“ u. t. t. Citos gadījumos līdzīgi apstākļi darbojas kā šķērslis un aizkavē zināmu rīcību: „tev nebūs nokaut“, „tev nebūs laulību pārkāpt“, „tev nebūs zagt“, „tev nebūs melot“, „tev nebūs būt rupjam“. Šo spēku galvenais uzdevums ir cilvēku attiecībās panākt tādu harmoniju, lai ikviens cilvēks vai ikviena cilvēku grupa varētu vislabāk pastāvēt un konkrētos apstākļos sasniegt visaugstāko attīstību.

No šīs vispārējās apceres top skaidrs, kādā nozīmē cilvēku attiecības revolūcijas laikā pārvēršas: ieradumiem, kuri agrāk ierobežoja patvaļīgos instinktus, vispirmiem draud iznīcība, bet patvaļīgie instinkti cīņās un revolūcijas nemieros tiek ārkārtīgi sakairināti*).

Tas nozīmē, ka revolūcija pirmā stadijā nenovēršami rada tikumu samaitātību, demoralizāciju. Revolūcijas otrā stadijā, ja tauta izglābusies no galīgas iznīcības, atdzimst reliģija, morale, likumība un citi pirms tam nonievātie ieradumi, kuriem lemts vadīt un labot cilvēka izturēšanos.

* Ellwood — op. cit., VIII.

To varējām konstatēt, iztirzājot dažādās ieradumu grupas, seksualās, frazeoloģijas, ipašuma, darba u. t. t. attiecībās. Papildus īsumā raksturosim šo notikumu bezgala plašos apmērus.

Revolūcijas pirmā stadija.

Vispirms izzūd visi reliģiskie, moraliskie un likumu ieradumi, kuŗi aizkavē slepkavošanu un uzbrukšanu personas neaizskaramībai.

Juridiski sakot, redzam kriminalnoziegumu ārkārtīgu pieaugumu; likumu „tev nebūs nokaut“ vairs neievēro. Revolūcijas ceļš aptašķīts asinīm, ūķiem klāts, cilvēka dzīvībai nav vērtības. Visu to dara revolucionārās ideoloģijas, ad majorem gloriam „progresā“, „cilvēcības“, „brīvības“, „vienlīdzības“, „brīvības“, „komunisma“, „internacionāles“ vārdā. Ar tādiem vārdiem grib slēpt revolūcijas „vienlīdzības“, „brīvības“, „komunisma“, „internosoda kā nelietderīgu, bet masu slepkavošanu aizstāv. Uzbrukumi dzīvībai viņiem liekas noziegums, ja tos netērpj skanīgos vārdos; bet jūsmīgām frazēm sveikts noziegums kļūst par varoņdarbu. Tādi ļaudis revolūcijas hekatombas iedomājas cēlas un slavējamas. Mēs šo mierinājumu negribam laupīt, mūsu uzdevums nav morāli sprediķot. Tikai konstatēsim, ka slepkavība paliek slepkavība *). No šī realistiskā viedokļa, — kuŗš, brīvs no liekulības, ir arī īsti moralisks, — revolucionārie laikmeti rāda sevišķi daudz slepkavību un nežēlības, kuŗa izpaužas fiziskā un garīgā mocīšanās. Tas ir pierādīts fakts, kuŗa apstiprināšanai vairs nav vajadzīgi nekādi skaitļi, ne piemēri **).

No 1917. līdz 1920. g. divus miljonus krievu nonāvēja pašu ciltisbrāļi. Līdz tam Krievijas vēsturei tāda

*)Tādi paši „jūsmotāji“ ir arī tie noziedzīgie statistiķi, kuŗi revolūcijas laikā izdarīto slepkavību statistikā skaita tikai atsevišķos gadījumus, kas nejauši oficiāli reģistrēti. Viņi noklusē tūkstošus un desmitiem tūkstošus, kuŗi nokauti — ar vai bez sarkano vai balto iestāžu pavēles, — uz barikādēm, laukumos, kā kuŗa gūstekņi un cietumnieki. Dīvauna statistika.

**)Skati skaitļus turpmākā nodaļā par revolūcijas iespaidu uz iedzīvotāju bioloģisko sastāvu.

slepkavība bija nezināma. Tas pats sakāms par citiem revolucionariem laikmetiem. Revolucijā nonāvēto skaits katrā zemē ārkārtīgi strauji sakāpina slepkavību līksni, kuŗa stipri pārsniedz revolucionāro gadu augstāko noziedzību skaitu. Arī nežēlības, rupjības un sadisko dziņu ziņā, kas izpaužas pie šīm slepkavībām, revolucionārie gadi ieņem pirmo vietu.

Nonāvēšanas veidos redzama ārkārtīga nežēlība. Līdzī asinskārībai cilvēki grib apmierināt arī brutalās iegribas, redzēt cita mokas. Nonāvēto ķermeņus sarauj gabalos, viņu galvas nes pa pilsētu un nosviež pie piederīgo kājām (kā pie Montrosa linčošanas un Deloneja un Fulona noslepkavošanas).

Krievijas kriminalistikas analoģos ilgi nebija atzīmēti tādi slepkavības veidi, kā upuru sakroplošana un saraušana gabalos, dzīvu aprakšana, galvas nociršana, locekļu nogriešana, acu izduršana u. t. t. Bet Krievijas revolucijā to darija kā „baltie“, tā sevišķi „sarkanie“*). Seno laiku barbariskā sadiskā nežēlība atdzima atkal, bet izsmalcinātākos mocīšanas veidos. Par šādām nežēlībām būtu jāstāsta garš stāsts, lai saprastu tie, kas tās nav varējuši pašī dienām no vietas vērot**).

Slepkavoja bez iemesla. Pirms revolucijas nekādi nebija iespējams notiesāt cilvēku uz nāvi tādēļ, ka viņš izteicies pret caru, nav noliedzis savu reliģisko pārliecību vai izlaidis kādu uzsaukumu, aizrādījis uz kādas iestādes nelikumību, runājis pretīm ierēdnim, nodokļus nav maksājis; vispāri, tikai tādēļ, ka dažam labam viņš nav paticis. Dažreiz, — arī ne vienmēr, — ar nāvi so-

*) Daudzi fakti minēti M. Gorkija brošūrā „*O русск. крестьянство*“; П. Мельгунов — *Красный террор*, 1922.

**) Lūk, ilustrācija: Krievu rakstnieks Šmeļevs raksta: „Es aprēķināju cilvēku galvas daudzumu, ko varēja dot tie vien, kuŗus trīs mēnešu laikā Krimā bez nopratināšanas noslepkavoja, tas pildītu 300 vilcienus jeb 8000 vagonus. 120.000 galvas! Es aprēķināju izlieto asiņu daudzumu, kuŗa pietiktu vienai olbaltuma fabrikai — eksportam uz Eiropu, kad sāks tirdznieciskus sakarus ar komunistiem. Kas par vērtīgu iemaksu socialisma vēsturē! Cik dīvaini, ka komunisti ar visu lielo runāšanu par vispārējo labklājību, nekā nav darijuši, nekad nevienu cilvēku asaru nav noslaucījuši, lai gan viņu mute par cilvēcību un laimi vien runā.

dija galvenos vainīgos ķeizariskās dzimtas locekļu vai augstu valsts ierēdņu noslepkavošanā vai noslepkavošanas mēģinājumā. Visus citus noziegumus sodīja ar cietumu vai, ļaunākā gadījumā, pārmācības namu, mazākas noziedzības pat ne tik stingri.

Revolūcijas pēdējos gados šāda nonāvēšana bez pamata kļuvis ikdienišķa parādība. Bērni un pieaugušie nošauti desmitiem tūkstošiem.

Nonāvēšanu caurmēra skaits gadā bija:

1881.—1885. g.	— 15,4 proc.
1886.—1890. „	— 18,0 „
1891.—1895. „	— 9,6 „
1896.—1900. „	— 15,6 „
1901.—1905. „	— 18,6 „

Sakarā ar 1905.—06. g. revolūciju nonāvēšanu skaits ievērojami auga, bet ātri krita, tiklīdz atjaunoja kārtību.

Nonāvēšanu skaits:

1906. gadā — 547	1910. gadā — 129
1907. „ — 1139	1911. „ — 73
1908. „ — 1340	1912. „ — 126*)
1909. „ — 717	

1917.—1921. g. nonāvēja vienu miljonu cilvēku gadā, neieskaitot tos, kuri krita pilsoņu karā. Sarkanā terora upuru skaitu bija iespējams tikai apmēram aprēķināt**). Profesors Sarolea min sekošus skaitļus: nonāvēti 28 biskapi, 1219 garīdznieki, 6000 profesori un skolotāji, 9000 ārsti, 54.000 virsnieki, 260.000 kareivji, 70.000 policijas

Kas par nedzēšamām asinsslāpēm! Istenībā, kas par pārsteidzošu „atjaunošanu“! Un citas tautas gaida, ziņkārīgi vēro, kā beigsies brīnišķīgie notikumi; viņas ļoti ieinteresētas, lai neredzētā eksperimenta izvešanu netraucē: 150 miljoniem ļaužu iepotē socialisma ģifti. 2 miljoni cilvēiskas „vardes“ ļautas vivisekcijai... vai tas nav interesants eksperiments? Un vērotāji gaida ārzemēs rezultātus, šad tad pamēģina noslēgt mazus tirdznieciskus darinājumus, — kā „cilvēcības“ vārdā pienākās“. Шмелев—Солнце мертвых.

*) М. Терпет — Смертная казнь, 57.

**) Pēc Kronštates nemieru apspiešanas 1921. g. nošāva 5000 matrožus. Kad komunisti ieņēma Krimu, trīs mēnešu laikā tie nonāvēja ne mazāk kā 50.000 (pēc citām ziņām 120.000) ļaužu, unguru komisara Bela Kuna vadībā.

ierēdņi, 12.950 muižnieki, 355.000 „inteligenti“, 193.290 strādnieki, 815.000 zemnieki. (The Scotsman. 1923. g. novembrī, Nr. 7. Kōmpjans, Ruļ, 3. augustā 1923. g.) par caurmēra skaitu gadā pieņem 1.500.000. Man šie skaitļi liekas pārāk lieli. No 1917. g. līdz 1922. g. to cilvēku skaits, kurus bez tiesas noslepkavoja čeka, tomēr bija ne mazāks par 600.000.

Šiem skaitļiem nav vajadzīgi nekādi paskaidrojumi.

Tās bija neredzētas šausmas, kad simtiem nevainīgiem cilvēkiem vajadzēja atdot dzīvības par vienu vainīgu, ar kuru viņiem nebija nekā kopēja. Pēc uzbrukuma Ļeņinam cietumos nošāva vismaz 3000 cilvēkus visā Krievijā. „Kolektīvsodi“ un „ķīlā ņemšana“ bija šīs sistēmas viena daļa. „Mēs iznīcinām nevis individus, bet pilsonību kā šķiru. Izmeklēšanā nemeklējam noziedzīgas rīcības pierādījumus, neklausāties apsūdzēto izteicienos. Viņu liktenis izšķirts ar piederību pie zināmas šķiras, ar viņu audzināšanu. Tā ir sarkanā terora būtība“. Šie vārdi, kurus teicis Lācis, viens no sarkanā terora vadītājiem, skaidri raksturo „revolucionāro justiciju“*).

Nebūtu gala, ja gribētu pieminēt kaut svarīgākos upurus, ko prasījusi revolūcijas brāzma, kas vēl tagad plosās plašajos Krievijas klajumos. Sešu gadu laikā revolūcija sevīn uzcēlusi pieminekli no 2½ miljoniem cilvēku dzīvībām, kurus noslepkavoja; tur nav ieskaitīti bada, sērgu u. c. upuri. Vai šis piemineklis nav pārāk milzīgs? Vai „lielās revolūcijas“ uzvaras ratu sabraukto upuru skaits nav par lielu? Lai revolūcijas „trubaduri“ atbild uz šiem jautājumiem**).

Tas atkārtojas katrā revolūcijā. Tikai skaitļi ir lielāki vai mazāki. „La sainte guillotine“, Francijas upes un cietumi redzējuši tūkstošu cilvēku nāvi, kurus slepkavoja bez kāda iemesla. Septembra nāvesodi, 3000 nāvesodi Parīzē un 17.000 — provincēs divu gadu laikā, 2000

*)Skati lielinieku oficielo laikrakstu „Красный террор“ 1918 g. 1. nov.

**)Sekošs piemērs papildinājumam: Piecu gadu laikā, no 1901. līdz 1905. g., uz nāvi notiesāja 95 personas. 1923. gada maijā vien, kad sarkanā terora istā valdība gāja jau uz beigām, uz nāvi notiesāja 2370 personas.

Lionā, 382 Tulonā, 120 Marseļā, 332 Oranzā, 1800 upurī, kuŗus Karjē lika nošaut akmeņu laustuvēs, 300.000 liķu Vendē, desmiti tūkstoši savu tautasbrāļu noslepkavoti visā Francijā, nežēlības, kuŗas pastrādāja žuanisti, rojalisti un žēisti, — visi šie fakti ir tikpat pazīstami, kā sadiskā mežonība, cilvēkus slepkavojot*).

Visas revolūcijas vienādas: „Sit, lai tevi nenosistu“.

To Barrass sauc par revolucionāro laikmetu sevišķo pazīmi.

Neskaitāmas slepkavības un masu apkaušanas, — tāds revolucionāro notikumu rezultāts arī Grieķijā un Romā; Eģiptē, Ķinā, Persijā un Turcijā; viduslaikos un vēlāk, līdz pat krievu un vācu revolūcijām 1917.—1924. g.

„Nāve trakoja bez rimšanas; varmācībām nebija robežu; tēvi nonāvēja dēlus; dievlūdžējus apkāva pie altāra; citus iemūrēja Dionisa templī, kur viņi mira. Daži pakārās pie kokiem***). Brālis nonāvē brāli. Kā tas iespējams, kā cilvēks var nonāvēt savu brāli? „Brālis saņem pret brāli, vecāki un bērni cīnās savā starpā kā niknākie ienaidnieki“.. „Visur kauj cilvēkus. Nāvei bagāta raža. Krokodīli pārēdināti“. Tukidīda apraksti par Korkīras revolūciju un Ipuvera — par Eģiptes revolūciju sniedz patiesu revolūciju ainu. Husītu nemieru laikā sarīkoja īstas cilvēku medības. Tūkstošus apraka ogļraktuvēs. Zigismunda un Žižkas karotāji, kuŗus dēvēja par „nāves eņģeļiem“, plosījās kā vētra un iznīcināja visus, kas viņiem piebēdrojās***). Tenam ir pilnīga taisnība, kad viņš revolūciju salīdzina ar krokodīli, kas vispirms aprij bagātos un lielos, tad mazos un nabagos, un, beidzot, pats savus vadoņus, — pašus lielslepkavas†).

No šiem faktiem skaidri izriet, ka ierobežojošie morāliskie, likumības un reliģiskie ieradumi revolucionāros laikos cilvēku apziņā zūd un tas attiecas nevien uz revolūciju vadoņiem, bet uz visiem. „Revolūcijas grībēja atzīt

*) Martimer-Terneaux — Histoire de la Ferreur. 1820; G Le Bou — La révolion française et la psychologie des révolutions. Paris 1912. 62. 208.

**) Thucydides — III.

***) Denis — op. cit. 235, 247, 259, 268.

†) Taine — Les Origines, de la France contemp. III.

tikai divas šķiras: bendes un viņu upurus", pareizi saka revolūcijas teorijas anonīmais sacerētājs*). Revolūcija nevien rada noziegumus, bet ir pati asiņainā un rupjā nozieguma būtība.

Pēc visa sacītā būtu lieki pieminēt kriminalstatistiku, kurā ievestas tikai nejaušās slepkavības. Vai statistika rāda slepkavību skaita pieaugumu vai kritumu, tas nekā nevar grozīt.

Zināmos laikmetos, kā pilsoņu karā Savienotās Valstīs un Francijā 1830., 1848. un 1870. gados, samazinās reģistrēto noziegumu skaits; bet šī šķietamā samazināšanās izskaidrojama vienīgi ar to, ka slepkavības instinkti rada bagātīgu apmierinājumu pilnīgi likumīgi organizētās slepkavībās, kā ļoti pareizi pierāda A. Korns**). Būtu liela mulķība, ja pilsoņu kara vai revolūcijas laikos kāds „nelikumīgi“ slepkavotu. Daudz vienkāršāk to darīt „likumīgi“: tik i vajaga kļūt par komisaru, čekas vīru vai sarkangvardistu un varēja „likumīgi“ un „klausot pavēli“ pretinieku noslepkavot un aplaupīt. Tā parasti notika, sevišķi Krievijas revolūcijā.

Lielākā daļa noziedznieku iestājās čekā un varēja „darboties“ likuma aizsardzībā. Uzskats, ka individuēlas nozieguma dziņas var rast apmierinājumu likumīgi atļautos noziegumos, notikumu gaitā pierādījies par pareizu: jo kad revolūcijas beigās „legalās“ slepkavības kļuva neiespējamās, slepkavības instinktu pieaugums tūlīt parādījās „noziedzīgo“ slepkavību skaita pieaugšanā. Tā bija Francijā 1849.—52. g. un vēlāk, 1871.—73. gados, tā bija arī Savienotās Valstīs.

Minētie piemēri, kā mēs jau pierādījām, nekādā ziņā nav pretruņā ar mūsu spriedumiem. Bet šie piemēri vēsturē ir ļoti reti. Kriminalistika daudz biežāk revolūciju un sociālo križu laikos rāda slepkavību skaita stipru pieaugumu, kaut tur nav pierēķināti simti tūkstoši nonāvēto. Piemēram Maskavā 1918. gadā bij's 11 reizes vairāk slep-

*)Théorie des révolutions par l'auter de l'esprit de l'histoire, 1918. g. 1. nov.

**A Corne — Essai sur la criminalité. Journal des économistes, 1868. janvars.

kavību un 16 reizes vairāk slepkavības mēģinājumu, nekā 1914. gadā, neskaitot politiskās slepkavības *)).

Tāpat bijis, tikai mazākos apmēros, ungaru revolūcijā 1918.—20. g., pat vācu revolūcijas sākumā, kur tomēr izvēršanu ātri ierobežoja.

Visos revolucionaros laikmetos vērojam to pašu: Romā, Ēģiptē, Itālijā trīspadsmitā un četrpadsmitā gadsimtenī, Francijā, zemnieku nemieru laikā, un četrpadsmitā un piecpadsmitā gadsimteņu nemieros; ticības karos Vācijā piecpadsmitā un sešpadsmitā gadsimtenī, anarķijas laikā Krievijā septiņpadsmitā gadsimtenī, husitu karos, angļu un holandiešu revolūcijās. Itālijā deviņpadsmitā gadsimtenī, Francijā 1788.—1801. g., Indijā astoņpadsmitā gadsimtenī u. t. t.

Protams, dažs labs visu to aizstāv un saka, ka nonāvē jau tikai „aristokratu“, „bagātus cilvēkus“ un „buržujus. Tāds spriedums ir maldīgs. Divas trešdaļas no Fukjē un Samsona piekritējiem bija amatnieki, sīktirgotāji un kalpotāji**). Vai Vandejā negāja bojā zemnieki? No diviem miljoniem, kurus noslepkavoja krievu revolūcijā, buržuju un aristokrātu bija tikai nēcīgs skaits, bet lielais vairums bija zemnieki, garīgā un fiziskā darba strādnieki. Cik daudz „aristokrātu“ nonāvēja 1830., 1848. un 1871. gados? Protams, revolūcija pirmā stadijā aprij „lielos“, bet visai drīz tver arī „mazos“.

Slepkavības instinktus apvaldošo moralisko likumu un reliģisko ieradumu iziršanai seko jēdzienu iznīcināšana, — zūd reliģiskā un moraliskā apziņa par slepkavības grēcīgumu, netaisnīgumu un nepielaižamību.

Zūdot ļauna atziņai, izturēšanās normas un vērtības mērauklas kļūst kroplas: slepkavību cildina kā varoņdarbu. Lielinieku avīzes vārdi apliecina tādu garīgo satversmi: „Mēs gribam slepkavot ne simtiem, bet tūkstošiem. Lai

*) *Красная Газета* — *Очерк о криминалистикъ.*

***) Madelin — II. Tēna pētījumi pierāda, ka no 12,000 nonāvētiem bijuši 7545 strādnieki, amatnieki un vienkārši ļaudis. Lui Blans raksta, ka no 2755, kam giļotina galvas nocirta, tikai 650 bijuši no augstākām aprindām.

mūsu naidnieki noslikst pašu asinīs. Slepkavojat, cik vien varat“*). „Mēs buržuazijai dosim asinainu mācību. Par vienu musējo galvu jātriebjas ar tūkstošām buržuju galvām“.

Šo moraliskās apziņas pārvērtību cildina visas revolucionārās dziesmas: „Garmagnolle“, „Ça ira“, „Marseillaise“, tiklab franču, kā krievu „Internationale“ un daudzas citas. Tur skan tikai nebeidzams aicinājums slepkavot:

„Sitat priesterus, sitat tos suņus, tos bagātos.

Sitat asinssuni vistrakāko, sitat Krievijas caru;

Sitat un nīcināt visus tos blēžus,

Tad jauna dzīve sāksies mums.“

Tas viens no revolucionārās slepkavības morales piemēriem; katrs ienaidnieks kļūst le sang impur. Viņa asinis liet nav noziegums, bet augstas atzinības cieniņš darbs.

Rodas jauni ticības simboli, ticība „iznīcības eņģelīm“, „čekas svētajām slepkavībām“, „sainte guillotine (svētās gilotīnes) kultam“. Slepkavība sajūsmā, ne atbaida. Vēl daži piemēri:

„Kristus, iznīcīni šos ķecerus, šos morales grozītājus; necietī, ka šie vilki, šie trakie suņi tavus jērus aprij“. — Tā viena no husītu kara lūgšanām (Denis).

Pēc 1789. g. 10. augusta slaktiņa viens aculiecinieks, „godīgs amatnieks“, saka: „Dievs man šodien bijis zēlīgs: Viņš man palīdzēja trīs šveiciešus nonāvēt“. Pēc De Loneja ap viņu likiem un viņi kļūdzot nožēloja ka liku nav tūkstošiem“ (Madiēns — I, 109, 316).

Vārdi, kurus jakobīnietis Hošars rakstīja savam draugam pēc 209 upuru noslepkavošanas, ir raksturīgi: „Kā jūs būtu priecājušies, redzot 209 neliešu nāvi, kurus noslepkavoja nacionalās taisnības vārdā. Kas par cieņīgu atzinību „brīvībai!“ „Ça ira“. „Laujiet mums iet pie lielā altāra (gilotīnes)“, sauc Amars konventā, „un sviņēt sarkanās meses svētkus“. „Republikas būtība“, saka Sen-Žists, „ir visu iznīcināt, kas republikai naidīgs. Kuŗi

*) *Красная Газета*, 1918 g. 1., sept

paļaujas uz aristokratiju, tie ir vainīgi; kuņi nemīl drošsirdību, tie vainīgi; kuņi pretojas teroram, arī ir vainīgi“. Marats ikdienas sauca „slepkavot, slepkavot, slepkavot morales vārdā!“ Kutons konventā lielāku stingrību tā motivēja: „Katra vilcināšanās ir noziedzība, katra formalitāte — sabiedrības apdraudējums; viena ienaidnieka iznīcināšana nedrīkst vilkties ilgāk, kā viņa sagūstīšana. Nekādi liecinieki, ne aizstāvji nav vajadzīgi, tikai nāvesods, kas izņēmumus nepazīst“.

Pēc Termidora rojalisti darīja tāpat. Etrajēns griņ kļūt par „rojalistu Maratu“ un prasa 400.000 galvas.

Tāds ir moraliskās sirdsapziņas stāvoklis revolūciju laikos. Šiem riebekļiem cilvēku izskatā nav vairs nekādu apvaldošu tikumības jēdzienu.

To pašu redzam pie lieliniekiem. „Čekas“ atbaidošās slepkavības tie cildina kā nopelnu, centīgākos slepkavas apbalvo godzīmēm un bagātību. Dzeržinskis saukts par svēto *).

Tas citādi nevarēja būt, jo tautas moraliskie, likumu un reliģiskie ieradumi bija iznīcināti.

Revolucionāros laikos viss ir dārgs, tikai ne cilvēka dzīvība. Bez izmeklēšanas, bez liecībām un pierādījumiem, bez aizstāvības to iznīcina. Maizes nav, bet ir bezgala daudz cilvēku gaļas, ar kuņi „svētā revolūcija“ bafo „brīvo un laimīgo tautu“.

Moraliskie, likuma un reliģiskie ieradumi, kuņi aizkavē slepkavības, nav vienīgie, kas revolūcijas laikā zūd. Iznīkst pat stiprākie instinkti, kuņi spēja atturēt no kanibalisma. Kopš piecpadsmitā gadsimteņa Krievija daudzreiz piedzīvojusi badalaikus, bet tikai vienā vai divos sākās cilvēkēšana: 1601.—03. g. un 1921.—22. g., abi revolucionāri periodi. Jau kopš piecpadsmitā gadsimteņa

*Jšādas galēja cinisma morales pamatojumu sk. Trocka grāmatā „Terors un komunisms“; un viena no galveniem čekistiem, Lāča, grāmatā „Divi gadi iekšējā frontē“: sevišķi Trocka runā 1923. g. 18. jūnijā, kuņā viņš saka jauniem revolucionāriem: „Nekādi moraliski kavēkļi revolucionāru nedrīkst atturēt, viņam jāķērās pie neierobežotas un neizēligas varas, tādēļ ateisms, materialisms un amorālība ir viņa pasaules uzskata galvenais pamats“ („Pravda“, 1923. g. 24. jūnijā).

bads vien nekad vairs nav bijis pietiekošs spēks, lai nomāktu ieradumu apēst savas cilts piederīgo. Turpretīm, kad revolūcijas radītā izviršana un rupjība bada dziņas vēl pastiprina, apvaldošo ieradumu spēks zūd un cilvēki sāk viens otru aprīt.

„Tēvi un mātes apēda septiņpadsmitā gadsimteņa anarķijas laikā savus bērnus, bērni vecākus, nama tēvs un viņa ļaudis savus viesus; cilvēka gaļu pārdeva tirgos, ceļotāji baidījās apmesties viesnīcās“ — tā šo laikmetu tēlo aculiecinieks A. Paļicins (Karamzins, XII).

Tas pats notika 1921.—22. g., varbūt vēl lielākos apmēros. Cilvēkēšana ļoti izplatījās. Ne dažus, bet simtus un tūkstošus cilvēkus apēda. Cilvēka gaļu pārdeva, un bieži notika slepkavības kanibaliskos nolūkos*). Kopš piecpadsmitā gadsimteņa Krievija bieži cietusi badu, bet nebija cilvēkēšanas, vai arī tas notika ļoti reti. Tā tad kanibalisma vairošanās ir revolūcijas „atbrīvojošo“ iespaidu sekas. To apstiprina sadisma pieņemšanās revolūcijās. Piem., franču revolūcijā piespieda dzert nonāvēto asinis „uz nācijas veselībām“; sauca, kas grib apēst princeses Lambalē sirdi, lai „patieso patriotismu pašu zobiem pārbaudītu“; Leginji gribēja asinis dzert, u. t. t. (Kabanē, 31, 46, 47; Madlēns — II, 82).

Holandes revolūcijas laikā kāds ārsts pienagloja gūstekņa sirdi uz kuģa klāja un aicināja, kas grib sirdi iekost, un „daudzi mežonīgā priekā to darīja“. Platonam, acīmredzot, bija zināmi līdzīgi notikumi, jo viņš sacīja, ka revolūcijās pretinieki nevien piesavinās citu īpašumu, bet arī grib viens otru zobiem apēst... Par laimi tagadnē apvaldošie spēki ir stingrāki un izvirst tikai retajās revolūcijās, kurās sākās nikns bads, un izviršana skar tikai mazāko iedzīvotāju daļu.

Kaut reti tādi fakti, bet viņi pierāda sekošo: Ja revolūcija iznīcina pat antikanibaliskus ieradumus, kas visdzi-

*Sk. lielinieku avižu rakstus: „Krasnaja Gazeta“ 1921 g. 31. dec.; „Правда“, 1922. g. 5. janv., 10. febr., 26. martā, 22. maijā; „Известия“, 1922. g. 29. janv. u. c. Ļoti bieži tika publicēti kanibāļu fotografiski uzņēmumi, piemēram K. N. Georgijevska grāmatā „Par badu“, kas iznāca Charkovā, 1922. g.

lāk iesakņojušies, ko tad lai gaidam no reliģiska vai moraliska rakstura apvaldošiem jēdzieniem, kuŗi cilvēkus atura no citu veselības bojāšanas, no fiziskas varas lietošanas pret līdzcilvēku, no mocīšanas, laupīšanas u. c. noziegumiem? Tad var saprast, kādēļ tik mežonīgi kļūst cilvēki.

Ļaužu sišanu ar šauteņu rezgaļiem vai rungām, mīšas sodus revolucionarā sabiedrībā redzam ļoti bieži, tie kļūst par ieradumu, pat — par likumu. Fiziska vara kļūst labākā „audzināšanas metode“.

Ļaužu sišanu ar šauteņu rezgaļiem vai rungām, mīšas tūdaļ cilvēkam liek padoties, ir viens no piemēriem. Tāpat „šķiru rācijas“ ievēšana krievu revolūcijā, ar ko badanāve draudēja visiem „trešās kategorijas“ ļaudīm. Pēc Zinovjeva vārdiem, samazinātu maizes rāciju ($\frac{1}{8}$, ¹/₁₆ ¹/₃₂) mārciņas deva tikai, „lai neļautu aizmirst, kā garšo maize“; apzinīgi mocīja cietumos, koncentrācijas nometnēs u. c. To pašu var teikt par aukstuma, netīrības, nepietiekoša apģērba, mitruma, tumsas, ārkārtīgi grūta darba, svaiga gaisa trūkuma iespaidiem. Tie bija dažādie sodīšanas veidi. Pēc dažiem mēnešiem ieslodzītais vai nometinātais nomīra vai palika invalīds uz visu mūžu. Vēl jāpiemin īstas viduslaiku mocības: „čekas“ telpās ieslodzītos lēni nosmacēja; dūra adatas aiz pirkstu nagiem, svilināja ugunī, sita, draudēja nošaut, piespieda būt klāt pie citu nošaušanas, sievietes izvaroja u. t. t. *).

Tas pats jāsaka par noziedzībām pret personas brīvību. Reliģiskie, moraliskie šķēršļi, kuŗi atturēja no uzbrukumiem kaimiņa brīvībai, vēl vieglāk iznīkst; to visskaidrāk pierāda skaitļi par apcietinātiem un par brīvības laupīšanu revolūcijās. Cietumi pārpildīti, viņu telpas nepietiekošas. Klosters, pilis, skolas, baznīcas pārvērš par cietumiem; ierīko sevišķas koncentrācijas nometnes. Krievijā nebija daudz cilvēku, kuŗi nebūtu kaut vienreiz apcietināti. Tas pats arī citās revolūcijās. Visas

*) *Мельгунов—Красный террор, „Чека“*, socialistu-revolucionāru partijas izdevums; fotografiski uzņēmumi un ziņojumi, kuŗus publicēja „baltie“ pēc Charkovas, Kijevas u. c. pilsētu ieņemšanas; arī sarkano ziņojumi par balto informācijas nodaļu darbību pilsētas ieņemot.

habeas corpus personīgās brīvības un neaizskaramības garantijas aizmirstas. Apcietina nevien aiz visniecīgākām aizdomām, bet arī pavisam bez pamata. Iestādēm nav jāievēro nekādas formalitātes, lai pierādītu apcietinātā vainu; pēdējam atļauj pierādīt, ka viņš nav vainīgs, bet tas ļoti grūti.

Apcietina mājās, organizē veselās medības ielās, kinematografos, teatros, baznīcās un skolās, un apcietina simtiem un tūkstošiem „brīvo pilsoņu“. Iestāžu „normālais darbs“ ir masu apcietināšanas, jo — labāk tūkstošus nevainīgus turēt cietumos, nekā ļaut izbēgt vienam vienīgam vainīgam. Kopš revolūcijas pirmā mirkļa visa revolucionārā sabiedrība var justies arestēta, jo pēkšņi viņa nokļūst „ārkārtīga“, „kara“, „aplenkšanas stāvokļa“ likumu iespaida varā. „Revolucionarie tribunali“ stājas agrāko tiesu vietā; tiem nav saistoši nekādi likuma noteikumi un viņi rīkojas pilnīgi patvaļīgi, pēc „revolucionārās sirdsapziņas“, t. i. pavisam bez sirdsapziņas.

Revolūcija gan brīvību proklamē, bet patiesībā to iznīcina.

Tas pats sakāms par runas, domāšanas, ticības, preses, sapulču brīvībām. Ļaudis, kurus revolūcija barbarizējusi, bez apdoma iet pāri visiem šķēršļiem, tie zaudē visu cienību pret šīm tiesībām. Revolūcijas pirmā posmā tie ir revolucionāri, kas savus pretiniekus spiež klusēt; otrā — tie ir uzvarētāji. Un tad sabiedrību pazemo, deviņām desmitdaļām jācieš klusu. Katru kritiku, pat aizdomas par citādiem uzskatiem, bez žēlastības soda. „Neuzticība, noklausītas sarunas, nejauši pamanītas asaras, policija ģimenes vidū, spiegi un okšķerēšana...“ tāda ir revolūcijas aima *).

„Brīvība jāpiepilda ar varu un jānodibina brīvības despotisms, lai iznīktu karāļu despotisms,“ teica Marāts. Brīvība un brīvības despotisms ir nesamierināmi pretstatī; tādēļ revolūcijas nav devušas brīvību, bet nežēlīgu despotismu. Tāpat ir arī ar īpašuma tiesībām. Ieradumi, kuri sargāja īpašumu, ir nomākti. Par to jau runājām. Revolūciju laikā ārkārtīgi pieņemams ielaušanās zādzības, laupīšana, zādzības, krāpšana, viltoju-

*) Le Bon — Psychologie du socialisme.

mi u. c. noziegumi pret īpašumu (Vēbers, Levasjē, Denis).

Francijas zemnieku nemieru laikā (arī Anglijā, Čekijā un Vācijā) ļoti pieauga bandītisms. Laupītāju bandas postīja, laupīja, dedzināja miestus un pilsētas, ja tās neatpirkās ar kontribuciju.

Angļu revolūcijā septiņpadsmitā gadsimtā zuda cieņība pret tēsībām. Melkulība, varmācība un kāriņas pārņēma tautu. Uz lauku ceļiem pilsētu tuvumā klīda arvien vairāk zagļu un laupītāju.

Laupīšanas un citi noziegumi pret īpašumu franču revolūcijā jau zināmi, dažus skaitļus par to pieaugumu krievu revolūcijā minējām agrāk. Krievija, laikam, nekad nav redzējusi tik daudz zādzību, krāpšanas, kukuļošanas u. c. tml. noziegumu. „Uz katra soļa redzam kukuļošanu,“ saka pats Ļeņins. Šis ļaunums tik ļoti pieņēmas, ka 1921.—23. g. iecēla sevišķu komisiju, Dzeržinska vadībā, kukuļošanas apkarošanai. Daudzus nošāva, bet panākumu nebija. Visa tauta bija samaitāta. Ir vienalga, vai saucam to par noziegumu vai nē; no svāra ir viņu ārkārtīgais pieaugums („Pravda“, 1921. g. 22. okt.).

Revolūcijā ļoti vairojas mantkāriņa un laupīšana. Kukuļošana un korupcija zied, kā nekad nebija ziedējusi. Zemai savtībai ir īsts pašuma laiks. Visu to redzam krievu revolūcijā. Komunistu avīze raksta: „Noziegumu, zādzību un laupīšanu skaits audzis un aug tā'āk milzīgos apmēros“ („Izvestija“, 1922. g. 12. febr.). Bērnu noziegumi Pētrogradā, salīdzinot ar pirmsrevolūcijas laikiem, vairojušies 7,4 reizes (Aronovičs — Bērnu noziegumi). Tas pats visā Krievijā.

Kā redzējām, seksualā dzīvē tāda pati izvēršana, kā reliģiskā un tiesiskā.

Socialā dzīvē, socialo pienākumu pildīšanā tas pats. Visi paliek nolaidīgi pret saviem socialiem pienākumiem, zemnieki nemaksā nodokļus, strādnieki nestrādā, tāpat tiesneši, ierēdņi, policija.

Savus uzdevumus kārtīgi pilda tikai tur, kur jāpadošanās brutāliem instinktiem, — slepkavošanā un cīņās. Tas viegli saprotams. Labi laupītāji vienmēr bijuši drošsirdīgi

un veikli iebrucēji, un savas dzīvības aizstāvējuši ar izmisuma spēku.

„Sabiedrības intereses“, „vispārējā labklājība“, tādi vārdi revolūcijas laikā visur skan. Bet cilvēki nespēj pildīt savus pienākumus, kā jau redzējām, darba ieradumus iztirzājot. To apstiprina ierēdņu kukuļņemšana, mantkārbība, slinkums un negodīgums revolūcijas laikos.

Par citiem morāliskiem un reliģiskiem ieradumiem sakāms tas pats. Pat tādi ieradumi izzūd, kas ļoti dziļi iesakņojušies, piem., ģimenes saītes, vecāku un bērnu, un arī laulāto satiecības sargāšana. Revolūcija sarauj ģimenes altruisma un solidaritātes saites (Vikentjevs, Tukidīds, Momsens, Karamzins, Motleis). Visur viens un tas pats: morālisko un tiesisko apvaldošo ieradumu pānkums un iznīkšana (Gizo, III., 81).

Izturēšanās formu izviršanai līdzī izvirst masu morāliskā un tiesiskā apziņa. Vecā tikumiskā apziņa paliek mēma un zūd. Sākas „moralisko vērtību pārvērtēšana“, kas beidzas ar īstu nihilismu, ka „viss ir atļauts“, vai ar morālisko jēdzienu tālākām pārgrozībām, līdz dzīvniecisku instinktu „cildināšanai“. Vai šis process ved pie laba vai ļauna, tas ir personīgas sajūtas jautājums. Šī pētījuma uzdevums tikai konstatēt procesa neapstrīdamos faktus.

Glūži tas pats tīri reliģisko jēdzienu ziņā. Tāpat, kā morales ieradumi, arī reliģiskie attura cilvēku no sociāli kaitīgas rīcības un pamudina uz labu, tādēļ viņi, aiz tiem pašiem iemesliem, revolūcijas pirmā periodā iznīkst.*) Viņu iznīkšana sākas jau agrāk, kas rāda, ka gaidāms apvērsums.

Reliģijas autoritāte mazinās, viņu sāk vajāt, pieaug ateisms un reliģiska vienaldzība.

Bet iznīcināto ieradumu vietā rodas jauni, kas neaizkavē, bet sankcionē slepkavību, laupīšanu, rupjības.

*) Par reliģijas iespaidu sk. Durkheim — Les formes elementaires de la vie religieuse; Ellwood — The reconstruction of religion; F. de Coulanges — La cité antique; E. Hayes — Introduction to the study of sociology; E. Ross — Social control.

Eģiptes revolūcijas laikabiedri par to saka: „Dievu tēlus samīn kājām...“ „Tauta neslēpj savu neticību“. „Vairs viņa nekvēpīna vīrāku un lopus neupurē. Svētnīcas izlaupa, līķus ņem no kapiem ārā (Vikentjevs, 298). Korkiras revolūcijā „religiju vairs neviena partija necienīja“ (Tukidīds).

Tāpat Romā. „Politiskās un socialās revolūcijas iznīcināja reliģisko iekārtu. Itāļu tautas senās ticības vērtības zūd. Agrākās ticības vietā rodas bezdievība, heļenisms, māņticība, sektes, aug orientālistiski iespaidi ar savu misticismu“ (Momsens I., II., III.; Rostovcevs).

Zemnieku nemieri Anglijā sākās ar reliģisku revolūciju, kuŗu ievadīja Viklefs, lollardi un Džons Ballis. Tāpat Anglijas revolūcijā septiņpadsmitā gadsimtā.

Husītu revolūcijā iznīka katoļu baznīcas autoritate, un radās ekstrēmas, radikālas sektes: utrakvistī, taboritī u. c. (Palackis un Denis).

Līdzīgus notikumus redzam vācu zemnieku nemieros (reformācijas laikā), daudzos nemieros un pilsōņu karos Francijā piecpadsmitā un sešpadsmitā gadsimtenī (reliģisko karu laikā). Ar reliģisko tikumu izzušanu sākās arī franču revolūcija un attīstījās tālāk, sākās garīdznieku vajāšana, mēģinājumi dibināt „prāta kultu“ u. t. t.

Tas pats notika Francijā 1848. un 1870.—71. g., krievu 1905. gada un 1917.—24. g. revolūcijās. Krievijā jau pirms revolūcijas pareizticīgās baznīcas autoritate bija satricināta. Deviņas desmitdaļas izglītoto bija atklāti vai slepeni ateistī, jo reliģiozitatī sauca par māņticību un tumsonību.

Arī zemniekos un strādniekos ateisms pēc revolūcijas guva lielus panākumus. Pēc lielnieku 1917. gada revolūcijas sākās reliģijas un viņas kalpu atklāta vajāšana, ateisma un „komunistiskās reliģijas“ propaganda. 1917. un 1918. g. šai kustībai bija lieli panākumi. Reliģiski tikumi un ticības vērtības zuda, arī valsts vara sāka baznīcu vajāt, sevišķī 1922. un 1923. g. Bet jau kopš 1920. gada tautā sāka raisīties pretstrāva, kas rāda reliģisko tikumu atdzimšanu. Par to mēs vēl runāsim.

Reliģiskie ieradumi sabrūk tāpat, kā moraliskie un tiesiskie, sabrūk, lai vājinātu un iznīcinātu tos, kuŗi cen-

šas apvaldīt bioloģiskos instinktus. Gan veco vietā at-
tīstas jauni ieradumi, kuŗi bioloģiskos instinktus neaiz-
kavē, bet atbalsta.

Revolucijas otrais periods.

Ja anarķija nav pilnīgi iznīcinājusi sabiedrību, kad
tā kļuvusi bioloģisko instinktu varā, agri vai vēlu sākas
revolucijas otrais periods: aust atdzimšanas rīts, iznīci-
nātie tiesiskie, morāliskie, reliģiskie ieradumi sāk atjau-
noties. Dažreiz viņi atjaunojas līdzīgi agrākiem ieradu-
miem, dažreiz pārveidoti. Bet abos gadījumos galvenais
uzdevums ir vecais: ierobežot patvaļīgās dzīņas.

Ja ierobežojošo ieradumu vecās formas („nenokauj,
jo Dievs aizliedz nokaut“), salīdzinām ar pārveidotām
(„nenokauj, to prasa progress un cilvēcība“), redzam, ka
lūgšanu beidzamā daļa gan dažāda, bet galvenā daļa pali-
kusī negrozīta.

Sākas iznīkušo tiesisko, morālisko un reliģisko iera-
dumu atjaunošana. Barbarizēto sabiedrību piespiež divu,
piecu vai desmit gadu laikā nodoties tik plašai morāliskai,
reliģiskai un tiesiskai audzināšanai, kas senāk cilvēcei bi-
ja tikai gadusimtos iespējams.

Slepkavību nežēlīgi soda, bargi soda arī par zādzī-
bām, laupīšanu un krāpšanu... Seksualos ieradumus pa-
mazam ievirza normalā stāvoklī. Kaut lēni, bet arvien
vairāk atjauno runu un preses brīvību u. t. t.... Mostas
arī morāliskā un tiesiskā apziņa, ātri atdzimst reliģija, se-
nie pieklājības un tikumības ieradumi. Kaitlās bioloģiskās
dzīņas rimstas. Dzīve kļūst arvien normālāka, atbalstī-
dama arī morālisko, reliģisko un tiesisko jēdzienu atdzim-
šanu. Un nežēlīgie apspiešanas līdzekļi top vienmēr ne-
vajadzīgāki.*) Protams, šāda attīstība nenotiek bez trau-
cējumiem, sākumā ir jālieto dažādi līdzekļi, nenovēršami

*)Šo procesu raksturo nāvessodu skaits, kuŗš pirmos gados
pēc revolucijas vai pirmos gados pēc iznīkušo apvaldošo
ieradumu atdzimšanas pieaug, tad pamazam krit, ja iera-
dumi atkal nostiprinās un sociālā dzīve kļūst normala. Pēc
prof. Garsona pētījumiem Napoleona konsulats iesāka ar
605 nāvessodiem, 1813. gadā to skaits krit līdz 325. Restau-
racija sākās 1816. gadā ar 514 nāvessodiem; vēlāk to skaits

arī upuri, bet savā būtībā šis process ir tāds, kādu to tēlojām.

Nav no svara, vai atdzimšanas garā tautu audzina revolucionara vai pretrevolucionara vara, tas nevar iespaidot mūsu slēdzienu saturu. Šī procesa visus sākumus atstāstīt ir gandrīz neaptverams uzdevums. Kam interesē notikumu sākumi, lai lasa grāmatas par dažādo revolūciju beigu periodiem vai laikiem, kas nāk pēc šiem periodiem. Tāds ir Cezara, Augusta un viņu pēcnācēju laiks Romā; tāds ir Francijas, Vācijas un Anglijas zemnieku cēmienu beigu cēliens; „Prāgas kompaktātu“ laiks un gadi pēc husītu revolūcijas, Kromvela protektorāta un Stjuarta restaurācijas laiks Anglijā; Michaila Fjodoroviča un Alekseja Michailoviča laiks Krievijā; direktorijas un Napoleona laikmets Francijā; Kavenjaka un Napoleona III. pirmās valdīšanas, Tjēra un 1871. g. sākuma laiks; arī Vittes un Stolipina laiks Krievijā pēc 1905. g. revolūcijas un 1921.—24. g. revolucionarais laiks Krievijā.

Ja lasītājs studēs vēstures pamatprincipus, viņš visiem te izteiktiem spriedumiem atradīs bagātīgus pierādījumus. Ja personu un atsevišķo notikumu ziņā arī ir kāda starpība, tomēr saturs paliek tas pats. Un to varētu izteikt tā: „Tiesību apziņas un reliģijas iznīkušo ieradumu atdzimšana un audzināšana no jauna“ — ar „asiņim un dzelzi“.

Tāds ir vēstures notikumu atkārtotāšanās mūžīgais riņķis.

X. Revolucionārās sabiedrības psiholoģija.

Iepriekšējās nodaļās mēs redzējām, ka cilvēka izturēšanās pārvērtības, kādas rada revolūcijas pirmais posms, sabiedrību tuvina pirmatnējiem dzīves veidiem un cilvēku

noķirīt līdz 91. 1851. gadā atkal 108 un 1847. gadā — tikai 65. Pēc 1848. gada sacelšanās apspiešanas nošauj simtiem; 1870. gadā tikai 11 nāvessodu. Arī skaitļi par nāvessodiem Krievijā pirms un pēc 1905.—1906. g. revolūcijas izteic to pašu (Gernets).

— dzīvnieka stāvoklim. Tam, kam pazīstama šīs izturēšanās psiholoģija un zinātne, pilnīgi pietiek, lai noskaidrotu virzienu, kādā pārvēršas revolucionārās sabiedrības psiholoģija. Katra iemantota ieraduma iznīcināšana psiholoģiski saskan ar atsevišķu daļu aptumšošanos vai vismaz zināmu laiku ilgstošu traucējumu kontaktu darbībā starp nervu uztverošo un darbīgo daļu, jo pelēkā smadzeņu substancē šīs starpceļš izveidojies par iemantotu ieradumu. Tas nozīmē: katra iemantota ieraduma ieguvums rāda jaunas saites nodibināšanos starp ārpusauli un organismu, viņu asāku atziņu, pilnīgāku piemērošanās spēju, no vienas puses, un nervu sistēmas dziļāku darbību, no otras puses. Katra iemantota ieraduma iznīcinājums nozīmē senāko ārpusaules un organisma saišu lūzumu un iznīcinājumu; vienkāršojumu, atgriešanos pie pirmatnējām dziņām; smadzeņu substances un visas nervu sistēmas darbības decentralizējumu.*)

Ja šīs iznīcināšanas process satver daudzus iemantotus ieradumus, tas nozīmē, ka kontakta ceļi hemisferās (lielo smadzeņu puslodēs) lielākā vai mazākā mērā ir izpostīti un saites pārtrauktas: ka organisms pārveidojas par tādu, ko vada tikai patvaļīgas dziņas; un vēl tas nozīmē, ka radies lūzums starp nervu centriem un radusies nervu sistēmas nebojātās darbības samazināšanās**); visa organisma pārvērtība par locekļiem bez saites, kuri zaudējuši augstāko, virzošo centru. Te nu skaidri redzams, ka jānāk arī psihiskās dzīves pirmatnējam stāvoklim, ja iemantoto ieradumu iznīcinājums nervu sistēmas mehānismu dara pirmatnēju.

To pašu rezultātu mēs sasniegsim, iedami citu ceļu. Iemantoto ieradumu attīstībā izpaužas aizvien vairāku savstarpējo iedarbību nodibināšanās starp organismu un viņa apkārtni. Te nu jākonstatē, ka smadzeņu pelēkā substancē radušās jaunas „saites“; tas rada viņu savstarpēju atkarību un norobežotību. Pelēkā smadzeņu mizas substance aizvien vairāk top līdzīga sarežģītai telegrafa

*)Tuvāk par šo jautājumu jau minētos Pavlova, Bechtereva, Lazareva, Patona, Vatsona darbos, un F. H. Allport — Social psychology, II. nod.

**)Sherrington — The integrative action of the nervous system.

un telefona stacijai, kurā var saplūst visi no ārpasaules uztvertie ziņojumi. Visus šos dažādos, bieži vien citu citam pretējos ziņojumus te „sijā“; pa daļai tie aprobežoti viens otru un organismus darbojas tikai saskaņā ar viņu vienoto saturu. Šis „sijāšanas un vērtēšanas“ process prasa laiku un enerģiju. Parasti to dēvē par „pārdomām“ vai par „apziņas un gara darbību“. Jo lielāks šo iemantoto ieradumu skaits un jo vairāki šie ienākušie ziņojumi, jo lielāka top viņu savstarpējā aprobežošanās; jo sarežģītāks un grūtāks top šis „sijāšanas“ darbs; jo ilgāku laiku un lielāku enerģiju tas prasa no organisma; jo darbība (t. i. organisma atbilde) būs atlikta uz ilgāku laiku. Subjektīvi runājot, tas nozīmē: jo stiprāka un intensīvāka ir pārdomu un domu darbība, jo ilgāku laiku prasīs apzināta, izšķiroša sprieduma pieņemšana. Kur tas tā nav, piemēram: iedzimtās dziņās un ierasti automatiskās darbībās, tur organisma atbilde tieši un automatiski, bez pārdomām, seko kairinājumam. Kur sākas pārdomas — (kā lai es darbojos? par ko lai es izšķiros?) — tur vienmēr ir kavējošais elements; organisms neatbild tieši uz kairinājumu, tas ir grūts visu „par un pret“ sijāšanas process, kas norisinās smadzeņu mizas substancē. Dažreiz šī sijāšana ilgst mēnešus vai gadus (zinātniskas problemas). Subjektīvi mēs šo procesu izjūtam kā „pārdomu“. Jo grūtāk izprotama un jo sarežģītāka ir apkārtne, ko mēs sākam apzināties, jo dziļākas ir mūsu pārdomas. Jo dziļākas ir mūsu pārdomas, t. i. jo vairāk mēs vērtējam visus apstākļus, visus daudzus „par un pret“, jo ilgāks laiks mums vajadzīgs, jo lielāku enerģiju prasa šis iekšējais darbs; jo stiprāks ir kavējošo spēku iespaids uz mūsu darbību un tas paildzina izšķiršanās laiku; dara mūs pārdomīgus, nedrošus, mūsu neapņēmībā un ārējā bezdarbībā bieži vien līdzīgus Hamletam. To visu apstiprina neskaitāmi izšķiroši mēģinājumi. Un šie mēģinājumi pierāda: Jo sarežģītāks ir garīgais uzdevums, ko izmēģinātājs uzliek izmēģinājamam*), jo ilgāks laiks vajadzīgs atbildes iegūšanai, t. i. jo ilgāks laiks būs vajadzīgs visu

*) Корнилов — Наука о человеческих рефлексар, Maskavā, 1922; Meymann — Intellektualität und Willenskraft, 1919.

„par un pret“ sijāšanai smadzeņu hemisferu (pusložu) mizas substancē; jo mazāks šīs atbildes iegūšanai būs to spēku patēriņš, kuri vada muskuļus un jo stiprāks būs iekšējā darba (pārdomu) process.

Tas pierāda pretrunu starp „pārdomām“ un „darbību“. Pārdomu pilnīgākā izteiksme sasniegta Rodēna „Domās“ un senkrievu reliģiskās gleznās. Tur attēlots pilnīgs miers, pilnīga „nekustība“. Pilnīgākā atraisīšanās uz darbību redzama „tiešās darbības“ automātiskos refleksos, kurus nekavē, nedomāj šaubas vai svārstība; vai arī dzīvnieku darbībā, kas lielāko tiesu ir tīri refleksi vai automatiska darbība.

Tagad nu skaidri redzams, kādēļ iemantoto ieradumu iznīcināšana visu cilvēka garīgo darbību fizioloģiski un psiholoģiski dara pārmatnēju un viņa nervu sistēmas un visas viņa psihiskās dzīves darbību dara līdzīgu mežona un dzīvnieka tipam, t. i. automatiskas un norobežoti instinktīvas darbības tipam. Šī garīgās darbības „pārmatnība“, „vienkāršotība“ ir revolucionārās sabiedrības psihisko pārvērtību pamats un viņas psiholoģiju dara radniecīgu mežona un dzīvnieka psiholoģijai.

Ja daudzi ieradumi cilvēkā ļoti vienpusīgi izzūd, tad viņa nervu darbības stāvoklis top līdzīgs sarežģītas mašīnas gaītai, kurai skrūves nav saskrūvētas cieši. Tādēļ mašīna sāk darboties aizvien nekārtīgāk. No uztverošās vietas uz augstākiem nervu centriem raidītās ziņas vairs nesaskan ar īstenības faktiem, jo pārbaudīšanai un pārraidīšanai lemto nervu centru darbs ir nepilnīgs. Tādēļ mēs redzam „atšķiršanos no īstenības“. Darbība vairs nespēj piešķaņoties apstākļiem. Tāda ir nervu sistēmas regulārās darbības sabrukuma aina, un tai seko psihiskās (apzinātās) dzīves sabrukums; tā ir revolucionārās sabiedrības psihisko pārvērtību otrā pazīme. Bads, sals, trūkums, visas revolūcijas šausmas pierāda šo revolūcijas nespēju savu izturēšanos saskaņot ar īstenību.

1. Attēlosim šī sabrukuma sekas apziņas darbībā.*)

*)Mēs varam šē minēt simtiem piemēru. „Katrā revolūcijā atmosferu pilda iedomāti nodomi“. Atcerēsimies „pacte de famine“ franču revolūcijā, Flesēla, Lonē noslepkavošanu, Anrio nama izpostīšanu; apsūdzību pret žirondistiem, ka

„Uztverošās pieredzes“ (jūtu, apjautu, vēribas, uztveres, ideju asociācijas) laukā „garīgās dzīves sabrukums“ un „pirmatnīgums“ izpaužas šāčās parādībās. Revolucionārā sabiedrība visu pasauli un savu apkārtni redz aizvien apāmākā un vienpusīgākā perspektīvē. Tas redzams ļoti daudzās parādībās. Sabiedrība redz simtiem slepenu nodomu tur, kur tādu nemaz nav. Nevainīgus cilvēkus tā apsūdz par briesmīgākiem noziegumiem, draudzīgas grupas, kuŗas nebūt nav bīstamas, tā iedomājas par naidniekiem un draugus meklē tur, kur tiešām norisinās sabiedrības iznīcināšanas darbs. Tā gaida panākumus no tādām notikumiem, kuŗi īstenībā ir kaitīgi un gluži pretēji.

Šo tieksmi rāda arī tas fakts, ka revolucionārai sabiedrībai nav vēlēšanās pārbaudīt apstākļu īstenību. Kā piemēru minēsim revolūcijas tiesu: kaut no kādas prāvas sprieduma atkarātos cilvēka dzīvība vai nāve, šī tiesa atzīst, ka lieki ir radīt liecinieku vai aizstāvju posteņus un izmeklēšanas procesu vai arī citus noteikumus, kuŗi garantē prāvas pamatīgu izmeklēšanu un sprieduma taisnību. Tas viss paliek nevērots, un mēs redzam tikai patvaļu: „Notiesāt uz nāvi, nevērojot, kas vainīgs un kas nevainīgs.“

Vēlāk mēs minēsim vēl daudzus citus faktus. Tā pati īpašība liek notikumus, kuŗiem senāk nebūtu veltīta vēriba, tagad uzmanīt sevišķi asi, bet revolucionārā sabiedrība paliek gluži vienaldzīga pret tādām parādībām, kas normalos laikos prasa ikviena cilvēka dzīvāko atsaucību un kam visa sabiedrība seko ar vislielāko interesi.

Tautas saimnieciskā dzīve ir izpostīta; aizvien lielāks vēršas nāves, bada, sala upuru, epidemiju un slimību

tiem bijuši sakari ar emigrantiem; apsūdzību pret Ebēra un pat Dantona piekritējiem, ka tie atbalstījuši Pitu un Koburgu, kaut šīs apsūdzības bija pilnīgi nedibinātas. Krievu revolūcijā bija tādi piemēri, kā Kokoškina un Singareva nogalināšana: apsūdzība pret caru, itkā viņš būtu gribējis fronti atvērt vāciem; apsūdzība pret daudziem socialistiem, ka tiem bijuši draudzīgi sakari ar Korņilova, Kaļedina piekritējiem; absolūti nedibinātas apsūdzības; apsūdzība pret tirgotājiem, itkā tie būtu organizējuši badu un pārtikas trūkumu.

skaits. Bet pirmajā revolūcijas posmā sabiedrība savā bezdomu stulbumā šos faktus nevēro un visu savu enerģiju ziedo cīņai pret — virsnieku uzplečiem, goda zīmēm; vai arī savstarpējai uzmanīšanai, lai konstatētu, vai cits lieto pareizo uzrunu („biedrs“, nevis „kungs“; „tu“, nevis „jūs“) un citām tāčām pašām bērnišķībām.

Visa sabiedrība jūt tekstilpreču trūkumu, bet tas viņu nebūt nekavē tūkstošiem olekšu drēbes izlietot karogu šūšanai. Senāk nāves spriedums bija liels „notikums“, tagad visa sabiedrība ir gluži vienaldzīga pret nāves sodu nebeidzamiem plūdiem. Senāk nāve, rūpes, ciešanas modināja līdzjūtību. Tagad pat pret nāvi ikviens ir vislabākā gadījumā pilnīgi vienaldzīgs.*)

Ja senāk izcēlās ugunsgrēks vai apdraudēts bija kāds tilts, kāds nams, tad visa sabiedrība bija uztraukta. Tagad izposta pilsētas un ciemus, dedzina fabrikas un pārtikas noliktavas, bet nevienam ne prātā nenāk uztraukties. Sabiedrības spējas līdzjust, atsaukties, ir zudušas. Viņa ir satraukti jūtīga pret niecīgiem, šauriem un samērā nenozīmīgiem notikumiem, bet pilnīgi vienaldzīga pret visiem citiem. Tā neredz pāri visu sīko dienas jautājumu šaurajam aplokam, ir pret visu citu nejutīga un neinteresējas par to. Viss cits izgaist viņas redzes aplokā, viņa nespēj atzīt, apzināties, cik tas svarīgs.

2. Apjautas, uztveres ir tikai domu viela; tādēļ notikumu aplama uztvere revolucionārai sabiedrībai dod aplamas ideju asociācijas, jo šīs idejas nosaka uztvere. Levī-Brīls ir pierādījis, ka pamatlikums, kas virza pirmatnējā cilvēka domas, ir „līdzdalības“, nevis loģikas, tāpatības vai pretējības likums **). Līdzdalības likums liek iedomāties kādas pirmbūtīgas saistības esamību, kur ir tikai zināma ārēja notikumu saistība vai līdzība. Mežonis nekad neizlieto tāpatības vai pretējības vai citu kādu loģikas pamatlikumu. To pašu mēs redzam revolucionārā sabiedrībā. Krievu revolūcijā, piemēram, visus tos, kuŗi bija

*) Madelin — II, 287: „Francijā, kur miroņu kults vienmēr bija sevišķā cieņā, nāve vairs nemodināja ne vērību, ne interesi“.

**) Levy-Brühl — Lēs fonctions mentales dans les sociétés inférieures, 1912.

samērā pieklājīgi gērbušies vai valkāja brilles, atzina par „buržuiem“ un „tautas ienaidniekiem“. Lieliniekiem pietika, ja viņi visus nelielinieciskos socialistus savām māsām izdaudzina par „monarķistiem“, „kolčakiešiem“ vai „korpiloviešiem“, lai visas šīs dažādās grupas padarītu vienādas; lai gan šīs grupas, kas bija iesauktas šajos vārdos, visas savstarpēji cīnījās uz dzīvību un nāvi. Ja kāds piederēja pie organizācijas, kuŗas divus vai trīs locekļus apcietināja (piemēram profesorus), — ja kāds dzīvoja tajā pašā namā, kur dzīvoja aizdomīgs cilvēks vai sēdēja teatrī, kamēr viņa mājās bija kratīšana, meklējot kontrrevolucionārus, — ja kādam bija tāds pats uzvārds, kāds atzīmēts apcietināta cilvēka kabatas grāmatīnā, — ja kāds bija tās pašas komisijas loceklis, — ja kādu satvēra tirgū, kur viņš varbūt gribēja pārdot savas pēdējās drēbes, — ar to pilnīgi pietika, lai viņu apcietinātu un pat nogalinātu bez izmeklēšanas. Ar nejaušu ārēju līdzību (laika, vietas vai amata sakrišanu) pietiek, lai nokļūtu aizdomās par kontrrevolūciju vai spekulāciju, lai modinātu aizdomas par savvērestību un radītu iemeslu nāves sodam, lai gan katrs normāls spriedums šādu līdzību atzītu par neiespējamu. Es negribu šē minēt neskaitāmu līdzīgu gadījumu milzumu. Krievu un katra cita revolūcija tādus dod bezgala daudz un skaidri pierāda, ka revolūcionārās sabiedrības domas vada līdzdalības pirmatnējais likums.*)

Revolucionāro domu loģika slēpjas pretejības likuma ilgstošā pārkāpumā. Morāliski loģiskam prātam liekās diezgan savādi, ka brīvību var sumināt un — brīvības vārdā nokaut visus tos, kuŗi domā citādi; diezgan savādi, ka sludināt var cilvēces brālību un šo brālību pierādīt ar ģi-

*) Līdzdalības likuma izpaušanās redzama „kolektīvās atbildības“ faktā, kuŗa nodibināta revolūcijas laikos. Ja kāds no ģimenes locekļiem ir „tautas ienaidnieks“, tad līdzdalības likums visus ģimenes locekļus dara vienādus. Visus „aristokratus“ atzīst par „tautas ienaidniekiem“, kaut daudzi no viņiem ilgus gadus sēdējuši cietumā savas revolūcionārās darbības dēļ. Bet ja kāds noziedznieks grib staigāt tos pašus ceļus, ko staigā revolūcionāri: nokaut buržujus, tad viņu tūdaļ salīdzina ar „brīvības varonīgājiem kaŗotājiem“.

ļotinu un nāves sodiem! Vai no loģikas viedokļa nav pret-runīgi, ja sludina brīvību, kurā jāizteicās tautas gribai, bet reizē ar to laupa katru brīvas domu izteiksmes iespē-ju un bez žēlastības nomāc katru brīvi izteiktu domu da-žādību? Un vai tikpat liela pretruna neliekās arī tā, ka var sludināt nāves soda atcelšanu, savu ienaidnieku ap-sūdzēt, ka tas nāves sodu izlietojis brīvības iznīcināšanai, varas apliecināšanai, bet pašiem nāves sodus un varu lie-tot nedzirdētos apmēros? Bet tā ir revolucionāru darbība un loģika revolūcijas laikmetos.

Lasot jakobiņu oratoru runas vai lielinieku avīzes, mēs atradīsim neskaitāmus loģikas pamatlikumu pārkā-puma piemērus. Laikam paejot, šīs pretrunas izvēršas vēl lielākas. Līdz satversmes sapulces sasaukšanas brī-dim lielinieki aktīvi cīnījās par viņas sasaukšanu un pra-sīja, lai augstāko varu dod viņai. Bet viņas atklāšanas dienā lielinieki to padzina un sāka pierādīt, ka satversmes sapulce, tāpat, kā visa parlamentārisma sistēma, ir pilso-niska un nederīga. Līdz 1918. gada janvarim viņi atzina „vispārēju, vienlīdzīgu, aizklātu un tiešu vēlēšanu tiesi-bu“ taisnīgumu. Pēc janvara viņi to pasludināja par kontrrevolucionāru. Tāpat viņi izturējās pret runas, pre-ses un sapulču brīvību. Vēl asāk tas izpaudās kolektīvas valdības, nacionālīzēšanas nepieciešamības, mantošanas tiesību, kapitalistisko pasākumu un naudas sistēmas iznī-cināšanas aizstāvēšanā. No 1921. gada viņi sāka pierādīt gluži ko pretēju. Revolucionāru laikmetu refleksīvā lo-ģika ir pretrunu loģika.

Apjautu un ideju asociācijas mehānisms revolūcio-nārā sabiedrībā ir līdzīgs šim mehānismam pirmatnējā sabiedrībā. Tas ir pirmatnēji nenokārtots, pretrunīgs un grozīgs. Šodien kādu darbību atzīst un izdaudzina par „noziegumu“; rītu to dēvē par „tikumu“; šodien „tautas ienaidnieki“ ir tie, kas biedrojas ar monarhiskiem; rītu tie, kas biedrojas ar liberāļiem, pēc dažām dienām tie, kas iet kopā ar komunistiem, un vēl pēc kāda laika tie, kas pievienojas anarhiskiem. Šodien valsts domi vai žirondi-stus sauc par „glābējiem“; rītu par „tautas bendēm“. Šo-dien zināmas grupas kaņķo cita pret citu, rītu tās jau brā-ļojas. Sabiedrības apjautas, uztveres lauks ir līdzīgs iz-

postītam skudru pūznim; daudzas uztveres un idejas darbojas bez sakarīga plāna, bez sistēmas un kārtības. No vispārēji atzītās loģikas viedokļa tas ved pie galīgi aplaņiem un bezjēdzīgiem slēdzieniem.

3. Arī atdarināšanas un atminēšanas process izvirst. Revolucionārā sabiedrība zināmā mērā zaudē savu atmiņu, spēku „atcerēties un atdarināt“. Tā pēkšņi aizmirst tradīcijas, ticības dogmatus, idejas un ir no savas pagātnes atšķirta. Visas vēsturiskās atmiņas, viss pagātnes garīgais mantojums izgaist, kā uz burvja mājienu. Sabiedrība aizmirst pati savu tēlu, pati savu vārdu (piemēram tagadējā Krievijas vārdā: Padomju republiku savienība, trūkst Krievijas vārda), savas nacionālās tradīcijas, savu mantojumu, savu vēsturisko seju. Revolucionāras sabiedrības internacionālisms ir tikai cits vārds tā paša procesa apzīmējumam. Sabiedrības seja ir izķēmota, tai laupīts viņas nacionālais raksturs. Šis aizmiršanas fakts redzams atsevišķos sīkumos. Cik ātri sabiedrība aizmirst zināmu personu vai grupu nopelnus un noziegumus: No 27. februāra līdz 1. martam masas pateicās domei par lielo lomu, ko tā bija spēlējusi cīņā par brīvību. Bet marta beigās tās domi nolādēja. Tāds pats liktenis piemeklēja „pagaidu valdību“ un socialistu partijas. No 5. līdz 10. jūlijam 1917. gadā lielniekus ienāda viņu sacelšanās dēļ, kas notika no 3. līdz 5. jūlijam. Pēc mēneša šis noziegums jau bija aizmirsts. Atsevišķu personu attiecībās šī raksturīgā īpašība izteicās vēl spilgtāk. Attiecības, kas ilgus vairākus gadus, pēkšņi izirst, atmiņas par bijušo darbu un kopējām cīņām izgaist un izdziest. Un vakardienas draugi šodien jau ir ienaidnieki.

4. Tas pats saņruma process vērojams revolucionārās sabiedrības jūtu, emociju pieredzes laukā.

Sabiedrības dzīves emocionalās tieksmes izaug par sevišķām kaislībām, par neziņas trauksmību un ārdīšanu. Izmisums un prieks, naida un dievinājuma uzliesmojumi, nomāktība un neapvaldīta vaļība, suminājums un nicinājums, atriebība un cēlsirdība mainās kā drudzā karstumos. Kam šodien pūlis uzgavilē, to pašu viņš rītu saplošīs gabalos. Šodien Lafajjēts, Robespjērs, Kerenskis, Miļukovs, Černovs ir tautas mīļi; rītu tie jau nodevēji.

„Liekas, itkā tautu sācis kratīt drudzis,“ raksta kāds čehu revolūcijas laika biedrs. „Mūsu dienu zinātnieki nezina, kā lai viņi šo parādību izskaidro un iedomājas, ka tas ir zvaigžņu iespaids.“*) „Tautu satvēris ārprāts,“ raksta kāds franču revolūcijas laika biedrs. Tas pats redzams arī citās revolūcijās. Daudzi pētījumi noskaidro mežoņu emocionalās dzīves kaislīgo dedzību. Tas pats raksturo arī revolucionāro sabiedrību. Nav iespējams palūties uz masu jūtoņu. Bieži vien tā pilnīgi pārvēršas dažās dienās, stundās, pat minutēs. Ja šie ļaudis ir priedīgi, tad liekās, ka tie noreibuši; ja tie kādu dievina, viņus aizrauj nevaldāma kaislība; ja tie ienīst, viņi pārvēršas par zvērēm. Nav jūtu līdzsvara. Mēs redzam nebeidzamas demonstrācijas, dzīres. Vienā pusē dejas, otrā — kvēloša naida, piktuma, atriebības kāreš un baiļu uzliesmojumus. Tas viss piepilda revolūcijas pirmo posmu un izpaužās sevišķā kaislīdēzībā un grozībā. Jūtas un kaislības ir verdošā stāvoklī. Visniecīgākais iemesls: kāds vārds proklamācijā, kāds valdības rīkojums — iedezina masu dumpi; nenozīmīgākais gadījums ierosina viņu dievinājumu. Mēs varam teikt, ka masas vienmēr ir grozīgas, svaidīgas, bet revolucionārās masas tādas ir sevišķi lielā mērā.

Revolūcijas otrā posmā pagurums, vārgums, bads un posts rada pārvērtību uz pasivitāti, nomāktību un vienaldzību. Sabiedrība nav vairs „mežonīgais trakotājs“, bet „klusais ārprātis“, apātisks un drūms. Liela maldīšanās būtu šo spēcīgo dzīvniecisko enerģiju iedomāties par gribas spēka pazīmi.

Tas skaidri redzams, kad iesākas „kavējošo faktoru“ un enerģijas izsūkuma stādija. Sabiedrībai pilnīgi pazūd gribas spēks un viņa top glēva. Viņa vairs nespēj aktīvi darboties. Ar viņu var darīt, ko vien grib. Šis gribas spēka pilnīgais sastingums rada labvēlīgu pamatu sarkanās vai baltās diktaturas un tiranijas attīstībai. Diktatori sabiedrību savalda bez žēlastības, nievā un zaimo to līdz mokām, bet sabiedrība pazemīgi ļaujās; viņai nav pat spēka skaļā balsī pretoties. Tā līdzīga „tikko plūk-

*) Denis — op. cit., 219.

tiem liniem“*) Te mēs vēl skaidrāk redzam pirmāk minētās primitīva un izpostīta stāvokļa raksturīgās īpašības, kuru rada daudzu iemantotu ieradumu pēkšņa iznīcināšana.

5. Daudzi pētnieki runā par atdarināšanas instinkta vareno attīstību revolūcijas laikmetos **). No cilvēka izturēšanās pētnieku viedokļa atdarināšana jāatzīst par vienkāršu instinktu. Jo necīgāks ir iemantoto ieradumu skaits vai arī: jo lielāks ir izgaisušo ieradumu skaits, jo vieglāk sāks darboties atdarināšanas instinkti. No tam redzams, kādēļ bērniem un mežoniem ir lielākas atdarināšanas spējas, nekā pieaugušiem un izglītotiem cilvēkiem; kādēļ taisni tie cilvēki visvairāk padoti atdarināšanas dziņai, kuŗi sirgst ar progresīvo trieku un kuŗiem smadzeņu sabrukums ir aktuālā stadijā; kādēļ arī masa tāpat padota atdarināšanas dziņai, ja tā atrodas tādās situācijās, kas rada apziņas augstāko centru „miega stāvokli“ ***). Apzinoties, ka daudzi ieradumi revolūcijas laikos ir dzēsti, mums viegli saprast, ka atdarināšanas instinktu nozīmei revolucionāras masas psiholoģijā un darbībā jātop daudz dominējošāki.

Tā tas ir. Un lieki būtu minēt vēl jaunus faktus pēc visa tā, ko par to teicis Tarde, Le Bons, Michailovskis, Siglē, Bechterevs, Giddings, Baldvins, Rossi, Ross, Elvuds, Martins un daudzi citi sociālpsiholoģi. No visiem pētījumiem par masu psiholoģiju un viņas atdarināšanas tieksmēm te ir ņēmti svarīgākie fakti un revolūcijas laiku piemēri.

Tas pats piepildījies arī Krievijā. Atdarināšanas instinktu loma masu rīcībā ir sevišķi svarīga. Masas top „mēnessērdzīgas“. Runas formā — ar oratora vārdiem — raidītos mudinājumus masas uztver un atkārt; publicējot tos avīzēs, tie atkal no jauna pārlido visu zemi; ja

*)Sk. vairākas pareizas piezīmes Galeot — La psychologie revol. 1923. un Vierkandt — Zur Theorie der Revolution.

***)Sk. Sigelet — Die Verbrechen der Masse. — Martin — Das Verhalten der Massen. — Tarde — Psychologie der Masse. — Bechtereva — Kolektīvie instinkti (krievu valodā). 1922.

****)Sk. attiecīgas nodaļas Hayes — Introd. to the study of sociol. — Giddings — The principles of sociol. — Ross — Foundations of sociology.

tos sludina komunistu vadonis, viņa piekritēji tos uztver kā lopu bars barību. Ir ļoti raksturīgi, ka tūkstoši runātāju atkārtoti savu vadoņu vārdus un izteicienus, bieži vien neizprotot lietoto svešvārdu nozīmi un vārdus izkropļojot. Viņu runas ir tikai vārdu straumes bez jēgas un prāta, bet viņi tās izkļiedz tādos pašos izteicienos, kā viņu „vadoņi“.

Mudinājums, ko izsauc kāda persona un kas dzen uz slepkavību, uz laupīšanu, simtus un tūkstošus rosina uz postīšanu. Briesmas, bailes, bēgšana vai atkal otrādi: drosme, apņēmība, kas nāk no vienas personas, līdzī aizrauj masas. Visa tauta pārvērtusies par masu, kuŗu satver aizvien jaunas atdarināšanas dziņas. Par bērniem un par jaunāko paaudzi te lieki būtu runāt: tie pilnīgi top par atdarinātājiem. Lai kāda darbība būtu, cik baiga būdama, tā atrod neskaitāmus atdarinātājus, ja tā izpaudusies skaidri un asi un droši. Sabiedrība pārvēršas par briesmīgu iedvesmētu būtni, kuŗu var ierosināt uz necerētāko darbu piepildīšanu un kuŗa darbojas kā neprātīgu murgu apmātībā.*) Tā tas bija krievu revolūcijā, un citās revolūcijās redzama tā pati attīstība. Aizvien stiprākā atdarināšanas instinktu darbība liek atzīt, ka revolucionārā sabiedrība atgriežas psihiskās dzīves pirmatnējā stāvoklī. Otrā revolūcijas posmā, atjaunojoties izdzēstiem iemantotiem ieradumiem, atdarināšanas dziņa nav vairs tik stipra.

6. Kas šē teikts par uztveres un saprāta pārvērtību, tas mums ļauj vieglāk izprast praktiskā sprieduma trūkumu, kas ir revolucionārās psiholoģijas otrā pazīme.

Mežonam, bērnam psihiski nenormalam cilvēkam robeža starp īstenību un fantastiku, sasniedzamo un utopisko, ir nenoteikta un skaidri neapzīmēta. Ir grūti nosacīt, kur viens beidzās un kur otrs sākās. Aiz šaurās, ikdienišķīgās apkārtnes robežām atveŗās pasaule, kuŗā sajaucās „reālais“ un „nereālais“, māns un īstenība**).

Tas pats novērojams revolūcioarā sabiedrībā. Viņas priekšstati par pasauli, par apkārtni un notikumu dabu,

*)Sk. faktus Bechtereva grāmatā — Kolektīvā refleksoloģija (krieviski), V—XII nod.

**)Durkheim — Les formes élémentaires de la vie religieuse.

kā to redz viņas izpratne un notikumu vērtējums ir pilnīgs īstenības izkropļojums. Neiespējama's viņai liekās iespējams, un otrādi. Viņai šķiet droši tur, kur gaidāma tikai bojā eja. Iluzijas tai liekās patiesības. Viņa aizvien vairāk attālinās no īstenības, bet aizvien vairāk dzīvo iedomu pasaulē. Aizvien vairāk tā nonāk delīrija stāvoklī un to vajā murgi, halucinācijas.

Šī stāvokļa pirmā vispārējā pazīme ir tā sauktais revolucionāro iluziju un bērnišķīgās mānītības likums. Sabiedrība, kas ir ceļā uz revolūciju, tic visbrīnišķīgākām fantasmagorijām un iedomājās, ka varēs sasniegt utopiskus mērķus. Viņa daudzina „lielus lozungus un tie šo lozungu piepildīšanai. „Pilnīga taisnība“, „parādīze zemes virsū“, „vispārējā laime un pārticība“, „Kristus atnākšana pasaulē“, „tūkstošgadu valstības nākšana“, „vienlīdzība, brālība, brīvība.“ „cilvēka tiesību deklarācija“, „piektās monarhijas nākšana“, „visas pasaules miers,“ „internacionāle“, „pasaules revolūcija“, „komunisms“, „garīgas un fiziskas pilnības laime“ un tā joprojām, — un tie tikai ir daži no revolūcijas daudzinašiem lozungiem. Liekās, ka lozungā, sapnī jau slēpta piepildīšanās garantija. Pirmā revolūcijas posmā masas tic šādiem piepildījumiem. Ne šaubu ēna tās neaptumšo. Jautājums: „Vai tas varētu būt?“ viņas nenomāc. Viņas ir kā apburtas un neredz, kas īstenībā notiek viņu apkārtnē. Visapkārt valda mežonība un nāves šausmas, bet viņas nebeidz atkārtot, ka piepildīsies

*) „Cilvēku gars bija tik tālu atstumts no ieradumu enkura vietas, ka viņiem katrs padoms likās derīgs savu iedomu ātrai piepildīšanai“. Šis angļu revolucionārās psiholoģijas raksturojums jāatzīst par pareizu pret visām revolūcijām. Gardiner — History of the commonwealth I, 29. — „Sākas jauna ēra; tagad vairs nebūs skundēšanās, ne noziegumu, ne glēvulības, ne nodevības; nebūs vairs priekšrocību; privatīpašums būs iznīcināts; cilvēce būs atpestita no pārmēra pūlēm, nabadzības un bada. Nebūs vairs ne zinātnieku, ne arī nezinātāju, mūžīgās patiesības gaisma apspīdēs visus. Ļaunie aizmirsīs savus kļūmos darbus.“ Tā ir viena no tām iluzijām, kuŗas piepildīšanu čekū revolūcijā šķita tūdaļ iespējamu. Denis — op. cit. 266. Tas pats redzams arī citās revolūcijās, visdažādākās formās.

cilvēces brālība. Bads un nabadzības posts vērsās aizvien lieļāks. Viņas nemana to. Viņas tic, ka revolūcija viņiem visiem drīz dos nevien bagātību, bet parādizes laimi. Tautas saimnieciskā dzīve sabrūk aizvien vairāk, lauki paliek neapkopti, fabrikas nestrādā, pārtikas cenas ceļās milzumā. Tas neuztrauc šīs masas; tas viss viņām tikai nejausība. Drīz revolūcijas gars darīs brīnumus. Visās malās plosās cīņas un pilsoņu karš — tas masām liekās mūžīgā un vispārējā miera vēstnesis. Bet īstenībā aizvien briesmīgāka top nedzirdēta nevienlīdzība; vairāktumam ir laupītas visas tiesības; mazākums izvēršās par diktatoru kārtu un valda neaprobežots despotisms — bet masas aizvien vēl domā, ka taisni tā piepildās vienlīdzība. Morale visur zūd, absolūti valda negausība, sadisms un negantība — bet masas to dēvē par morālisku atdzimšanu.

Eiropas sabiedrība sāka no 1920. gada ieiet „reakcijas“ (t. i. atspirguma) posmā. Bet Krievijā katru dienu gaidīja pasaules revolūcijas izcelšanos; tāpat kā angļu revolūcijas laikā piektās monarhijas vīri gaidīja viņas nākšanu un viduslaiku revolūcija gaidīja tūkstošgadu valstību. Mēs redzam sabiedrību, kas pilnīgi zaudējusi īstenības sajūtu un kas dzīvo iluziju un maldu valstībā. Tādi piemēri atkārtojās visās revolūcijās, mainās tikai atsevišķie sīkumi.

Pēc patiesās dzīves briesmīgiem triecieniem tauta atmostās revolūcijas otrajā posmā. Kā ārpātīgais, kas atgūst prātu, tā sāk aptvert visas patiesās apkārtnes briesmas; tikai tad viņai izdziest maldu tēli un priekšstatī un pamazām tā sāk aizvien skaidrāk apzināties visu lietu īsto stāvokli.

Šī „tieksme uz iluziju“ un šī nošķiršanās no dzīves īstenības izpaužas ekstremu teoriju pieņemšanā. Revolūcijas attīstību un iemantoto ieradumu iznīcināšanas procesu pavada radikālas ideoloģijas valdonība. Jo tā ekstremāka, jo tai lieļākas izredzes uz popularitāti. Revolūcijās, kas atraisās pilnīgi, šī ideoloģija drīz uzvar mērenākās ideoloģijas: žirondistu, kadetu, mēreno socialistu. Jo utopiskāka programma, jo mazāk tā radīta piepildīšanās iespējamībai un jo lielāka ir tā „laime“, kas masām solīta, jo tai lielākas izredzes uz panākumiem; jo drīzāk to pie-

ņem un saprot. Šādas ideoloģijas izplatās, cita par citu ekstremāka, utopiskāka. Tā ir traka sacensība, kurš pirmais sasniegs pēdējo punktu „pa kreisi no cilvēka veselā prāta“. Masas klausā tiem, kas viņām sola nesasniedzamo, sola „zemi, kur piens un medus tek“. Viņu psiholoģija neļauj ne mirkli šaubīties, ka šādas upes tiešām drīz tecēs pa visu zemi. Domas, kuŗas kārtīgas dzīves laikā visi atzītu par kādas nenormalas personas utopiju vai par dzejnieka sapni vai ārprātīga cilvēka fantaziju, tagad pieņem kā pilnīgi praktiskas. Sabiedrība sāk ar aplamja spītību un neatlaidību celt tiltu uz mēnesi. Kavēkļi? Viņai tādu nav, tāpat kā kavēkļu nav arī ārprātīgajam. Ja pasaule jāapvērš, tad nieka darbs to veikt; ja jāgroza planētu gaita, tad sabiedrībai jāizdod tikai dekrets un viss būs darīts. Viņa tic pati savai visspēcībai, savas programmas piepildīšanas iespējamībai, kā bērns tic pats savām iedomām. Šajā faktā, kas raksturo visas revolūcijas, pirmāk minētā pirmatnība un sabrukums izpaužas sevišķi spilgti. Tikai pārāk smagie dzīves īstenības trieciēni ilgstošākā revolūcijā sabiedrībai liek pamazām atgūt savu apziņu. Revolūcijas otrais posms ir šāda „apziņas atgūšana“. Aizvien vairāk izzūd ekstremie maldu tēli, pēc skepses nāk vilšanās un beidzot pilnīga neticība ekstremām teorijām. Viņu burvība izgaist, miglas plīvurs no acīm zūd, — un sabiedrība skaidri redz visu īstenību ar viņas drupām. Sākās atvairīšanās stadija un naids pret visām ekstremām teorijām, kas nesen vēl bija tik iemīļotas. Bez svārstībām un pretstrāvām, bez šaubām, šī atīstība nevar norisināties. Bet visumā sabiedrības ideoloģija ir asi novērsusies pretējā virzienā.

7. Pirmāk minēto faktu vispārējā pazīme ir pārdomu un darbības tiešā metode, kas revolūcijas laikmetos ir parasta. Iemantoto ieradumu attīstītā sistema ved uz sarežģītu ceļu tīklu, lai sasniegtu iecerētu mērķi. Šīs domas ļoti skaidri iztīrā L. Vords**), rādīdams, kā domu atīstība bieži vien prasa, lai tiešo līdzekļu vietā, kuŗi dažreiz ir nederīgi nolīktā mērķa sasniegšanai, būtu netieši un komplicēti līdzekļi, kuŗi aplinkus ved pie mērķa. Visa

*)Sk. L. Ward — The psychic factors of civilization.

domu un izglītības attīstība norisinās šajā virzienā; tas, ko mēs apzīmējam par „pirmātnēju stāvokli“, ir atgriešanās uz pretējo virzienu.

Tā nu viegli saprotams, kādēļ daudzu iemantoto ieradumu iznīcināšana revolūcijas laikā vairo „tiešo darbību“ un „tiešās pārdomas“, nevis netiešo darbību un netiešās pārdomas, kas iedarbojās aplinkus; un kādēļ šis fakts nozīmē atgriešanos pirmātnējā stāvoklī un psihisku atvēršanos atpakaļ. To mēs redzam visās revolūcijās. Profesoram Elvudam ir pilnīga taisnība, kad viņš saka: Metodes, ar kurām sasniedz revolūcijas mērķus, ir tādas metodes, kas liecinā par civilizācijas zemākām pakāpēm; tās ir nerefleksīvas, ārkārtīgi tiešas un negantas *).

Tās ir plēsīga zvēra metodes, kurš mūrim virsū drāžas. Neaprobežotas varmācības metodes; ticība fiziska spēka universālam lietderīgumam. Revolūcionarās gudrības, pārdomas un darbības principi ir vienkārši, nesarežģīti.

„Priekš tevis mums jau zobens trīts, priekš taviem slepkavām un bendēm aust atmaksas un soda rīts“, un tad proletariatam „jauna diēna sāksies“, tā dzied krievu revolūcionaru dziesmas.

Jo vairāk nocirstu galvu, jo tuvāk apsolītā zeme, — jo nīknāk plosās terors un varmācība, jo tuvāk brālības, vienlīdzības un brīvības, komunisma un socialisma valstība. Jo iznīcība lielāka, jo labāk, — „iznīcības gars ir radošais gars...“ Cilvēka izturēšanās līdzinās lāča pūlēm, kurš Krilova pasakā ar varu grib izliekt loku. Mēs zinam, cik viņam bēdīgi izgāja.

Tādi ir „revolūcijas likumība un viņas pravieši“. To redzam mežonīgā un bezjēdzīgā varmācībā un iznīcības kārē. Viss un ikviens tiek izpostīts un iznīcināts: cilvēki un kulturas pieminēkli, lauki un pilsētas, bibliotēkas un muzeji; visu zemi sagrabj izpostīšanas neprāts. Parasti pūlis iznīcina un izposta taisni tos priekšmetus, kas viņam pašam visvairāk nepieciešami. Cilvēka iedzimtās dziņas, brīvas kļuvušas no ierobežojumiem, izaug līdz bezjēdzīgai, mežonīgai enerģijai un uzbrukšanas kārei. Visi brīdinā-

*)Sk. Ellwood — Introduction to social psychology. VIII.

jumi un aicinājumi atturēties no izpostīšanas paliek bez iespaida. Cilvēks, kuŗš sarāvis savas važas, ir kā vētra, kuŗai līdzī brāzās iznīcība, nāve un posts*).

Visur revolūcijas laikā redzama masu „tiešā darbība“, bet arī domāšana paliek vienkārša un primitīva. Par visu zinātnes atziņu atslēgu arvien vairāk top daži „tieši lozungi“. Visu zināšanu un zinātnes gals un sākums ir nedaudzas ļoti šauras un nabadzīgas domas (piemēram, „šķiru cīņas“, „nacionalizēšanas“, „proletariata diktatūras“ idejas un krievu revolūcijas ārkārtīgi primitīvais materialisms). Ikvienu radošu domu sauc par „kontrrevolucionāru“. Sprieduma spējīgā saprāta vietā stājas runga, cietums, izsūtīšana, nāves sods. Ikviens šaubas par revolucionāro degmu jēgu sauc par nozīgumu. Nopietna garīga darba vietā redzam revolucionāru sektantismu un dogmatismu, kas ir daudz neiecietīgāki par inkvizitoru šaurību; arī tur parādās galēja „pirmātnība“.

8. Revolūcijas psiholoģijas pirmātnību, primitivismu tālāk redzam zināmā „lieluma mānija“, kas pārņēmusi revolucionārās masas un viņu vadoņus. Klausoties revolucionāru runās, lasot viņu uzsaukumus un rezolūcijas, redzam, ka ikviens daudz maz nopietnāks revolucionāra solis tiek nosaukts par „jauna laikmeta iesākumu“, par „jaunu vēstures lappusi“, par ko gluži nebijušu un neizteicami svarīgu cilvēces attīstībā. Daudzas revolūcijas, — angļu, franču un krievu, — iesāk pavisam jaunu laika rēķinu, revolūcijas gadu skaitot par pirmo šajā jaunā laika rēķinā; viņas ieved jaunu kalendāru; atceļ svētku un svināmās dienas, to vietā liekot svinēt revolūcijas svēto pieņemšanas dienas. Pārdēvē arī ielu nosaukumus, pilsētas, apgabalus, nosauc tos paši savos vārdos. Jo viņi sevi iedomājās, runājot krievu revolucionāru vārdiem, par cilvēces priekšpulkiem, par pārcilvēkiem, milzeņiem, nemaldīgiem svētiem, ar kuŗiem salīdzinot visi citi ir tikai „grēcinieki“ un nožēlojami radījumi. Revolūciju viņi sauc par „jauna

*)Šī izpostīšanas kaisliba Krievijā jo spīglti bija redzama 1918.—21. g., vērojot bērnu izturēšanos. Skolotāji ziņoja, ka starp bērniem ļoti izplatīta „iznīcināšanas epidēmija“: bez kāda iemesla bērni salauza un sadauzīja skolas solus, durvis, sienas, izsīta logus u. t. t.

laikmeta iesākumu". Arī dažu pretrevolucionāru uzvarēšanu nosauc par „jauna laikmeta iesākumu," tāpat, kā bagātnieku mantas atsavināšanu un sadalīšanu un darba laika noteikšanu ne ilgāk par vienu stundu dienā. Visai bēdīgos notikumus sauc dažādiem skanīgiem vārdiem. Kas veselam cilvēka prātam liekās smieklīgs, viņiem šķiet varonība. Masas pašas uz sevi, sevišķi uz saviem vadoņiem, raugās kā uz milzeņiem. Avīžu ziņotājs kļūst par „lielo tautas tribunu"; viduvējs grāmatvedis par „lielisku organizatoru"; pavājš publicists par „lielu domātāju". Šī „lieluma mānija" rada savas „revolucionaras pozas", ar klasiskām kustībām, ar runām, kurās piesauc visus senās Romas dievus un varoņus vai arī agrāko revolūciju vadoņus, ar krāšņiem svētkiem, manifestacijām un „misterijām". Neviens no viņiem neliekās normāls cilvēks, bet šķiet, tie tēlo kādā pseidoklasiskā traģēdijā.

9. Tas pats primitivisms, tas pats psihiskās dzīves sabrukums redzams arī personīgās atbildības zušanā, kurās vietā stājas kolektīvā atbildība, kuru pazīstam kā īpatnēju primitivisma, pirmātnības formu. Par viena atsevišķa cilvēka pārkāpumu soda simtus un tūkstošus, kuriem ar vainīgo nav bijis nekas kopējs (ķīlnieki, savstarpīga atbildība, vispārīgs terors, veselu pilsētu un ciemu, veselu sociālu grupu un kategoriju sodīšana).

10. Psihiskās dzīves sabrukums, kā revolūcijas sekas, beidzot, redzams arī gara slimību un dvēseles aptumšošanās skaita ļoti lielā pieaugumā (par to turpmākās nodaļās).

Visa sacītā pietiek, lai atzītu, ka pareizs ir mūsu spriedums par revolucionārās sabiedrības pirmātnību, primitivismu un gara dzīves sabrukumu, kas redzams iemantoto ieradumu iznīkšanā. Tas ir īpatnējās revolucionārās psiholoģijas cēlonis, kurš rada arī citas parādības, bet par tām šajā sakarā tuvāk runāt nevaram*).

Ar to noslēdzam apcerējumu par cilvēku izturēšanos un viņu psiholoģiju revolūcijas laikā. Šo apcerējumu

*)Sk. Galeo, Vierkandta, Cabanè un Tēna (nodaļu par jakobiniešu psiholoģiju) darbus.

pamatdoma skaidri redzama, tā nav vairs jāatkārto, un viņa sniedz mums ainu, kas ļoti atšķirās no „romantiski fantastiskām“ iedomām par revolūcijas svētīgo iespaidu. Mēs nākam pie slēdziena, ka visi tie, kuŗi grib, lai cilvēku vada bioloģiskas dziņas, lai cilvēka izturēšanās būtu pirmātnēja, kā dzīvniekiem, — tie tikai sataisa ceļu revolūcijai un padziļina viņas postošo iespaidu.

Otrā daļa.

XI. Revolūcijas iespaids uz iedzīvotāju sastāvu un viņu dzimstību, laulību un mirstību skaitu.

Revolūcija pārgroza nevien cilvēku izturēšanos, bet arī revolucionārās sabiedrības bioloģisko strukturu, iespaidojot dzimstību, laulību un mirstību skaitu. Šīs pārvērtības varam īsi izteikt sekoši:

1. Revolūcijas samazinā iedzīvotāju skaitu tieši iznīcinot daudzu cilvēku dzīvības.

2. Gandrīz vienmēr revolūcijas iedzīvotāju skaitu samazinā, viņa pieaugumu aiztura — pavairojot mirstību skaitu, ierobežojot dzimstības, kaut laulību skaits arvien vairojās. Ja dzimstību skaits arī necīgā mērā mazinājies, tomēr mirstību skaits allaž ir ļoti prāvs, un iedzīvotāju dabīgais pieaugums uz ilgāku laiku ir pārtraukts.

3. Revolūcijas ir „nederīgāko, nespējīgāko izlases“ teicamākais piemērs. Viņas iznīcinā krietnākos no iedzīvotājiem (attiecībā pret viņu iedzīmtām īpašībām) un veicina „mazvērtīgāko“ iespaidu sabiedrībā.

Krietnākos iznīcinādamas, revolūcijas, līdz ar to, izputina vēlamākās iedzīmtās īpašības, atstāj sabiedrību bez pēcnācējiem ar šādām vērtīgām īpašībām; revolūcijas neprātīgi izšķiež „pozitīvo nacionālo īpašību bioloģisko krājumu.“

4. Revolūcijas padara jaunāku sabiedrības veselības stāvokli un dzīves spējas.

5. Visi šie revolūciju iespaidi, lielākā vai mazākā mērā, ir sakarā ar to, cik katra revolūcija ir ilgstoša un spēcīga, un cik lielas bijušas viņas asinsslāpes. Revolūcijās, kas nav gājušas dziļumā, šo parādību iespaids necīgāks. Šo spriedumu pierādīšanai sniegsim dažus noteiktus paskaidrojumus.

I. Revolūcija samazina iedzīvotāju skaitu. Tas nemaz nav sevišķi jāpierāda. Revolūcijām allaž līdz iet pilsoņu karš. Kā kurš katris karš, tas aprij daudzu cilvēku dzīvības. Arī citādi revolūcijas beidzās ar tādiem pašiem rezultātiem: dzimstību skaits mazinās, mirstību skaits pieaug, ļaudis paliek nabadzīgāki, zemē valda bads un posts, šie revolūciju pavadoņi ilgu laiku.

Padomju republiku iedzīvotāju skaits piecos revolūcijas gados, no 1917. līdz 1922. g., samazinājies par piecpadsmit līdz septiņpadsmit miljoniem. Tā tad revolūcija nevien iznīcinājusi iedzīvotāju dabīgo pieaugumu, bet vēl bez tam samazinājusi iedzīvotāju skaitu par piecpadsmit līdz septiņpadsmit miljoniem*). 1870.—71. g. Francijas revolūcijas zaudējumus rēķinā ap „25.000, kurus nonāvēja viņu pašu tautas brāļi“, nerēķinot revolūcijas netiešos upurus (Greguārs, IV., 427). 1848. gadā 22.—25. jūnija sacelšanās laikā Parīzē nonāvēti vismaz 1000 cilvēki. Ja pieskaitītu arī revolūcijas netiešos upurus visā Francijā, šis skaits būtu daudz lielāks (Greguārs, III., 119, 129, 132). Ir vispāri atzīts fakts, ka pēc 1789. g. Francijas revolūcijas iedzīvotāju skaits ļoti mazinājās. Tura zaudēja trešo daļu no saviem pilsoņiem, Bordo — desmito daļu, Rena — astoto, Liona — vairāk kā 8000 u. t. t. Karš pie Vandejas aprija 300.000—400.000 ļaužu. Prefektu ziņojumos lasam, ka 37 departamentos iedzīvotāju skaits mazinājies, 9 palicis, kāds bijis un tikai 12 konstatēts pieaugums. Lielākā vēstures pētnieku daļa vienprātīgi at-

*) No oficialās statistikas datiem redzam, ka tagadējās padomju republikas teritorijā dzīvojošo ļaužu skaits no 1914. līdz 1920. g. samazinājies par 18—19 miljoniem. 1921.—22. g. šis skaits samazinājās vēl par 2 līdz 2½ miljoniem. Ja no šiem 21—22 miljoniem atskaitam 3 miljonus, kas krita paskaitīti. Sk. Centr. statistiskās pārvaldes ziņojumus, III, 1922; „Economist“ (krieviski) 4—5, 1922.

zīst, ka revolūcijā un viņai sekojošos Napoleona karos zaudēti kādi 2 miljoni cilvēku. Pēc Žiglara un Rodo ziņām, 1789.—1801. g. iedzīvotāju skaits mazinājies par 1.400.000 *).

To pašu redzam septiņpadsmitā gadsimta Anglijas revolūcijā, tikai šaurākos apmēros. Ilgus gadus notikušie pilsoņu kari beidzās ar to pašu. Daži notikumi, piemēram, Droghedas, Veksfordas iedzīvotāju pilnīga iznīcināšana; 200.000 īru nogalināšana (pēc Meija, vai 100.000 — pēc Gardinera) 1651. gadā revolūcijas upuru skaitu lielā mērā pavairoja (Gizo — I., 34; Gardiner — IV., 82). Vēl tikai jāpiemin, cik ļoti lieli zaudējumi iedzīvotāju skaita ziņā bija husitu revolūcijā un viņai sekojošos (Žižkas un Prokopa) karos, kad iznīcināja desmitiem tūkstošiem ļaužu, kas vēlāk beidzās ar visas Bohēmijas izpostīšanu (Denis, Palacky).

Tikai dažos vārdos pieminēsim Francijas četrpadsmitā gadsimta zemnieku nemierus un daudzas ar viņiem saistītās sacelšanās (milotīnu, kabošenu), kas nerīma ilgus gadus desmitus četrpadsmitā gadsimta otrā pusē un piecpadsmitā — sākumā. Šāis nemieros, un viņiem sekojošos posta un trūkuma gadus, iedzīvotāju skaits samazinājās par veselu trešdaļu (Levasjē). Tāpat beidzās Vata Tailera zemnieku sacelšanās Anglijā un zemnieku nemieri Vācijā piecpadsmitā gadsimta beigās un sešpadsmitā gadsimtā. Nemieriem, tieši vai netieši, sekoja bads un sērgas, kas iznīcināja desmitiem tūkstošiem cilvēku. Uz viņiem visiem attiecās vēturnieka vārdi: „Zemnieki dedzināja un laupīja; slepkavoja un spīdzināja bruņiekus, viņu sievas un bērņus. Muižnieki vajāja zemniekus, tūkstošiem nonāvēja tos, dedzināja viņu ciemus un laukus klāja viņu līķiem“ (Vebers, VIII.). Holandes revolūcijās, sešpadsmitā gadsimtā, atkārtojās tas pats, trešā daļa no visiem iedzīvotājiem iznīka; tādas pašas bija septiņpadsmitā gadsimta Krievijas zemnieku nemieru sekas. Un tādu pašu ainu redzam senās Grieķijas un Romas revolu-

*) Michelet — 19. gadsimta vēsture, I.; Levasseur — La population française, III., 506; Levasseur — Historie des classes ouv. de 1789.—1870, I., 276; Taine — France contemp., VIII.

cijās. Romiešu revolūcijas, sākot no Grakhu laikiem līdz Sullas un Marija pilsoņu kariem un līdz pirmam un otram triumviratam, kad visu laiku nerimās asinsizliešana, beidzās ar itaļu, samnitu un etrusku pilnīgu iznīcināšanu; lielā mērā iznīka arī Romas un Itālijas pamatiedzīvotāji. Visu upuru kopskaits pārsniedza 300.000 (Rostovcevs, 29, 42, 100; Momsens — II.). „Latīņu rāsa Itālijā ātri izmirst, mēs redzam briesmīgu iedzīvotāju iznīkšanu“. Agrāko iedzīvotāju vietā Itāliju sāka apdzīvot Azijas, Sīrijas un Eģiptes brīvlaistie vērgi un proletariats; daudzos novados nekad nebija piedzīvota tāda dižciltīgo sajaukšanās ar mazvērtīgākiem ļaudīm, un iedzīvotāju skaits acīmredzami slīdēja uz leju (Momsens). Trešā un ceturrtā gadsimtā pr. Kr. bija nebeidzama anarķija, sacelšanās un nemieri, kuŗu rezultats bija tāds pats. Līdzīgs bija Grieķijas tautu liktenis revolūciju laikmetā. No bezgalīgām slepkavībām iedzīvotāju skaits ātri un visai redzami mazinājās. Trešajā gdsimtā revolūcijas un sacelšanās ilgu laiku nerima (Agiss IV., Kleomens III., Nabiss u. c.), un šo notikumu tiešās un netiešās sekas bija ārkārtīga iedzīvotāju iznīkšana, kā raksta Polibijs*). Nu pievērsisimies revolūcijām, kuŗās bija ierautas tik milzīgas ļaužu masas, kā, piemēram, Ķīnā. Tur iedzīvotāju skaits ir tik liels, ka viņa mazināšanās sniedzās desmitos miljonos. Piemēram, 755.—81. g. pilsoņu karā iedzīvotāju skaits samazinājās no 53 līdz 20 miljoniem. Rēķinā, ka Thai-Pinga sacelšanās laikā iedzīvotāju skaits no 334 miljoniem noslīdējis līdz 260 miljoniem, u. t. t.**).

Arī Ipuvers apstiprinā nedzirdēto mirstību pieaugumu Eģiptes revolūcijas laikā, „visā zemē nāvei bagāta plauja“. „Kur vien eji, visur var redzēt, kā ļaudis aprok savus brāļus...“

„Mirst tik daudz ļaužu, ka nav neviena vairs, kuŗš mirušos varētu aprakt.“ „Daudzus mirušos iesvieda upē.“

*) Fahlbeck — La décadence et la chute des peuples, Bull. de l'inst. internat. de statistique, XV., II. daļa.

**) Par iedzīvotāju mazināšanos Thai — Pinga sacelšanās laikā sk. Parkera pievestos statistiskos datus grāmatā — China past and present, London, 1903., 26; Steinmetz — Philosophie des Krieges, 1907., 60.

„Bads, slepkavības, pilsoņu karš un kaujas kara laukā, bet visvairāk sērgas, kas plosījās visā zemē, mirstāoju skaitu ļoti pavairoja“ (Vikentjevs, 245.).

Nav vajadzīgs minēt vēl kādus faktus; nav nekāds pārspilējums, ka revolūciju, sacelšanos un nemieru tiešo un netiešo upuru skaits ir ārkārtīgi liels, kaut, varbūt, ne tik liels, kā starptautisko karu un sadursmju upuru skaits. Abos šāos gadījumos, kad cilvēce cīnās „par taisnību un tiesībām“, nāves plauja ir pārbagāta. Bez tam iedzīvotāju mazināšanās notiek arī netiešā ceļā, revolucionārās sabiedrības dzimstību skaitam krītot un mirstību skaitam vairojoties. Apcerēsim šo problēmas daļu.

2. Mirstību, dzimstību un laulību skaits revolūcijas laikā. Ir jau pazīstama parādība, ka kara laikā pieaug iedzīvotāju mirstības skaits, bet dzimstību un laulību skaits mazinās. Mirstības pieaugums redzams tūdaļ pēc kara sākšanās un krītas tikai pēc kara beigām.

Arī laulību skaits kara sākumā krīt un stipri pieaug pēc kara beigām, — arvien pārsniedzot caurmēra skaitu, — jo kara apstākļos laulību slēgšana bija aizturēta. Pēc 1 vai 2 gadiem ir atkal sasniegts caurmēra skaits. Dzimstības sāk mazināties 9 vai 10 mēnešus pēc kara iesākšanās, bet 9 vai 10 mēnešus pēc kara beigām dzimstību skaits spēji pieaug, sasniedz pirmskara stāvokli, bet tikai pēc dažiem gadiem*).

Protams, pilsoņu kara iespaidam uz dzimstību un mirstību skaitu vajaga būt tādām pašām, jo pilsoņu karš ir tikai citāds kara veids.

Visu dziļi tverošo revolūciju nenovēršamas sekas ir

*)Šo iedzīvotāju skaita pieaugumu un mazināšanos esam novērojuši šādu karu laikā 1864. g. Prūsijas un Danijas; 1866. g. Prūsijas un Austrijas; Napoleona karos; Krimas karā; 1870.—71. g. Vācijas un Francijas; 1877.—78. g. Krievijas un Turcijas; 1885. g. Serbijas un Bulgārijas; 1912.—15. g. Balkanu karā; 1904.—5. g. Krievijas un Japānas; Savienoto Valstju pilsoņu karā un 1914.—1918. g. pasaules karā. Sk. statistiskos datus Sorokina apcerējumā par „kara iespaidu uz iedzīvotāju sastāvu“. „Ekonomists“ (kriev.) 1, 1922. Pēterpili. Tur minēti arī tuvāki avoti.

badis, sērgas, nabadzība, iedzīvotāju dzīvības spēka mazināšanās.

Skaitļi pierāda, ka revolūcijas gados mirstību skaits vispāri ir augsts, bet dzimstību skaits — zems. Ja arī dzimstību skaits nenoslīd stipri zemāk par caurmēru, tomēr iedzīvotāju skaits mazinās, jo mirstība vairojās.

Bet laulību skaits no šīs parastās kārtības novirzās. Taismī revolūciju laikā redzam laulību skaitu ļoti lielu pieaugumu, jo 1) pilsoņu karš nešķir karēivi no viņa ģimenes; 2) seksuālie instinkti revolūcijas laikā izvirst un pieņemās seksuālā patvaļība; 3) revolūcijas apstākļos vieglāk ir dzīvot precētam, kā neprecētam (piemēram, Krievijā, precētiem bija vieglāk iegūt nepieciešamo uzturu, jo revolūcija nodibināja sievietes un vīriešu darba dalīšanu); 4) revolūcijai vajadzīga „lielgabalu barība“ no dzīviem cilvēkiem, tādēļ laulību slēgšanu visādi veicinā, laulātiem pat dod zināmus labumus (apgērbi un partikas ziņā). To var novērot Krievijā. Ja apstākļi tādi nav, tad laulību skaits revolūcijas laikā mazinās, un sāk atkal pieaugt, kad pilsoņu karš beidzies. Bet arī tad, ja laulību skaits pieaug, laulības, tomēr paliek bez bērniem, viņas ir nejaušas, redrošas un pastāv tikai īsu laiku. Īstenībā tādas laulības ir tikai likuma atļauta laulāto draugu pastāvīga maiņa. Viņas paliek bez pēcnācējiem un ir tikpat viegli izjaucamas, kā tās radās. To apstiprina statistiski dati par laulību šķiršanu un par tā sauc. īsa laika revolūcijas laulībām. Tāds ir revolūcijas iespaids uz iedzīvotāju dabīgo kustību. Sniegsim dažus skaitļus, un sāksim ar Krievijas revolūciju.

Skaidru ainu par iedzīvotāju kustību sniedz šādi padomju savienības skaitļi. Žēl, ka trūkst skaitļu par visu Krieviju.

Mirstības skaita pieaugums.

No 1000 iedzīvotājiem mira:

Guberņa:	gads 1914	gads 1920
Kostromas	27,6	49,6
Maskavas	26,8	40,8
Nižņij-Novgorodas	29,1	33,8

Guberņa:	gads 1914	gads 1920
Orlas	26,8	36,4
Penzas	30,0	40,8
Razaņas	22,3	27,2
Tveras	25,7	27,0
Smoļenskas	26,3	33,4 [*])

Mēs minējam guberņas, kuras pilsoņu karš nemaz neskāra. Arī viņās mirstību skaits stipri pieauga. Bet guberņās, kur plosījās pilsoņu karš, mirstību skaita pieaugums ir daudz lielāks.

Tas pats sakams arī par dzimstību skaitu. Revolūcijas laikā, līdz 1920. g. pilsoņu kara beigām, dzimstību skaits ļoti mazinājās. Pēc 1920. g. tam vajadzēja pieaugt, bet bads, nabadzība, sērgas, terors un citi līdzīgi apstākļi, kuri aptvēra visu Krieviju, izņemot pilsētas, uz ilgu laiku dzimstību skaitu spieda arvien zemāk, bet mirstība pieauga.

Sekošie skaitļi mums sniegs skaidru ainu par to.

Dzimstību skaita mazināšanās.

No 1000 iedzīvotājiem piedzima:

Guberņa:	gads 1911	gads 1920
Novgorodas	41,4	24,0
Smoļenskas	46,2	29,7
Tveras	43,3	26,1
Maskavas	41,5	24,5
Kostromas	46,4	33,2
Nižņij-Novgorodas	47,9	24,9
Vjatkas	52,7	16,2
Permas	55,1	19,0
Penzas	54,8	28,0
Razaņas	43,4	25,4
Orlas	47,3	24,2

Dzimstību skaits visā Krievijā, deviņpadsmitā gadsimtā un divdesmitā sākumā, svārstās starp 40 līdz 42 no 1000 iedzīvotājiem (Brokhauza un Efrona vārdnīca,

^{*}) Статистический Ежегодник России 1919—20, Маскавя, 1921; Труды центрального статистического бюро I, 1922.

XL.). Bet revolūcijas laikā tas nekad nav pārsniedzis 30 no 1000.

Tad kļūst viegli saprotams, kādēļ Krievija revolūcijas gados nespēj izlidzināt dzimstību un mirstību skaitu, kaut šī valsts arvien bija pazīstama kā augstas dzimstības un iedzīvotāju ātras vairošanās zeme (deviņpadsmitā gadsimtā un divdesmitā sākumā iedzīvotāju normalais pieaugums svārstījās starp 12,0 līdz 18,1 no 1000). To pierāda sekoši skaitļi.

1920. gadā no katriem 1000 iedzīvotājiem bija:

Guberņa	Dzimušo	Mīrušo	Mīrušo vairāk
Čerepovecas	24,0	29,6	5,6
Novgorodas	24,0	25,3	1,3
Smoļenskas	29,7	33,4	3,7
Tveras	26,1	27,0	0,9
Maskavas	24,5	40,8	13,3
Ivanovo-Vozņesenskas	32,8	46,3	13,5
Kostromas	33,2	49,6	11,4
Nižņijas	25,9	33,8	8,9
Vjatkas	16,2	24,1	7,9
Permas	19,0	26,0	7,0
Penzas	28,0	40,8	12,8
Razaņas	25,4	27,2	1,8
Orlas	24,2	36,4	12,2

(Centrālās Statistiskās Pārvaldes darbī, III.).

Nikolajevas guberņā mirstības un dzimstības starpība, sākot no 1914. g., mainījās sekoši:

Gadi	dzimstību vairāk	mirstību vairāk
1914	—	5981
1915	—	2762
1916	—	1828
1917	—	1822
1918	—	1399
1919	4698	—
1920	1977	—

Dažādās Ukraines pilsētās iedzīvotāju skaita mazināšanās 1921. g. bija sekošā:

Pilsētas	dzimstību vairāk	mirstību vairāk
Chersona, Aleški	—	1987
Poltava	—	1646
Lubni	—	1192

Pilsētas	dzimstību vairāk	mirstību vairāk	
Gadjača	27	—	
Cenkova	—	82	
Kobeļaka	81	—	
Konstantinograda	—	44	
Ločvica	95	—	
Mirgoroda	—	151	
Romni	—	103	
Sevastopole 1922 g. mar- tā—juliā	—	1064	
Zaporožas guberņas pilsētās			— 34
Jekaterinoslavas, Zaporožas, Kremenčugas, Podoļskas gub. (1922. g. pirmā ceturksnī)			— 8772
Caricina (1922. g. pirmā pusē no 1000 iedzīvotājiem)			— 67
Jekaterinoslava (1922. g. aprīlī — maijā)			— 6625
Odesa (1923. g. pirmā pusē, no 1000 iedzīvotājiem)			— 85,5
Jelisavetgrada (1922. g. no 1000 iedzīvotājiem)			— 91

Iedzīvotāju iznīkšana bada apgabalos 1921.—1922. g. redzama no sekošiem skaitļiem:

Tataru republikas iedzīvotāju skaits no 1920. līdz 1922. g. mazinājās par 470.000. t. i. par 20%; baškīru republikā — par 33%; Urāla apgabalā — 25%; Kerčas apgabalā — 33%; Pugačeva apgabalā — Samaras gub. — 50%; Chersonas guberņā — 60% u. t. t. („Izvestija“ 1922. g. 5. nov.). Salīdzināsim pilsētu statistiku. Redzam, ka, sākot ar kara gadiem, mirstību, dzimstību un laulību skaitļi ar katru gadu pārgrozās. No 1920.—1921. g. vērojama zināma uzlabošanās, bet visā Krievijā tas nebija redzams. No 1920.—1921. g. apstākļi uzlabojās pilsētās, uz Krievijas lauku iedzīvotāju rēķina. Bet padomju Krievijas apgabalu lielākā daļā uzlabošanās nav redzama, ļoti bieži attiecības kļuva vēl ļaunākas.

No 1000 iedzīvotājiem bija:

Gadi	Noslēgtās laulības		Dzimušu		Mīrušu	
	Peterpilī	Maskavā	Peterpilī	Maskavā	Peterpilī	Maskavā
1912	6,5	—	27,6	—	22,6	—
1913	6,3	5,8	26,4	28,9	21,4	23,1
1914	6,9	5,5	25,0	31,0	21,5	21,3
1915	5,0	4,1	22,5	27,0	22,8	20,2
1916	4,7	3,9	19,1	22,9	23,2	21,2
1917	8,5	5,3	17,8	19,6	25,2	28,0
1918	9,2	7,5	15,5	14,9	43,7	45,1
1919	20,7	17,4	13,8	17,5	72,6	46,2
1920	27,7	19,6	21,8	21,0	50,6	?
1921	26,7	?	36,0	?	27,8	—

No šiem skaitļiem skaidri redzams, ka revolūcijai uz mirstību vairošanos daudz lielāks iespaids, kā karām, un arī dzimstību mazināšanās revolūcijā lielāka. Bet, no otras puses (šai ziņā revolūcija nav līdzīga karām) laulību skaits strauji pieaug, kaut laulības, kas noslēgtas līdz 1920. g., bija bez bērniem. Tikai pēc 1920.—1921. g., kad dzīves apstākļi pilsētās uzlabojās, uz citu Krievijas iedzīvotāju rēķina, vērojama mirstību mazināšanās un dzimstību vairošanās, kas sasmiedz sevišķi augstu pakāpi, jo gadiem ilgi dzimstību skaits bija noteikti slīdējis uz leju. 1923.—1924. g. dzimstību skaits atkal noslīd, un kļūst samērā normāls. Arī laulību skaits mazinās, kas vēl skaidrāk bija redzams 1923. gadā.

Tādi ir daži skaitļi par Krievijas revolūcijas iespaidu uz iedzīvotāju skaita mazināšanos un pieaugumu. Tikai pēc tam, kad revolucionārā kustība atslāba, sāka krist arī mirstību skaits, bet dzimstību skaits pieauga.

Līdzīgi notikumi redzami arī citās revolūcijās. Jo plašāka ir revolūcija, jo viņa spēcīgāka, jo skaidrāk saredzamas šādas parādības. Pieminēsim dažus vēstures un statistikas datus.

1870.—1871. g. revolūcija.

Iedzīvotāju skaita pieaugums no 1000 ļaudīm:

1868	+ 1,6
1869	+ 2,2
1870	— 2,8
1871	— 12,2
1872	+ 4,9
1873	+ 2,8
1874	+ 4,8

Ir pareizi, ka šos skaitļus stipri iespaidojis Vācijas un Francijas karš. Bet tādā pašā virzienā tos iespaidojusi arī revolūcija. Sevišķi skaidri tas redzams no mirstību un dzimstību mazināšanās un pieauguma Senas departamentā.

1848.—1849. g. revolūcija. . .

Viņas iespaidu mazliet vājināja 1847. g. nepiedzīvotā dārdzība un 1848.—1849. g. spīdošā raža. Tomēr revolūcija nav palikusi gluži bez iespada uz iedzīvotāju skaita mazināšanos.

No 1000 iedzīvotājiem viņu skaits pieauga:

1846	4,1
1847	1,5
1848	2,9
1849	0,5
1850	5,5
1851	5,8
1952	8,5

(Levasjē).

1789. g. revolūcija un gadi pēc viņas.

Par iedzīvotāju skaita pieaugumu un mazināšanos lielās revolūcijas laikā mums noteiktu datu nav. Bet mums ir skaitļi no pirmsrevolūcijas laikiem un no revolūcijas pēdējām dienām. Ludviķa XVI. valdīšanas laika beigās no 1000 iedzīvotājiem piedzima 38—39, bet 1800. g. tikai 33,1. Tāpat arī laulību skaits Ludviķa laikā bija lielāks, bet 1800. g. — 27,8; 1801. g. — 28,0; 1802. g. — 31,9; 1803. g. — 32,4 (Levasjē).

Mēs redzam, ka mirstību un laulību skaits pirms revolūcijas un viņas beigās palicis daudz maz negrozīts, bet dzimstību skaits mazinājies. Tēna minētie vēsturiskie pierādījumi apliecinā mirstību skaita ārkārtīgu pieaugumu revolūcijas gados, un dzimstību samazināšanos, sevišķi pilsētās, kur notika revolucionārās cīņas.

Vācijas revolūcija 1848.—1849. g.

Etingens raksta: „Šaīs gados redzama iedzīvotāju vairošanās pēkšņa krišana.“

Par Prūsiju mums ir sekoši skaitļi:

1814.—28. — 1,71

1828.—40. — 1,35

1840.—46. — 1,27.

1846.—49. — 0,45

1850. g. atkal vērojams pieaugums
(Öttingen — Die Moralstatistik, 273).

Krievijas revolūcija 1905.—1906. g.

Iedzīvotāju skaita pieaugums no 1000 ļaudīm:

1903. — 18,1

1904. — 19,6

1905. — 13,1

1906. — 17,1

1907. — 18,7

Šāis skaitļos skaidri saredzams Krievijas-Japānas kara iespaids. Bet arī 1905. gada revolūcijas iespaids.

Par senlaiku revolūcijām pietiekošu statistisku datu nav. Par svarīgākām revolūcijām, kad uzliesmoja pilsoņu karš, palikušās laikabiedru liecības, kurās redzama diezgan skaidra aina. Jau pieminējam Ipuvera liecību par mirstību skaita pieaugumu Eģiptes revolūcijas laikā. To pašu redzējam arī Ķīnas revolūcijā, minējam dažas liecības arī par ļoti lielo mirstību skaitu Romas kronisko revolūciju gados un sacelšanās laikā republikas beigu cēlonā. Vēstures pētnieki un laikabiedri runā arī par dzimstību mazināšanos. Varro raksta: „Senāk sievas lepojās, ja viņām bija daudz bērnu. Bet ja tagad laulātais draugs grib bērnus, sieva viņam atbild: Vai nezināt, ko Ennijs teica? Labāk trīs reizes būt kaujas briesmās, nekā vienu vienīgu bērnu dzemdēt“ (Momsens, III., 610).

Dzimstību skaita ārkārtīga mazināšanās pievērsa valsts vīru uzmanību, kuri pūlējās jauno parādību novērst. Jau Grakhi izsolīja īpašu atlīdzību visiem, kam ir laulībā dzimuši bērni. Cezars deva sevišķus zemes gabalus trīs bērnu ģimenēm, un par 45 gadiem jaunākām sievietēm, ku-

ŗām nebija neviena bērna, atņēma zināmas tiesības; bet kuŗām bija pēcnācēji, tām piešķīra dažas priekšrocības. Slavenie leges Juliae (lex Julia de maritandis ordinibus, lex Julia et Papia Poppea. vairāki Augusta izdotie likumi) vērsās pret arvien vairāk pieaugošo iedzīvotāju skaita samazināšanos. Kuŗā un nebeidzamās revolūcijās „iedzīvotāji kļuvuši neauglīgi“ (Ferrero, Momsens, O. Seek, Rostovcevs, Dirī u. c.).

Līdzīgi apstākļi bija Grieķijā. Ar trešā gadsimta beigām un otrā sākumu (pr. Kr.) iedzīvotāju skaita pieaugums apstājās. Dzimstību skaits stipri samazinājās. Sākās Polibija tik spīdoši attēlotā iedzīvotāju iznīkšana. Tas ir nīknāko, asiņaināko revolūciju laiks, kas nebeidzās ilgus gadus (Agisa IV., Kleomena III., Nabisa revolūcijas)*).

Ārējiem kariem un pilsoniskām revolūcijām ir vienādas sekas. Mēs nezīnam, vai laulību skaits šāīs laikos pieaudzis vai mazinājies, bet mēs gan zinām, ka laulību ilgums kļuvis arvien mazāks: pieņēmusies laulības pārkāpšana un seksuāla izklaidība. Īsī sakot: mēs dzīrdam par tādiem pašiem notikumiem, kādus tagad redzam Krievijā. Visās ilgstošākās un ievērojamākās revolūcijās, kuŗās piedalās plašas iedzīvotāju masas, iedzīvotāju skaita pieauguma un samazināšanās ziņā vērojams viens un tas pats virziens.

Jau mēs pieminējām ļoti lielu mirstību pieaugumu un dzimstību mazināšanos Francijas zemnieku nemieru un pilsoņu karu laikos. Tas pats jāsaka arī par reliģisko nemieru ievadīto sacelšanos un pilsoņu kariem Francijā, sešpadsmitā gadsimta otrā pusē. Iedzīvotāji sāka izmirt: „Reliģītkie kari bija bojā iešamas laiks, iedzīvotāji visā zemē sāka izmirt.“ „Francijas iedzīvotāju skaits, kas, pēc zaudējumiem simtgadu kārā, arvien atkal atjaunojās, no jauna slīdēja uz leju.“ „No 1500 ģimenēm, kas 1575. g. dzīvoja Provansē, pēc 50 gadiem bija palikušas

*) Fahlbeck — op. cit.; Ed. Meijera — Senlaiku iedzīvotāji, krājumā „Население Москвы“ 1917, 1897.; Niese — Geschichte der Griechen und macedonischen Staaten, 1903., III., 9.; bez tam: Pöhlmann — op. cit.

tikai 500" (Levasjē). Citās pilsētās bija redzams tas pats. Vācijas zemnieku nemieru un revolūciju laikā, sešpadsmitā gadsimtā, un husitu karos, kad uzliesmoja arī asiņains pilsoņu karš, redzam to pašu ainu*). Tāpat arī Krievijas revolūcijā septiņpadsmitā gadsimtā. „Kā skudru pūžņi visur redzamas kapu kopas,“ raksta laikabiedris Paļicins (Karamzins). Mīnētie fakti mums apstiprinā, ka visas dziļi tverošās un asiņainās revolūcijas beidzās ar vienu un to pašu: nāvei bagatīgi tiek ziedotas cilvēku dzīvības.

3. Revolūcija kā negatīvas izlases un rāsas iedzimto īpašību sagandēšanas ierocis. Revolūcija neiespāido iedzīvotāju skaitliskās pārmaiņas vien, bet pārgroza arī iedzīvotāju rāsas īpašības, kam ir daudz lielāka nozīme. No senlaiku kariem modernie kari atšķirās ar to, ka tagad iznīcinā „labākos“, bet saudzē un pasargā „nevērtīgākos“, kuriem vājāka veselība, kas nav tik spējīgi, tik apdāvināti un kuņu gribas spēks vājāks**).

Jo vairāk tas sakams par revolūcijām, kuņās uzliesmo pilsoņu kari un asiņainas cīņas. Tādas revolūcijas ir īsts nāves ierocis, kas cērt uz visām pusēm un iznīcina labākos, veselīgākos, spējīgākos; visus, kas pārāki par viduvējiem ļaudīm; apdāvinātākos, garīgi vērtīgākos nācijas locekļus, kuņu gribas spēks stiprāks. Karotāju vadoņi visiem spēkiem cenšās iznīcināt šenaidnieka vadoņus un krietnākos vīrus. Un abās pusēs jāzaudē „krietnākie, labākie“. Kā katrā istā karā, abu karotāju armijās mobilizēti veselīgākie un spējīgākie (vājos un slimos atstāja mājās), drošsirdīgākie, enerģiskākie, kam stiprāka griba, kuņu

*) „Iedzīvotāju skaits ārkārtīgi mazinājās, un revolucionārie kari nāciju briesmīgi novājināja“. „Pilsētās iedzīvotāji izmira, tāpat arī ciemos“. „Trūkuma un bada dēļ mirstību skaits bija neredzēti liels“. Denis — op. cit. 255, 263, 328, 477.

**) Sk. Sorokina apcerējumu „Влияние войны на состав населения“; bez tam Vaccaro — Les bases sociol. du droit et de l'état; Новиков — Войны человеческих обществ; Lapouge — Les sélections sociales; Nikolai — Die Biologie des Krieges; P. Jordan — La moisson humaine, Revue international de Sociologie, 1911; par pēdējā kara iespaidiem sk. Статистический журнал, 1920, 5—8.

pārlicēbas spēks un morāliskie jēdzieni nesašķobīti, un kuŗi garīgi visattīstītākie. Viduvējo ļaužu pelēkā masa, kuŗai nav ne grības un ģeromes spēka, ir pret visu vienaldzīga, kas tieši neskaŗ viņa paša labklājību; slimie, neattīstītākie pūlās no kaujām izvairīties; viņi netiecās uz fronti, nekad nevienam nepretojās, allaŗ atturīgi, un tādēļ kara laikā no viņu vidus vismazāk upuru. Krietnāko, labāko zaudējumu samērs ir daudz lielāks par nevērtīgāko zaudējumiem.

Tāds pats ir arī revolucijas netiešais iznākums. Trūkums, bads, kas ar revolūciju nenovēršami saistīti, sevišķi stipri skar „inteligenci“, izglītotos ļaudis, kuŗi dzīves līdzekļus rod garīgā darbā. Šie ļaudis smagam fiziskam darbam nav rūdiņi, vājāk viņi pacieš arī trūkumu, tādēļ pret badu un grūtībām viņi ir daudz nevarīgāki. Pieprasījumi pēc viņu darba ir niecīgi un alga par šo darbu paliek arvien mazāka. Un garīgi augstu attīstītu cilvēku nervu sistēma daudz vairāk cieš no revolucionāro cīņu nežēlības, nekā vienkāršā strādnieka nervi. Visi šie apstākļi veicinā izglītoto ļaužu iznīkšanu un viņu mirstība ir daudz lielāka, nekā garīgi neattīstīto masu, sevišķi fiziska darba strādnieku mirstība.

Revolucijas laiku politiskā emigrācija arī ir viena no šīm parādītām. Lielāko tiesu emigrē vērtīgākie un spējīgākie ļaudis. Senlaiku ostrakisms, izceļošana no Itālijas pilsētām viduslaikos, ķeceru izsūtīšana no Spanijas un hugenotu izraidīšana no Francijas, pēdējo gadsimtu politiskā izceļošana, astoņpadsmitā un divdesmitā gadsimta revolucijas vairākām valstīm atņēma daudzus vērtīgus ļaudis. Ja daudzreiz emigrantu vidū redzam vecākus ļaudis, tad nav jāaizmirst, ka starp viņiem ir tādi vīri, kā Temistokls, Aristids, Platons; Spanijas krietnākie vīri; Dante, Mikelandželo, Šatobriāns, de Mestrs, Lafaijets, Lui Blans, Maccini, Hercens u. t. t. Varam dažādā domāt par viņu darbības vērtību un saturu, bet nevaram noliegt viņu lielo garīgo vērtību. To pašu varam sacīt par „balto“ un „sarkano“ politisko emigrantu pulkiem. Vispārī viņu garīgais caurmērs ir augstāks kā dzimtenē palikušai tautai. No dzimtenes viņiem jāizceļo vai arī tos ar varu izsūta tādēļ, ka viņi negrib padoties, jo viņiem ir sava griba un

uzvarētājiem tie liekās bīstami. Nu kļūst saprotams, kādēļ revolūcijas iznīcina vai izdzina no dzimtenes „zemes smadzenes, viņas gribu un apziņu“, kādēļ revolūcija jāuzskata par „negatīvas izlases“ ieroci.

„Sniedzāt labāko, ko spējat,“ tā romieši sauca jaun-
kareivjiem. „Atdotat labākos revolūcijai un izdzīšanai
no dzimtenes“, sauc revolūcija. *Parcere subjectos et de-
bellare superbos* (saudzāt pazemīgos, nokaujiet lepnos),
— to redzam sevišķi revolucionārās cīņās. Bet tas vēl
nav viss: „labākās sēklas“ iznīcināšana, tautas krietnāko
iedzimto īpašību nesēju bojā iešana nozīmē, ka nākošām
paaudzēm tie uz mūžu zuduši vai arī viņi atstās savu svē-
tīgo iespaidu vairs tikai ļoti niecīgā mērā. Nācijas iedzim-
tais bioloģiskais stāvoklis ir sagandēts, kļuvis zemāks, ļau-
nāks. Jā — „kāda ir sēkla, tāda raža“. Vēl vairāk tas
tādēļ no svara, ka revolucionārās cīņās lielāko tiesu pie-
dalās samērā jauni ļaudis, kuŗu radīšanas spēks nav iz-
sīcis. Govins uzsver, ka revolūciju un reformācijas ku-
stību vadoni reti ir vecāki par četrdesmit gadiem*).

Franklins saka: „Karām izdotos vekselus mēs mak-
sājam galvenā kārtā pēc viņa beigām.“ Vēl vairāk tas
sakāms par revolūciju. Tā zemei atņem nevien pēdējās
dzīvās asinis, bet visu kopējo mantojumu, nācijas biolo-
ģiskās, iedzimtās spējas, iznīcina tautas nākošo paaudzi.
Revolūcija ar savu asinsliešanu, nežēlību un upuru skaitu,
izposta nācijas labākās īpašības un veicina viņas bojā ie-
šanu; sagandē nācijas bioloģisko dabu arī tai ziņā, ka po-
sta mājās palikušo un dzīvo veselību un nervu sistemu.
Bet šie mājās palikušie ir daudz vājāki, tādēļ badu, auk-
stumu, slimības, sērgas un ārkārtīgi nenormālos dzīves
apstākļus, šos nešķiramos revolūciju asiņainos līdzgait-
niekus, viņi panes daudz grūtāk, un smagāk no viņiem
cieš. Tādos apstākļos mājās palikušie kļūst vēl vārgāki,
nespēcīgāki. Sevišķi tas sakāms par revolūcijas laikā ie-
dzemdētiem un dzimušiem, un par jauno paaudzi. Viņiem
jācieš par savu tēvu grēkiem, par „revolūcijas sasniegu-

*)B. Gowin — Correlation between reformativie epochs and
the leadership of young men, 1909.

miem", par visiem viņas noziegumiem un darbiem, viņiem jāzaudē sava veselība un jāzvirst. Centīsimies to ar fak-
tiem pierādīt.

Krievijas revolūcija.

1. Vispārīgais mirušo skaits šais gados bija 13,6%, bet mirušo skaits no 15—60 gadus veciem, kas ir veselīgākie, spējīgākie, pieaug līdz 28% *).

2. Šie skaitļi attiecas lielāko tiesu uz vīriešiem, ne sievietēm. Pirms kara no 100 vīriešiem bija 99,6 sievietes, bet tagad no 100 vīriešiem 125 sievietes**).

3. Kulturelākā, apdāvinātākā Eiropas Krievijas iedzīvotāju daļa, kas radījusi Krievijas valsti, zaudējusi septi-
tīto daļu sava skaita, bet Azijas Krievijas — tikai trīsdesmito daļu***).

4. Partiju cīņās bojā gāja lielāko tiesu moraliski taisnīgākie, kam bija stingri etiskie jēdzieni un attīstīta pienākuma apziņa. Viņi neslēpa savu pārliecību, negrozīja to, kā daudzi laipotāji; viņi izteica savas pretējās domas un cīnījās; viņi bija nostājušies bīstamā stāvoklī — un gāja bojā. Cīņā pret brutālu pārspēku, pilnu melu, negoda, nekautrības, viņi nekļuva zagļi vai krāpnieki, neķērās pie rupjas varmācības, tādēļ nonāca trūkumā — un gāja bojā. Pavisam citāds bija moraliski mazvērtīgāko un nekautrīgāko stāvoklis; revolūcijas duļķainos ūdeņos viņi jutās īsti labi. Viņi savus uzskatus grozīja tik ātri, cik vien ātri mainīgie notikumi prasīja, padevās krāpšā-
nas un peļņas kārei, rupjībām, tika pie ienesīgām amatiem un dzīvoja spīdošā greznībā. Moraliski taisnīgāko izturē-
šanās beidzās ar viņu bojā iešanu, mazvērtīgākie guva personīgus labumus.

5. Garīgi pārākiem cilvēkiem bija jācieš visvairāk. Kara laikā virsnieku zaudējumu procents bija daudz lie-

*) „Экономист”, 4/5, 1922, Rafaloviča raksts.

***) Статистический ежегодник России, 1913 un 1918|1920 g.

***) Материалы Статистич. Упр. III,

lāks, kā kareivju. Pilsoņu karā tas bija vēl skaidrāk redzams. Gandrīz visi virsnieki pilsoņu kara kaujas laukā atstāja savas dzīvības. Virsniekus nonāvēja, sadedzināja, noslicimāja, gabalos sarāva, viņu galvas sadauzīja (Denikina — Krievijas sacelšanās tēlojumi, I). Bet virsnieki, līdzskaitot senāk kalpojušos instruktorus („unteroficierus“), ir armijas „smadzenes“, viņas dvēsele, viņas izglītotā aristokrātija. Tāds bija arī to krievu virsnieku liktenis revolūcijas laikā, kas nebija nākuši no muižniecības aprindām, bet no pašas tautas.

Pievērsīsimies nu vīriešiem ar augstskolas izglītību. Pēc Galtona ziņām, Anglijā no 1 miljona vīriešiem 2000 ir ar augstskolas izglītību. Krievijā tikai 500 no miljona. Taču krievu augstskolas beigusē inteliģence nezaudēja vis 8000 (500×16) no visiem 16 miljoniem revolūcijas upuru, bet daudz vairāk. Vismaz 20—30.000; tā tad viņas zaudējumi ir trīs vai četras reizes lielāki, nekā garīgi zemāko aprindu zaudējumi.

Tāpat arī bojā gājušo tautskolotāju procents ir daudz lielāks, nekā pārējo iedzīvotāju zaudējumi.

Pēterpils profesoru mirstības procents 1918.—1922. g. bija sešas reizes lielāks kā miera laikā un divreiz lielāks, nekā pārējo Pēterpils iedzīvotāju mirstības procents 1918. līdz 1921. g.

Vēl lielāki ir augstās nacionālās „izlases“ (Elite) — pazīstamu zinātnieku, rakstnieku un mākslinieku—zaudējumi. 1917.—1923. g. aizgāja bojā daudzi no šiem retājiem vīriem. Piemēram, mira vai tika noslepkavoti šādi akademiķi: Anučins, Šachmatovs, Turajevs, Lapno-Daņilevskis, Markovs, Ovsjaniko-Kuļikovskis, Faminziņs, Sobolevskis, Arsenjevs, Šimkevičs un Inostrancevs; pazīstami zinātnieki: Paļagins, Bogolubskis, Tugams-Baranovskis, Lopakiņs, Tagancevs, Dogels, Pokrovskis, Hvostovs, E. Trubeckojs, Veģenskis, Kiskakovskis, Rozins, Lazarevskis, Andrejevs, Bloks u. c. Viņu mirstības skaits ir pārsteidzoši liels. Kopš revolūcijas sākuma Krievija šajā ziņā ir patiesi nabaga palikusi, kaut viņai nekad nav bijis daudz kultūras cilvēku. Zemes „smadzenes un sirdsapziņa“ izmirst.

Tāds pats ir to vīru liktenis, kam bijis liels gribas spēks un enerģija, piemēram, Korņilova, Duchoņina, Aļeksejeva, mitropolita Benjamiņa; tāpat arī daudzu socialistu-revolucionāru liktenis; arī lielinieki paši zaudēja Lenīnu, Sverdļovu, Volodarski. Abās pusēs šādi ļaudis iet bojā par godu revolūcijai un kontrrevolūcijai. Un gluži tāpat beigsies arī lielinieku vadoņu mūžs, kad lielinieci tiks kritīti. Gandrīz visus spēcīgākos, kam bija stipra griba un kuri gāja pret lieliniekiem cīņā, pēdējie ir iznīcinājuši. Daži no šiem „izlases ļaudīm“, kuri palika dzīvi kādu sevišķu apstākļu dēļ, tomēr drīzi vien panīka drudzāni sasprīegtā darbā vai arī viņi aizgāja bojā cietumos, izsūtīšanas vietās, kā terora un varmācības upuri vai, beidzot, badā nomira.

Ja to visu ņem vērā, neaizmirstot arī emigrantu likteni, tad sapratīsim, ka nācijas labākās asinis, krietnākās smadzenes un sirdsapziņa ir aizgājusi bojā vai arī no Krievijas izdzīta.

Bet tas vēl nav viss. Tie, kas dzīvi palikuši, tie revolūcijas laikā ir izdzimuši un izvīrtuši, sevišķi jaunākā paaudze. Šī sagandēšana ir jau skaidri saredzama. Vispirms jaunpieņemto bērnu svars ir stipri zemāks par normālo svaru. Un ļoti pieaudzis nedzīvu dzimušo skaits*). Treškārt, viņu dzīvības spēks mazinājies; mirstību skaits pirmajās bērna dzīvības dienās ir daudz lielāks, kā miera laikos. Šos faktus ir apstiprinājuši profesori Ličkuss, Vaļickis u. c. savos pētījumos.

Ceturtkārt, jaunākās paaudzes augums, vitamīnu trūkuma dēļ, ir sarāvis. Pēterpils Leshafra institūta ārsti izmeklējuši 2000 bērnus un nākuši pie noteiktiem slēdzieniem. Līdz ar to dabūjam skaidri redzēt komunistu ierikoto tā sauc. „bērnu patversmju“ šausmas. Šādās patversmēs, kolonijās un „silēs“ ilgāku laiku dzīvojošo bērnu veselības stāvoklis, pēc šiem pētījumiem, ir daudz ļaunāks, nekā to bērnu veselības stāvoklis, kuri dzīvo mājā, pie saviem vecākiem.

*) Medicīnisko rakstu krājums, I, 1921. Ličkusa un Vaļicka apcerējumi (krieviski).

Bērnu augums 1921.—1922. g.			Miera laika bērni Pēterpili	
Vecums	Patversmēs u. c. mitošie	Mājās dzivo- jošie	Pr. Oldenbur- ga patversmē	Pēterpils trū- cīgo bērni
7	105,9	112,0	—	118,0
8	112,8	115,8	—	118,5
9	117,4	122,5	—	122,9
10	121,8	126,6	132,0	126,8
11	126,0	129,6	133,4	130,4
12	131,8	134,5	138,2	132,01*)

Līdzīga aina ir visā pārējā Krievijā, sevišķi skaidri tas vērojams sarkanā armijā. Kareivja caurmēra augums ir mazāks, kā pirms kara. To pašu 2000 bērnu izmeklēšana pierādīja, ka viņu organisms kļuvis vārgāks: galvas kauss paliek mazāks, tāpat arī krūšu platums, limfas trauciņš samazinās u. t. t. Jaunākās paaudzes un revolūcijas laikā iedzemdēto un dzimušo bērnu organismam revolūcijas, bada, aukstuma un trūkuma posts un šausmas uzspiedušas ļoti bēdīgas pazīmes.

Piektkārt, pilsoņu kara un seksuālās izlaidības dēļ, ļoti izplatījušās veneriskās slimības, neizņemot sifilisu. Pēc pārbaudīta vērtējuma šo slimību procents, salīdzinot ar miera laikiem, ir sešas vai septiņas reizes lielāks.

Sifilisa pētnieku kongress, 1922. g. maijā, konstatējis, ka sifiliss un gonoreja ļoti izplatīti starp bērniem, kas jaunāki par 15 gadiem, un šo slimību izplatīšanās sarkanā armijā ir gandrīz vēl lielāka, kā 1920. gadā (ārstu Tapel-sona un Fedorova ziņojumi **).

Tas pats sakāms par tuberkulozi. Dīloņsimo skaits ārkārtīgi pieaudzis, patlaban tas apriņ daudz vairāk upuru, kā kolera un tīfs***). Šimbrīžam ļoti daudzi slimo ar tīfu vai tīfveidīgām slimībām. Pēc Taraseviča ziņām

*)Vjazemskis — Organisma pārvērtības attīstības posmā 1. 66 (krieviski).

***)Dņi 195—1922; Ru| 777 — 1922.

****)Dņi Nr. 103—1922. No Smoļenskas metalstrādniekiem 41% slimo ar tuberkulozi; no tipografiju strādniekiem — 43%; ķīmiskās rūpniecības strādniekiem — 50% u. t. t. Ag-

1919. g. ar tīfu slimība 25% no visiem iedzīvotājiem*). Turklāt vēl jāpieskaita tīfveidīgās slimības, kuņas Krievijā vēl ir ļoti izplatītas. Tālāk arī kolera, influence, skorbuts, dizenterija, mačarija, dažādas katarālas slimības. Bakas, difterīts, masalas, kašķis un sevišķi mačarija izplatās arvien vairāk. 1923. gadā 10 mēnešu laikā ar mačariju slimoja 4.888.000 cilvēki! Un visām šīm slimībām ir daudz lielāks nāves gadījumu skaits, kā agrāk**). Krievijas iedzīvotājus šausa visas Eģiptes mocības.

Revolūcijas, bada un cīta posta briesmas ļoti vairojušas arī garā slimo skaitu, sevišķi bada apgabalos***). Šīs slimības arvien vēl pieņemas. 1923. g. janvārī Maskavā bija 2700 garā slimie, 1924. g. — 3250. Pieaug arī neirastēnijas, psihopātijas, progresīvās paralīzes, traumātisko (ādas izsitumu) un paranoījo (ārprātības veids, kad gara spējas paliek gandrīz neizskārtas, bet apziņā plosas dažādas uzbāzīgas murgainas idejas — idēes fixes) slimību skaits, tāpat pieaug pāragra garīga noguruma, epilepsijas u. c. tml. parādības†).

Visu šo aizrādījumu pilnīgi pietiek un varam uzskatīt par pierādītu, ka Krievijas revolūcija tos pilnā mērā apstiprina. Viņa briesmīgi izpostījusi Krievijas iedzīvotāju spēkus un spējas, kā arī iznīcinājusi bezgala daudzas dzi-

rāk Krievijā tādus skaitļus neviens pats nepazīna. 1920. līdz 1922. g. ar tuberkulozi miruši 2 miljoni cilvēku („Izveskija“ 265, 1922.).

*) Tarasevičs — Epidēmijas Krievijā pēdējos gados. „Sociālistiķeskij Vrač“ 1.

***) Prof. Daņilevska apcerējumu žurnālā „Rabota vrača“ 1922; veselības komisariāta oficiālo ziņojumu par 1924. g.

***), „Izveskija“, 1924. g. 30. maijā; saruna ar prof. Udinu un Ganuškinu.

†) Gorovoi-Saltans — Par iedzīvotāju gara slimībām tagadējos dzīves apstākļos, žurnālā „Žurnāl dļa psihologii, nevrologii i eksperimentalnoi psihologii“, 1922; Osipovs — Gara slimības Pēterpilī (krieviski); Tautas veselības komisariāta ziņojumi, 1919, 7—12; „Izveskija“ 1922. g. 1. febr., „Petrogradskaja Pravda“, 1920. g. 10. martā; „Krasnaja Gazeta“, 1920. g. 31. janvāra num., u. c.

vības, un veicinājusi tautas izviršanu. Šo faktu gaismā pagātnes notikumi kļūs daudz skaidrāki. Arī citu, tādu pašu cēloņu radītu, revolūciju iespāids ir līdzīgs tam, ko nupat attēlojām. Ir starpība tikai plašumā, ne būtībā. Ēģiptes revolūcijas laika biedni rakstīja: „Laužu palicis mazāk...“ „Nekur, nekur vairs nevar redzēt ēģiptiešus“; „visi aizgājuši bojā“. „Tauta ir kā lūzusi niedra“. „Nav vairs vadoņa. Kur ir viņš? Vai gul?“ „Nav redzama viņa vara un spēks“ (Vikentjevs, 283, 290, 294; Turajevs). Šaīs vārdos atkal redzam, ka „dzīvi palikuši nespējīgākie“, kuŗi, pie tam, kļuvuši vārgāki. „No bada posta un citām nelaimēm tauta ir tik ļoti panīkusi, ka grūti atšķirt dzīvus no mirušiem. Liels un mazs to vien tikai saka: „Es labprāt gribētu mirt.“ Tauta ir kā tikko pļauti līni“ (Vikentjevs, 295).

Republikas beigu laika romiešu revolūcijas iespāids ir jau diezgan labi zināms. Kvalitatīvā ziņā viņa Romu izpostīja tikpat stipri, kā puniešu kari. „Zemnieku sacelšanos, upuru skaita ziņā, var salīdzināt vienīgi ar puniešu kariem, un tā beidzās tikai, kad enerģiskākie, saprātīgākie un izglītotākie itaļi bija aizgājuši bojā“. Sullas un Marija pilsoņu kara, kā arī pirmā un otrā triumvirata laiku sacelšanās iznīcināja vēl palikušos Romas dibinātāju krietnākos pēcnācējus. Šaīs cīņās gāja bojā, galvenā kārtā, „izlases ļaudis“: brāļi Grakhi, Spartaks, L. Druss, Katilīna, Pompejs, Marks Antonijs, Cesars, Flaks, Memmijs, Cicerons, Sertorijs u. c. „Sulla un viņa kareivji ieņēma Romu un iznīcināja visus viņu pretnieku vadoņus.“ Marija uzvarai sekoja „ienaidnieku nežēlīga vajāšana un nonāvēšana, visapkārt bija nelietība un nodevība“. Tā laika aculiecinieks Apians raksta: „Visur ložņāja spiegi, tīkodami dabūt rokā senatorus un tiesnešus un viņus nogalināt. Viņus nonāvēja veseļiem bariem“. Un jauna Sullas uzvara atkal prasīja ārkārtīgi daudz upurus. Vienā vien Romā aizgāja bojā desmiti tūkstoši Itālijas krietnāko dēlu. Gadījums, par kuŗu tūdaļ runāsim, ļoti labi raksturo postītāju aukstasinību. 82. g. pr. Kr., 3. novembrī, vienā senata sēdē sāka atskanēt saucieni pēc asinsizliešanas, netāpot pašus senatorus, kuŗi gan mazliet uztraucās, bet Sulla, savu runu nepārtraukdams, mierīgi pateica:

„Hoc agamus, patres conscripti, seditiosi pauculi meo iussu occidentur“ („Brauksim prom, senatori, ar manu pavēli tiks nonāvēti tikai daži kūdītāji“). Šie „daži“ bija — tikai 8000. Tas pats atkārtojās pirmā un otrā triumvirāta laikos. Cesara valdības sākumā vairs bija palikušas tikai piecpadsmit vai sešpadsmit patriciešu ģimenes. Tiklīdz nozuda patricieši, izputēja arī muļžnieki, tiesneši un Romas valdošās aprindas. Romas seno iedzīvotāju vairs nebija. Viņu vietā nāca brīvlaistie, vergi, barbari un visu tautību panīkušākie ļaudis. Un visus, kam „bija ierosmes spējas, kas lepojās ar savu slaveno pagātņi, visus nonāvēja vai piespieda aizceļot.“ Tautas krietnākās bioloģiskās īpašības bija izskaustas, kādēļ „Itālijas radošais spēks arvien vairāk iznīka. Jauniem iedzīvotājiem (kas, galvenā kārtā, radās no vērgiem un barbariem), nebija spēju zemes dzīvi sākt celt no jauna“. Romas bojā iešana un viņas spīdošās slavas izdzišana vairs nebija novēršama. Vēl divus gadsimtus viņa noturējās. Bet ar trešo gadsimtu iesākās Romas valsts sabrukums*).

Tas pats redzams arī Grieķijas revolūcijā. Ceturtā un piektā gadsimtu revolūcijās „tirāniem viscauri bija viena un tā pati varmācības politika: viņu pamatprincips palika negrozīts — izskaust, iznīcināt visus vadoša rakstura vīrus“. Ja krita viens no tirāniem, līdzī bojā gāja dižciltīgākie un spējīgākie viņa piekritēji***).

Glūzi tas pats atkārtojās 370., 412. un 427. gadu revolūcijās, arī vēlāk — otrā un trešā gadsimtā pr. Kr. „Visi, kas bija pārāki par viduvējiem ļaudīm, tika izskauti“ (Pēlmans). „Spējīgākos, apdāvinātākos pilsoņus bariem nonāvēja vai izdzina no dzimtenes****).

Tā tad iznākums tas pats: Tautas bioloģisko īpašību sagandēšana un izpostīšana arī Grieķijā bija bojā iešanas sākums. Arī tur cīņā bija jāzaudē „izlases ļaudis“;

*) Rostovceva — Romas valsts dzimšana (krieviski) 17, 19, 28; Mommsen — op. cit. III.; Fahlbeck — La Décadence des peuples; Ferrero — Romas varenība un bojā iešana; Otto Seek — Der Untergang der antiken Welt.

***) F. de Coulanges — La cité antique, 1905., 324.

****) Niese — Geschichte der griechischen und mazedonischen Staaten, 1899. II., 563.

Polikrats, Hipijs, Hiparks, Epialts, Kleons, Alkibiads, Sokrats un daudzi citi tika nonāvēti, pārējos izraidīja un izdzina. Vēlākās revolūcijās Eiropā un citos kontinentos atkārtojās līdzīgi notikumi.

Viens no cēloņiem, kādēļ tik ātri aizgāja bojā jaunā arābu tauta, kādēļ sabruka kalifats, kurš savu vēsturisko gaitu tik spīdoši sāka zem Islama karoga, bija ieiļgstošie kari un pilsoniskās revolūcijas 2 un 3 gadsimtos, un nacionālās krietnākās spējas bija izšķiestas.*)

Četrpadsmitā un piecpadsmitā gadsimtu Francijas zemnieku nemieru un revolūcijas iznākums ir gluži tāds pats. Piecpadsmitā gadsimtā Francijas iedzīvotāju sastāvs ir sagandēts, ļaudis kļuvuši nabadzīgāki un barbariskāki (Levasjē).

Vēlāk reliģiskie kari izvērtās par „bojā iešanas laikmetu“ (Levasjē).

No šī viedokļa ļoti pamācoša ir husitu revolūcija, kā arī viņai sekojušie kari. Dažos pilsoņu kara un asiņaino kauju gados mira visi slavenākie katoļu, taborītu un utrakvistu vadoni — Zelīvs, Sadlo, Huss, žižko, Prokops Lielais un Prokops Mazais u. c. — nepārspējamie, nīknie „Dieva cīnitāji“. Taisni labākie aizgāja bojā, dzīvī palika tikai nespējīgākie un nespēcīgākie. Nu bija Čeku valsts iznīkšana sākusies, un pēc kaujas pie „Baltā kalna“ tā kļuva nenovēršama.*)

Un septiņpadsmitā gadsimta Anglijas revolūcijā atkal tas pats, gan tākai šaurākos apmēros. Nevien īri smagi cieta no iedzīvotāju skaita mazināšanās un viņu mantas izputināšanas, bet arī angļi un skoti zaudēja ļoti daudzus rojalistu un viņu pretnieku krietnākos vīrus. Mēs

*) Müller — Geschichte des Islam, I.—IV.

**) Denis — op. cit. 255, 265, 347, 431, 437, 478: „Jau kaujā pie Višgorodas gandrīz visu slavenāko un varenāko ģimeņu pēcnācēji bija krituši. Vēlākos pilsoņu karos augstdzimušos aristokratus, bagātņiekus un garīgi apdāvinātos ļaudis nonāvēja vai izraidīja. Pēdējā kaujā pie Lipnachs krita pēdējie 16.000 „Dieva cīnitāji“. Čeki uzvarēja čekus. Bet iznākums bija — čeku iznīkšana. Galīgo triecienu viņi dabūja vēlāk, kaujā pie „Baltā kalna“, bet šī galīgā bojā iešana jau bija iesākta, tikai zaudējumi revolūcijas laikā to paātrināja un izšķīra.“

varam dažādi domāt par tādiem ļaudīm, kā Strafords, Lauds, Montross, Kampbals, Hamiltons, Lokvers, Derbi u. c. — vienā pusē, un Hampdens, Bleks un Kromvels — otrā, tāpat arī par daudziem citiem, kuŗi revolūcijas laikā savas dzīvības upurējuši, varam rojalistus un republikāņus cildināt vai nopelt, bet neviens nevar noliegt, ka viņi visi bija ļoti apdāvināti, par citiem daudz pārāki.

Nav vajadzīgs sīkāk iztirzāt 1789. g. Francijas revolūcijas notikumus. Kādos 15 gados gandrīz visi rojalistu, žirondistu un jākobiņu vadoņi aizgājuši bojā: Mirabo, Kondorsē, Briso, Dantons, Marats, Robespjērs, Demulēns, Lavuasjē, Babēfs, Ņenjē, Ebērs un daudzi citi. Viņi visi cits citu iznīcināja. Dzīvi palika tikai neapdāvinātākie rojalisti, jākobiņi un žirondisti. Terora un revolucionāro cīņu gados tautas spēki galīgi izsīka (Tēns VIII., Levasjē III.). Drošsirdīgie, nīknie revolūcijas kaŗotāji daudzās frontēs bija krituši, un viņu vietā stājās daudz vājāki ļaudis. Šo notikumu rezultāts skaidri pierādījās kaujā pie Vaterlo. Ar tādiem kaŗavīriem lielākais ģenijs nespētu ienaidnieku uzvarēt; tie visi bija revolūcijas briesmās un trūkumā auguši. Arī te kā revolūcijas notikumu sekas redzam sifilīsa, venerisku slimību un sērgu vairošanos. Ir jau noteikti zināms, ka Francijas revolūcijas, Napoleona kaŗa laikā, un nākošos gados pēc šiem notikumiem, dzimušo jaunkaravīju augums ir stipri mazāks par caurmēru. Arī to jauniešu skaits bija daudz lielāks, kuŗus, vājas veselības vai citādu ķermeņa trūkumu dēļ, armijā neņēma. Taisni no šiem revolūcijas gadiem sākās franču tautas izviršana. To pašu var sacīt arī par 1830.—1848. g. un 1870. g. revolūcijām. Posts nebija gan tik plašs un dziļš, bet viņa raksturs bija gluži tāds pats. Ļoti daudzi no nonāvētiem un izraidītiem bija stipri pārāki par viduvējiem ļaudīm, un visi šedzīvotāji revolūcijas laikā bija ļoti novājināti, viņu bioloģiskās īpašības sagandētas. 1871.—72. g. Parīzē piedzimušie bērni bija tik vārgi, tik nevērtīgi, ka viņus pat iesauca par — les enfants de siège et de la révolution (aplenkšanas laika un revolūcijas bērni).

Nedzīvi dzimušo bērnu skaits ļoti pieauga. Senas de-

partamentā no katriem 10.000 jaundzimušiem bērniem bija:

1867.—68. g. nedzīvi dzimušu	698
1869.—1870. g. „ „	750
1871.—1872. g. „ „	765
1873.—1874. g. „ „	764

(Etingens).

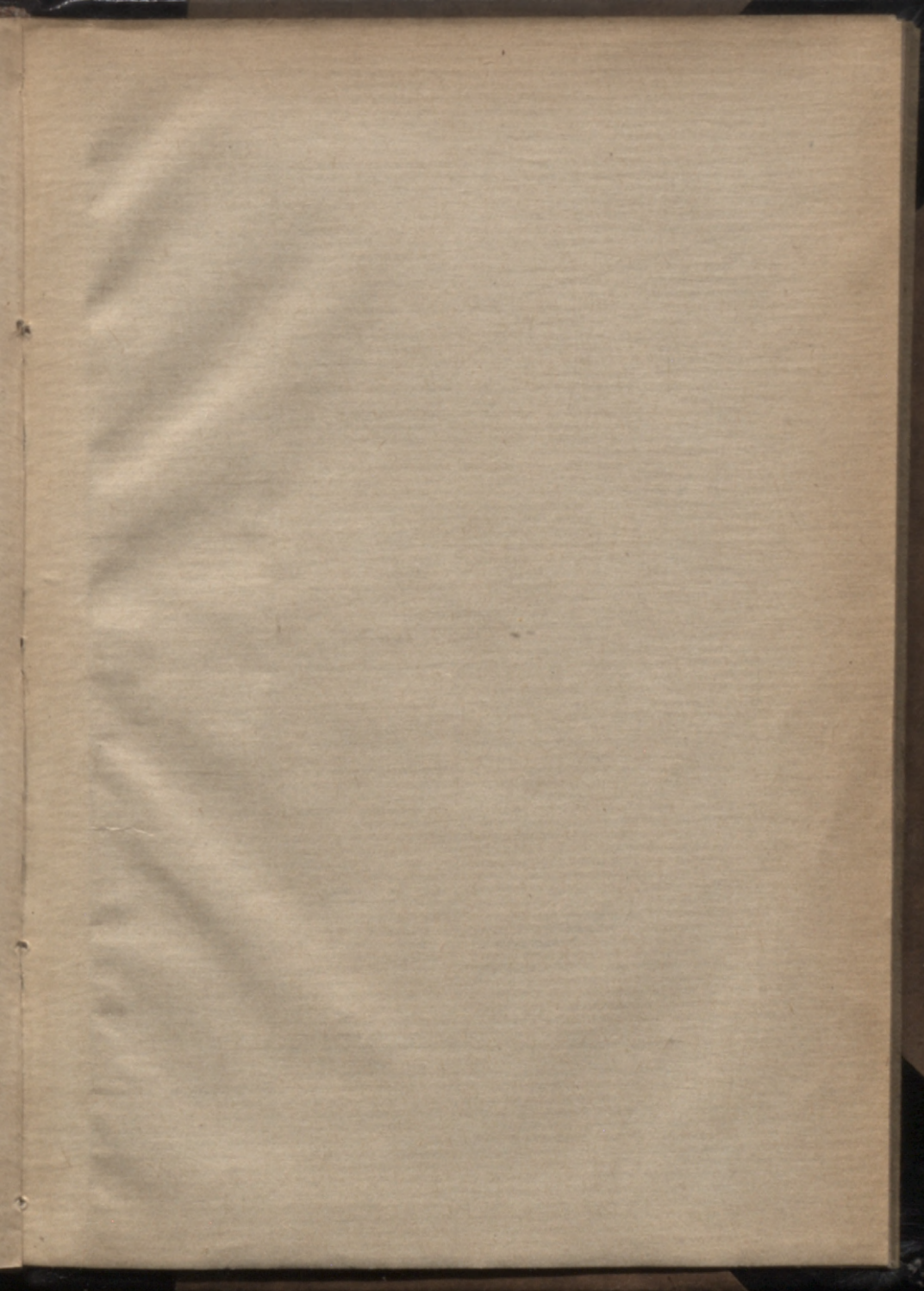
Ļoti sāka izplatīties arī sifiliss un citas veneriskas slimības. 1848.—1849. g. sifilitiķu skaits Francijā bija vislielākais. 1847. g. no 6,5 prostituētām (filles insoumises) bija viena ar sifilisu slima, 1848. gadā no 5,6 viena. Pilsētās ar sifilisu slimoja 1847. g. viena jaunava no 75 un 1848. g. viena no 37; Parizē 1847. gadā viena jaunava no 154 un 1848. gadā viena no 125 (Öttingen — Moralstatistik, 698; Parent-Duchalet — De la prostitution dans la ville de Paris I, 69).

Viss sacītais pierāda, ka revolūcijām nenovēršami līdzī iet alkoholisms, seksuāla izlaidība, tīfs, kolera un nāve. Un sifiliss. Pieaug arī citu venerisko slimību skaits. 1830.—31., 1848—49., 1872—73. gados stipri vaļņojies arī triekas ķerto skaits. „Nevienā citā gadā neredzam tādu triekas ķerto skaita pieaugumu, kā 1830.—31. g., kad tas no 9% cēlās līdz 14%; 1848.—49. g. no 27 līdz 34%; 1872.—76. g. līdz 37%, kas jāuzskata kā 1870.—71. g. notikumu sekas“ (Etingens).

Visi šie fakti pierāda, ka Krievijas revolūcijas iespaids ir ļoti tipisks, ļoti raksturīgs.

No visa sacītā izriet šādi praktiski slēdzēni: kuŗš vēlas savas tautas iznīcināšanu, dzimstību skaita mazināšanu, nācijas bioloģisko īpašību sagandēšanu, viņas cēlāko, krietnāko locekļu bojā iešanu un pāri palīkušo izviršanu, kuŗš grib, lai plosās sērgas, kolera, tīfs, sifiliss, gara slimības, tas lai visiem spēkiem sludina revolūciju, lai gādā, ka viņa dziļi tautā laiž savas saknes. Revolūcija ir drošākais ceļš, kā visdrīzāk tikt pie visa, ko šie minējām. Bet kuŗi savai tautai to nenovēl, tie lai rūpējas par laīkam piemērotu reformu izvešanu.

Lm 265

„VARAVĪKSNAS“ sabiedrisko zinātņu grāmatas.

Esam sākuši šo grāmatu izdošanu, lai novērstu vienu no vislielākiem trūkumiem latviešu grāmatniecībā, jo par pilsoņu politisko audzināšanu solidarās attīstības un nacionālās idejas garā līdz šim nav gādāts. Izdevniecību esam dibinājuši kā valstij un latviešu tautai nepieciešamu darbu, palaujoties uz apzinīgās sabiedrības atbalstu, kādēļ ikvienu, kam patiesi rūp mūsu tautas politiska audzināšana, aicinām abonēt mūsu grāmatas un pārliecināt arī visus citus, lai viņi dara to pašu. Ja šīs grāmatas nopietni lasīs, kaut daži simti latviešu, tad izaugs ļoti vērtīgs mūsu tautas un valsts garīgas aizsardzības spēks, par ko rūpēties ir katra pienākums.

Iesākam ar prof. P. Sorokina spīdošo grāmatu — Revolucionāras socioloģija, I. un II. daļa. Šī grāmata aizstāv tos ideālus, par kuriem latviešu patrioti cīnījās 1919. gadā.

Nr. 2. Prof. P. Sorokina — Revolucionāras socioloģija III., IV. un V. daļa.

Nr. 3. Trīs autori par socialisma maldiem. (Trīs noslēgti apcerējumi par socialistiskās idejas krīzi, par socialistiskās saimniecības mēģinājumu sabrukumu un franču domātāja Ipolita Tēna asprātīgais apcerējums — Socialisms kā valdība.

Nr. 4 un 5. Gustava Le-Bona — Socialisma psiholoģija.

Nr. 6. Pēc Šveices prof. Štiglica u. c. — Nacionālā ideja.

Nr. 7. Zviedru prof. R. Kjellēna — Valsts kā dzīves forma.

Nr. 8 un 9. Prof. P. Novgorodceva — Sabiedrības ideāls.

Virszemes paradīzes idejas sabrukums. Tā ir viena no labākām marksisma kritikām, spīdoši sarakstīta grāmata, izlietojot visjaunākos materialus.

Bez tam iznāks grāmata par nacionālo audzināšanu, par reliģijas nozīmi cilvēku attiecībās, par cilvēka personības izveidošanu u. t. t.

Abonējiet „Varavīksnas” grāmatas un ieteicat tās visiem, pieprasāt viņas bibliotekās, biedrībās, lasītavās u. t. t.

Grāmatas maksās Ls 2.50 mēnesī (par 1 latu var izdot tikai romanus u. c. viegli lasāmas grāmatas plašāku masu vajadzībām, bet zinātniski audzinošas grāmatas par tādu cenu nav iespējams izdot).

Abonentu naudu, vēstules u. c. lūdzam sūtīt: Rīgā, Elizabetes ielā, 16, dz. 5, Izdevniecībai „Varavīksna”.

20. februārī iznāks profesora P. Sorokina

REVOLUCIJAS SOCIOLOĢIJA

III., IV. un V. daļa.

Otrā sējumā autors tikpat vispusīgi, tikpat bagātiem faktiem apcer valdības darbības, saimniecisko apstākļu un sabiedrības garīgās dzīves sabrukumu, nobeidgams vērtīgo grāmatu ar revolūcijas maldiem un revolūcijas ceļoņu iztirzājumu. Tādēļ šī otrā daļa ir mūsu lasītājiem vēl tuvāka, kā pirmā, jo skar daudzus praktiskās dzīves jautājumus. Grāmatu lasot, katrā lappusē jūtam autora domas atbalsojamies arī Latvijas dzīvē, runājot par viņas trūkumiem un negatīvām parādībām.

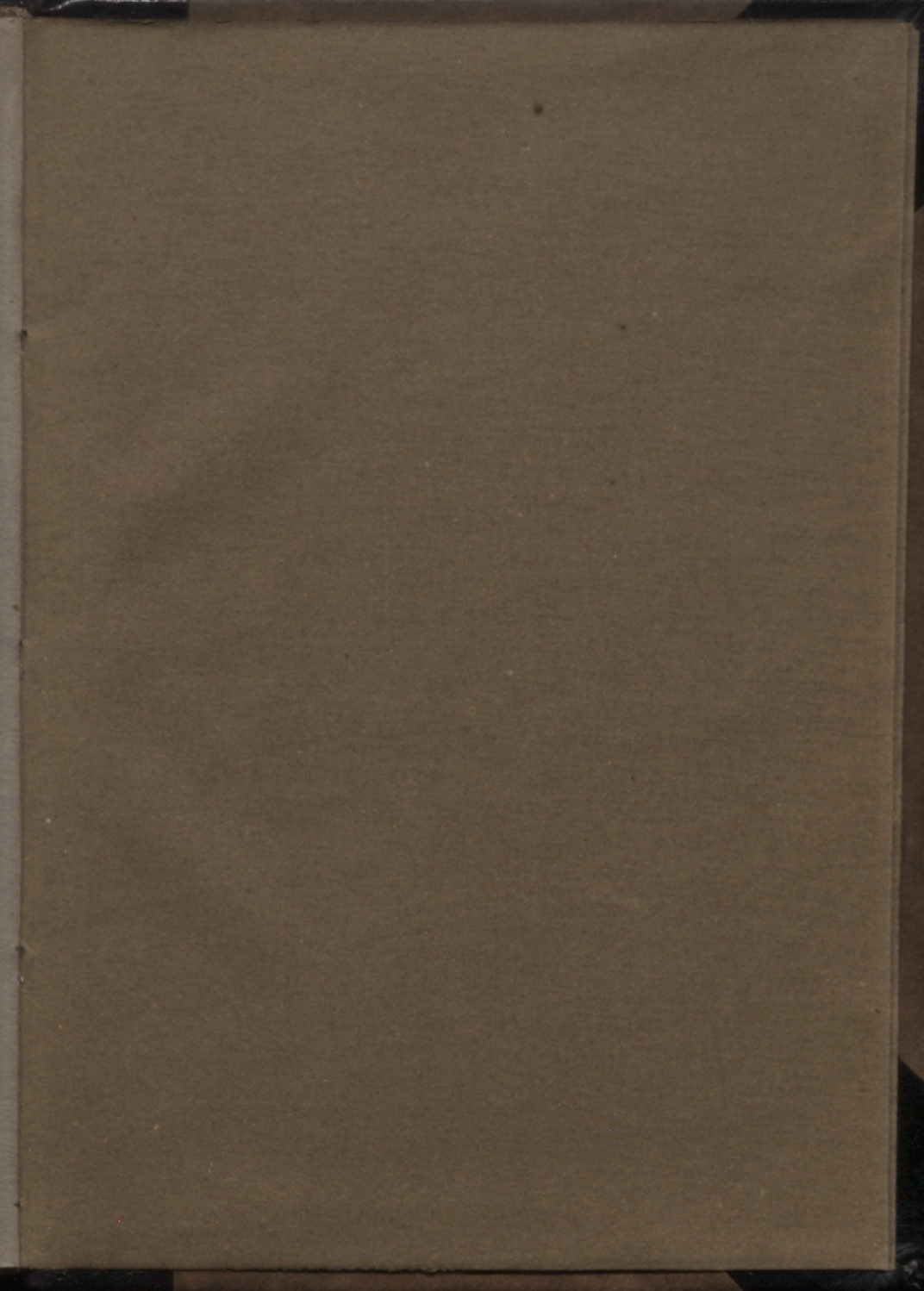
Par turpmākām grāmatām sk. vāka 3. lappusē.

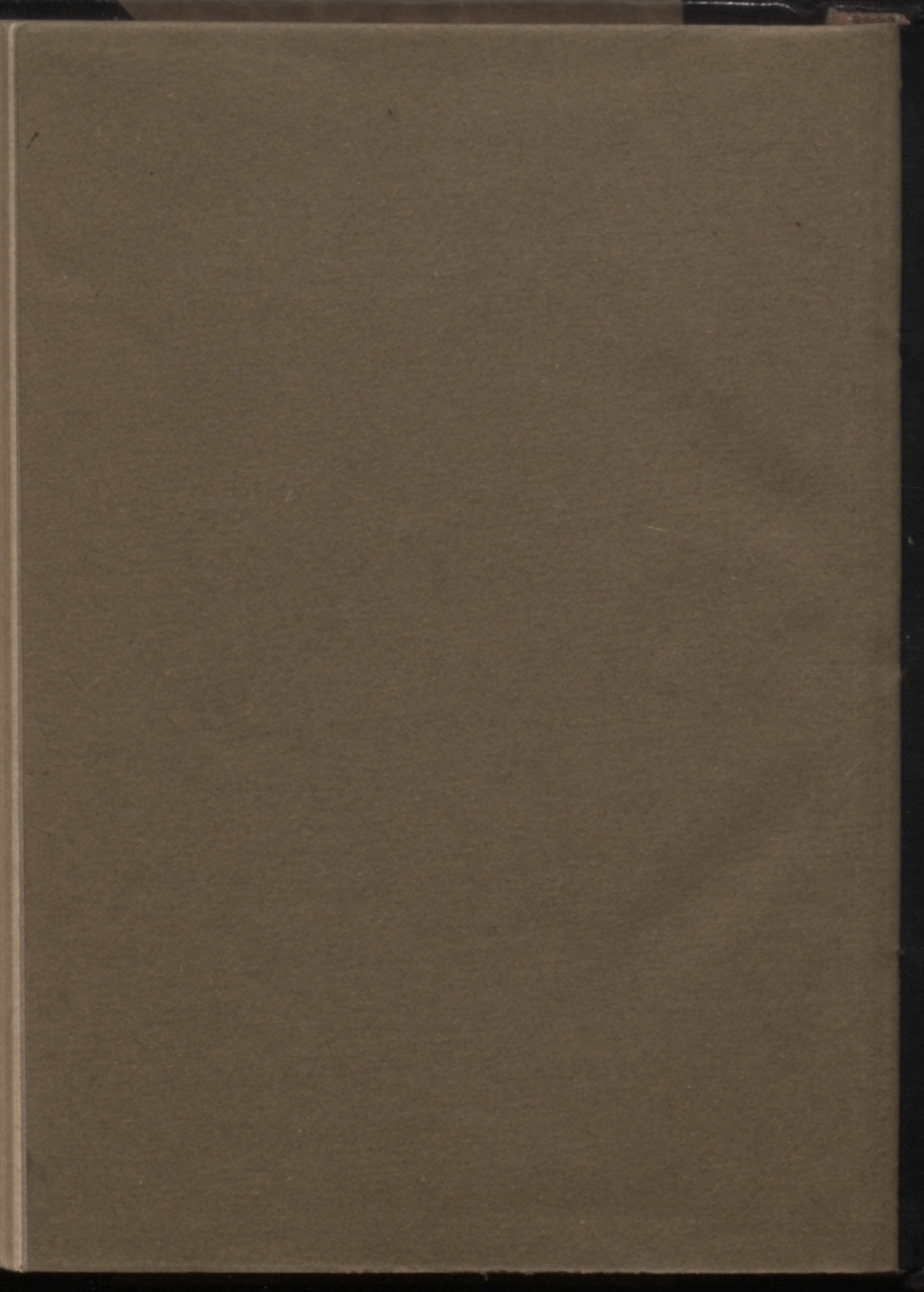
**Abonejat visl „Varavīksnas”
sabiedrisko zinātņu grāmatas.**

Naudas sūtījumus, vēstules u. c. lūdzam adresēt Rīgā,
Elizabetes ielā 16, dzīv. 5, Izdevniecībai „Varavīksna”...

25. JAN. 1929

LM 265

8301

F27

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306117857

ca. 1